

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra Českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Mluva v obci Čechy pod Kosířem ve třech generacích

Vypracoval: Denisa Poláchová
Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

České Budějovice 2016

Anotace

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda a jaké charakteristické rysy se vyskytují v běžné mluvě obyvatel obce Čechy pod Kosířem. Součástí práce je část etnografická, která charakterizuje Hanou a dále poskytuje informace o obci Čechy pod Kosířem. Teoretická část se soustředí na obecný popis a rozdělení národního jazyka, středomoravské nářeční skupiny a centrální podskupiny. Praktická část byla podložena nahrávkami mluvy příslušníků tří generací (nejstarší, střední a nejmladší). Zvláštní pozornost při analýze je věnována hláskoslovným, tvaroslovným a lexikálním rysům, které se v nahrávkách projevu vyskytovaly.

Anotation

The aim of this work was to find out whether and what characteristic features have appeared in the ordinary language of inhabitants who live in Čechy pod Kosířem. The thesis contains the ethnographic part which characterizes the region of Haná and also provides some information about the village Čechy pod Kosířem. The theoretical part focuses on the general description and division of native language, middle-moravian dialectic group and central subgroup. The practical part was based on the language recorders with members of three generations (the eldest, the middle and the youngest). A special attention during the analysis was dedicated with a focus on the phonetic, morphological and lexical features which had occurred in the language recorders.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejnění své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 9. května 2016

.....

Denisa Poláchová

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, Ph.D., za odborné rady, laskavý přístup a za čas, který mi při konzultacích věnoval. Mé velké poděkování patří rovněž respondentům, kteří se ochotně podíleli na vzniku této práce. Dále děkuji své rodině, která v mnoha ohledech přebrala funkci realizačního týmu, a pomohla tak při sběru dat. Rovněž jim děkuji za ochotu, trpělivost a psychickou oporu.

Obsah

1	Úvod	7
2	Etnografická část	9
2.1	Region Haná	9
2.2	Haná a Hanáci.....	9
2.3	Hanácké zvyky a tradice	10
2.4	Čechy pod Kosířem.....	13
3	Teoretická část	16
3.1	Národní jazyk.....	16
3.1.1	Spisovná čeština	16
3.1.2	Nespisovné útvary češtiny.....	17
3.2	Středomoravská nářeční skupina	21
3.2.1	Centrální středomoravská podskupina (vlastní hanácká)	25
4	Metodologická část	30
5	Praktická část.....	32
5.1	Metodologie praktická	32
5.1.1	Fáze přípravná	32
5.1.2	Fáze poznávací	32
5.1.3	Fáze analytická	33
5.2	Nejstarší generace.....	34
5.2.1	Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českého:.....	34
5.2.2	Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):	35
5.2.3	Rysy společné pro středomoravskou skupinu:.....	37
5.2.4	Rysy specifické pro centrální podskupinu	41
5.3	Střední generace	44
5.3.1	Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českého:.....	44
5.3.2	Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):	45
5.3.3	Rysy společné pro středomoravskou skupinu:.....	47
5.3.4	Rysy specifické pro centrální podskupinu:	50
5.4	Nejmladší generace.....	53
5.4.1	Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českých:.....	53
5.4.2	Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):	54
5.4.3	Rysy společné pro středomoravskou skupinu:.....	56
5.4.4	Rysy specifické pro centrální podskupinu:	59
5.5	Slovníček specifických výrazů napříč generacemi	62
6	Závěr.....	65
7	Bibliografie	67

1 Úvod

Tématem této bakalářské práce je analyzovat běžnou mluvu v obci Čechy pod Kosířem. Jedním z podnětů pro výběr následující badatelské aktivity bylo uvědomění si hodnot a odlišností vlastního hanáckého nářečí. Obecně je tato obec řazena ke středomoravské nářeční skupině, konkrétněji do centrální podskupiny. Vzhledem ke známému faktu, že nářečí v současnosti prochází procesem nivelizace, tedy sblížování specifických rysů, bylo naším cílem zjistit, zda a jaké prvky jsou v této oblasti zachovány. Pro efektivní výsledek se nám jako nejvhodnější způsob jeví porovnávání vzorků tří generací. K vytvoření reprezentativního vzorku informátorů jsme si vybrali dva příslušníky každé generace, dohromady tedy šest respondentů. Ačkoli jsme se důvěrně znali pouze s dvěma respondenty, zdařilo se při spolupráci s ostatními pořídit informačně cenný materiál pro následný výzkum. Získané nahrávky jsme pomocí fonetické transkripce převedli do psané podoby. Podrobnější koncepce celého postupu je popsána v praktické metodologii.

Předkládanou dialektologickou práci jsme rozdělili celkem na čtyři celky, část etnografickou, teoretickou, metodologickou a praktickou. V etnografické části uvádíme základní informace o oblasti Hané, jejích obyvatelích, tradicích a v neposlední řadě stěžejní informace o historii a kultuře již zmiňované obce Čechy pod Kosířem. V teoretické části se soustředíme na výklad o spisovných a nespisovných útvarech národního jazyka. Dále navazuje vymezení dialektologických skupin a podrobněji rozebíráme hláskoslovné a tvaroslovné rysy týkající se zkoumané oblasti. V metodologické části se zabýváme postupy při dialektologickém výzkumu, metodami a fázemi, které by měl výzkumník dodržovat pro získání validního a efektivního výsledku. Část praktickou uvozuje kapitola, v níž popisujeme fáze a postupy, které byly uplatněny při vlastní výzkumné aktivitě. Jádrem této části je analýza přepsaného materiálu získaného od respondentů. Jednotlivě jsme se zaměřili na každou generaci, provedli hláskoslovný a tvaroslovný rozbor, přičemž jsme ještě vymezili morfologizované jevy hláskoslovné povahy. V každé této subkapitole jsme postupovali dle charakteristik společných pro středomoravskou a českou nářeční skupinu, následně společných pro středomoravskou, východomoravskou a slezskomoravskou nářeční skupinu, dále pouze pro středomoravskou, a poté jsme se soustředili na jevy typické ryze pro centrální podskupinu. Pozornost jsme také věnovali rovině lexikální, proto je v závěru praktické části přiložen souhrnný výkladový slovníček, který byl sestaven na základě přepsaných rozhovorů, a obsahuje specifickou slovní zásobu. U jednotlivých slovíček je řádně vyznačeno, ze kterého rozhovoru pocházejí.

Součástí bakalářské práce jsou přílohy obsahující přepsané nahrávky, jazykové mapy s vyznačením zkoumané lokality a fotografie týkající se obce Čechy pod Kosířem. Pro úplnost je přiloženo CD s autentickými nahrávkami dokládajícími pořízené přepisy. Teoretická i praktická část se opírá především o následující publikace. Je to *Nástin české dialektologie* Jaromíra Běliče, která nám byla nápomocná pro popis a pochopení především hláskosloví. Dalším zdrojem, mnohokrát citovaným, byla publikace *Textová opora ke studiu mluveného jazyka a dialektologie* Ireny Bogoczové, dle které jsme postupovali nejen v části teoretické, ale především v části praktické. Opomenout nemůžeme ani *České jazykové atlasy* Jana Balhara a kolektivu, které předkládají rozrůznění našeho jazyka, a rovněž *Dialektologii moravskou* Františka Bartoše, jež nám mnohokrát pomohla ujasnit si danou problematiku.

2 Etnografická část

2.1 Region Haná

Název oblasti a jejích obyvatel vznikl s největší pravděpodobností od názvu řeky Haná a byl zaznamenán již ve 12. století. Pojem Haná se šíří, díky olomouckému biskupovi Doubraviusovi a po něm i J. A. Komenskému, daleko za hranice naší vlasti již od poloviny 16. století. Obyvatelé osídlující území kolem řeky Hané, byli nazýváni Hanáky. Původně však tento název označoval jen úzké území kolem stejnojmenné říčky, které se táhlo od Vyškovska na Kroměřížsko, Tovačovsko a teprve později na Prostějovsko, Olomoucko a Litovelsko.

Haná (též Hanácko) se tedy rozprostírá v rovinatém středu Moravy, v oblasti Hornomoravského úvalu, přibližně mezi městy Vyškov, Prostějov, Litovel, Šternberk, Velká Bystřice, Lipník nad Bečvou, Přerov, Holešov, Kroměříž a Kojetín. Přírozené hranice tvoří na západě Dražanská vysočina, na severovýchodě Oderské vrchy, na východě vrchy Hostýnské a na jihu Chřiby. Často se hovoří o tom, že za centrum Hané je považováno město Olomouc, ale to platí pouze z hlediska demografického, neboť veškerý lidový folklor Hané se odehrával a předával především na venkově. (Lidový rok na Hané, 2011, s. 5)

2.2 Haná a Hanáci

Haná je známá jako jedna z nejvýraznějších národopisných oblastí na Moravě. I přes to, že v současnosti hranice mezi státy mizí a spolu s nimi zanikají hranice národopisných oblastí, většina lidí naší republiky ví, kde Hanou hledat.

„Bohužel, však ani řada místních lidí netuší, jak bohatý kulturní život naši předci vedli. Samozřejmě byl naplněn především prací, ale i tak si vždy našli dostatek času na vlastní pobavení a vzájemná sousedská setkání. Hanáci byli a stále jsou lidé dobrosrdeční, družní a hrdí na svůj původ a svůj kraj.“ (Lidový rok na Hané, 2011, s. 2)

Mezi nejcharakterističtější rysy tradiční kultury na Hané patří nepochybně lidový kroj, ve kterém je zobrazeno bohatství kraje. Kroj, jehož vývoj probíhal po dvě století, má kořeny v praslovanském oděvu. S přicházejícími novinkami v módě, procházel některými stříhovými změnami.

„Haná byla typickou oblastí, kde se pěstovalo obilí, ale také konopí a len. Tyto rostliny byly pěstovány převážně jako zdroj materiálu pro výrobu plátna, ze kterého se šily kroje. Kolem

roku 1848, který přináší velké změny hospodářské i politické, Hanáci začínají pozvolna odkládat svůj kroj, který pro ně symbolizoval nevolnictví a protože se nechtějí takto odlišovat od měšťanů.“ (Lidový rok na Hané, 2011, s. 27)

Ženský kroj byl bohatě vyšíváný a disponoval košilí (tzv. rubáčem), který byl tvořen třemi částmi: trhačenou, rukávci a oplečím. Rukávce se u krku stahovaly do proužku, na který se připojoval krézl. Na rukávce se navlékalo oplečí. Vpředu byla šněrovačka, vzadu kanýr. Svrchní část oděvu tvořila kordulka (živůtek) s pantlí, dále kabátek a v zimě kožich. Spodní část kroje byla tvořena několika spodnicemi, fěrtochem (sukní) a fěrtůškem (zástěrkou). Nedílnou součástí kroje je také obuv, tedy letní střevíce a zimní kožené boty. K ženskému oděvu patřily i účesy, především copy, dále garguly (čepce) a šátky. Pokrývkou hlavy pro hanáckou nevěstu a její družbu byl pantlák.

Mužský kroj se skládal především z bílé košile, ve svátek nahrazené tenčicí (košilí z jemného plátna), a gatí. Kalhoty se lišily tvarem a barvou, měly vyšíváný poklopec a zdobený pás z kůže. Ke kroji také patřila kordula (vesta), různě barevná a různě vyšíváná. Pro slavnostní příležitosti byl určen dlouhý plášť, který se nosil přehozený a pod krkem sepnutý sponou. Rukávy se navlékly ve vážných chvílích (pohřby atp.). V zimě Hanák oblékal tzv. „ocáskový“ kožich, sešitý ze dvou ovčích kůží, na kterých zůstala, ve spodní části kabátu, kůže z nohy a ocasu. S devatenáctým stoletím přicházejí vysoké kožené boty, na podpatcích s podkovami. Do bot se oblékaly „podlécke“ (plátěné punčochy). Nedílnou součástí mužského kroje je nesporně pokrývka hlavy. V létě to byl klobouk a v zimě čepice. Klobouky byly různě zdobené dle věku majitele, ty nejnazdobenější nosili svobodní mládenci. Pro Hanáka jsou typické krátce střižené vlasy nad čelem, avšak vzadu dlouhé, a také břitvou oholené vousy.

Dětský kroj byl jednodušší. Novorozencům se oblékaly dlouhé košile, zvané kytlice. Na hlavičku se dětem nasazovaly vyšíváné čepičky, na něž se dávaly červené mašle, které chránily před uhranutím. Do pěti let nosily košile s baňatými rukávy, od pěti let kroj, ten nebyl tolik zdobený jako u dospělých. (Lidový rok na Hané, 2011, s. 28-29)

2.3 Hanácké zvyky a tradice

Tak jako každá oblast, i Haná má svůj lidový folklor, zvyky a obyčeje, které se držely a mnohé z nich se drží dodnes. Jejich charakteristiku budeme čerpat opět z publikace Lidový rok na Hané.

Svátky celého roku na Hané, podobně jako v celé České republice, zahajuje 6. leden, tudíž Tři králové. Po Třech králích nastává masopust, což je období zábav, odpočinku od práce,

svateb a zabijaček, a trvá až do Popeleční středy. Únorem nás na Hané provázela tři sváteční data. Svátek sv. Blažeje, sv. Matěje a sv. Doroty. V březnu se také oslavoval svátek sv. Řehoře. Všechny tyto svátky jsou doprovázené koledou, při které se přálo zdraví, štěstí, bohatá úroda atd. Vždy si koledníci vysloužili bohatou odměnu.

Na neděli po prvním jarním úplňku připadají Velikonoce. Tři dny před Popeleční středou jsou období, kdy se prolíná konec masopustního období a začátek předvelikonočního půstu. Toto přechodové období se nazývalo „ostatky“. Starým ostatkovým zvykem je „držet právo“, což znamená, že dospělá mládež žádala obecní výbor o jakési předání dohledu nad obcí. Ten, komu bylo „právo“ předáno, se stal „stárkem“. „Právo“ fyzicky představovala šavle, bohatě ozdobená stuhami, která se buď zapíchla v hospodě do stropu, nebo se s ní při muzice obcházela vesnice. Obchůzka se uskutečňovala zpravidla v pondělí a od občanů se při té příležitosti vybíraly potraviny, které se staly základem ostatkových hodů. Úterý představovalo závěr ostatků a na rozloučení s tímto veselím se „pochovávala basa“. Vesnici obcházel pohřební průvod, v jehož čele vedle basy chodil muž převlečený za kněze, který křísil „nebožku“ i účastníky obřadu, a předříkával jim text vzdáleně podobný textu církevnímu, ale recesně laděný. Závěrem obřadu bylo slavnostní uzamčení sálu hospody.

Předvelikonočním obdobím rozumíme Popeleční neboli Škaredou středu, Půst a Smrtnou neděli. Velikonoční období zahrnuje Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílou sobotu, neděli Zmrtvýchvstání Páně a Pondělí velikonoční. Zelený čtvrtek býval velice přísný den půstu, dnes je půst nahrazen zeleným jídlem. V tento den umlkají zvony a nastupují hoši s hrkačkami, několikrát denně obcházejí vesnici a dostávají jídlo i peníze. Na Velký pátek se Hanáci chodí modlit k Božímu hrobu a ke kříži. Symbolem pro tento den je voda – „kdo se v tento den umyl v tekoucí vodě, bude celý rok zdrav“ (Lidový rok na Hané, 2011, str. 13). Bílou sobotou nastává zlom, končí období půstů a tento den je ozvučen nástroji a hlasy muzikantů. V rámci Velikonoční neděle se konaly slavnosti Vzkříšení a světily se velikonoční pokrmy – beránek, mazanec, chléb, víno. Pondělí velikonoční je známé tradiční pomlázkou. V některých vesnicích pak v úterý chodí děvčata s tatary (s pomlázkou) na tzv. *oplátkovou*.

Dále se na Hané dochovala lidová slavnost tzv. Jízda králů (Honění krále). Z mladých chlapců se vybere král a jeho družina. V současnosti průvod pouze projíždí vesnicí a vybírá pamlsky, v dřívějších dobách však vyjížděl i do vesnic okolních, kde se potkával s jinými průvody. V tomto případě družina svého krále nejen chránila, ale snažila se i o zajetí sousedního krále. V případě úspěchu musela rodina svého krále vykoupit.

Za magickou je považována noc z 30. dubna na 1. května, která se nazývá Filipojakubská, dodnes přezdívaná jako „pálení čarodějnic“. Smolná košťata se zapalovala a vyhazovala do výšky a na důkaz odvahy či pro zajištění mládí a plodnosti se přes ohně skákalo. V předvečer prvního května se také stavěly máje, kterou je třeba celou noc poctivě hlídat před obyvateli sousedních vsí. Kromě velké obecní máje bylo možné zahlédnout i různý počet májek malých, a to před domy dívek. Tam májky stavěli zamilovaní chlapci, nejen na důkaz lásky, ale aby odpudili jiné nápadníky.

V prosinci Hanou provázel svátek sv. Barbory, sv. Mikuláše a sv. Lucie. Stěžejní jsou však především Vánoce. Na Štědrý den, tedy 24. prosince, se většinou držel půst, aby lidé viděli zlaté prasátko. Dříve se na štědrovečerní tabuli objevovala především polévka, krupice, koláče a ovoce, v bohatších rodinách se místo krupice podávala ryba. Ta, společně s rybí polévkou a bramborovým salátem, přetrvává dodnes. Od 19. století se také zdobil vánoční stromeček, dárky většinou odrážely rodinné potřeby a přání dětí. Štědrý den je všude známý jako svátek klidu a rodinné pohody. Někde již na Štědrý den, někde až na svátek sv. Štěpána, tj. 26. prosince, se chodívalo na koledu, které se účastnila nejen mládež, ale i starší lidé. Doba vánoční trvala od Štědrého dne až do Tří králů, ale příchod nového roku se na Hané dříve neslavil.

Kromě těchto, datem pevně stanovených, svátků se na Hané konaly a konají také tradice nepravidelně v průběhu celého roku. Mezi ně patří především hanácká svatba, přástky, dračky, dožatá, poutě a hody.

Svatbou se významně nemění nejen společenské postavení, ale především také odívání. To, co dívky a mládenci nosili za svobodna, nesměli nosit po svatbě. Svatba na Hané se dříve slavila zpravidla tři dny a nesměla se konat v období adventu, půstu, května a v době žní. Nejčastěji se tedy konala po žních či v době masopustu. Ženich i nevěsta byli oděni ve sváteční kroj. Ženich měl zástěru a šáteček z ženského kroje, nevěstin kroj se vyznačoval především speciální pokrývkou hlavy, zvanou pantlék. Zajímavým předsvatebním obřadem je především žádost o ruku. Ženich se svým starosvatem přicházel žádat o ruku nevěsty její rodiče, řeč však přednesl právě jeho mluvčí. Poté nevěsta odprosila rodiče, také prostřednictvím své mluvčí. Pak teprve nevěsta i ženich dostali požehnání. Po samotném obřadu následovala hostina a řada zvyků, např. prodávání peřin či čepení nevěsty. Namísto dnes známých svatebních darů se konalo tzv. házení nevěstě, kdy hosté házeli peníze nevěstě do ošatky, a každý zdůvodnil, nač penězi přispívá. Nedělitelnou součástí byl také svatební koláč neboli svatební strom, který byl vrcholem kulinářského umění hanácké hospodyně. Koláč dostávala nevěsta od své matky či kmotry, především jako výslužku při odchodu z domu.

Další lidovou tradicí byly tzv. přástky. Děvčata se scházela a za hojného zpěvu spřádala len na kolovratech. Vše, co napředla nad rámeček daného úkolu, si mohla nechat a prodat. Za utržené peníze se uspořádala hostina, kam si děvčata mohla pozvat svého vyvoleného. Podobně se konalo i tzv. draní peří, při kterém se ženy scházely, utrhovaly malá pírká od ostnů a skládaly je na hromádky. Z prachového peří se sypaly peřiny pro majetnější lid.

Ukončení žní se nazývalo dožatá. Začínalo se již při odchodu z pole, odkud se přešlo k zámku či k panství, kde se popřálo zdraví a dobrá úroda, a předaly se věnce. Slavnost pokračovala muzikou, kde se hodovalo až do rána.

Mezi dlouholeté tradice na Hané patřily nepochybně také poutě, které sloužily a slouží k uctění Boha. Na Svatý Kopeček u Olomouce dodnes směřuje přes čtvrt milionu poutníků ze všech koutů světa.

V podzimním čase se také tradičně konaly tzv. Hody. Do poloviny 18. století se slavily hned po žních a nazývaly se „malé“. V roce 1786 však Josef II. zavedl termín „Císařské hody“, a ten pevně stanovil na třetí říjnovou neděli. To však postihla vlna kritiky a obyvatelé Hané se vrátili k hodům „malým“, které se často pořádaly ke dni svätce, jemuž byl zasvěcen místní kostel. Vždy se setkávaly nejen rodiny, ale sjíždělo se celé široké okolí. Dnes jsou však hody bohužel spojeny spíše s komercí, upouští se od krojů i dalších zvyklostí. (Lidový rok na Hané, 2011 s. 6-25)

2.4 Čechy pod Kosířem

Obec Čechy pod Kosířem se nachází v okrese Prostějov, v Kraji olomouckém. Leží na rozhraní Hané a Dražanské vrchoviny, na úpatí hory Kosíř. Kosíř je zmiňován již ve druhém století našeho letopočtu Ptolemaiem Klaudiem. Byl to mimo jiné zeměpisec, který doplňoval mapu tehdejšího světa a zde je Kosíř zaznamenán jako jeden z významných orientačních bodů Jantarové stezky s názvem Orkinios Drymos, tj. Velký Kosíř. Jeho nadmořská výška je 441,5 m. Je to geologický útvar, táhne se v délce asi 5 km. Geograficky spadá do oblasti Zábřežské vrchoviny, geologicky je řazen ke kulmu Dražanské vrchoviny. Jeho část vždy spadala do katastru obce, a tak je název Čechy pod Kosířem historicky doložen již v roce 1618, ale úředně byl zaveden až roku 1925.

Název Čechy vznikl pravděpodobně již za Velkomoravské říše, kdy její bohatství lákalo z okolních zemí skupiny lidí, kteří se pak soustřeďovali do osad, a ty pak byly nazývány dle nových osadníků. Do naší obce přišli zřejmě lidé z Čech, a proto název Čechy. Do roku 1925

byl užíván název Čechy na Hané, později nynější název Čechy pod Kosířem. Od 1. června 1940 se však změnil název obce z Čech pod Kosířem na německé Tschech, od roku 1945 opět platí název Čechy pod Kosířem. První písemná zmínka o obci Čechy je již z roku 1131. Podle ní zde Olomoucké Kapitule náleží dvě popluží. V obci byla tvrz, na níž se vystřídalo několik majitelů.

Rod Silva Tarouců žil v obci Čechy pod Kosířem do roku 1945. Tento, původně portugalský rod, podporoval umění a po dobu dvaceti let navštěvoval zámek hraběcí rodiny v Čechách pod Kosířem významný český malíř Josef Mánes. V této době zde vznikla vrcholná Mánesova díla, např. Libánky na Hané, Ukolébavka a Život na panském sídle. Mimo portrétování hraběcí rodiny maloval Hanáky a Hanačky v krojích a květeny v polích a na Kosíři.

V obci je barokní kostel sv. Jana Křtitele, který byl vystavěn v letech 1781–1794. Původní kostel stával v blízkosti tvrze, na vyvýšenině nynějšího zámeckého parku. U tohoto kostela byl i hřbitov. Škola byla kdysi v naší obci na místě zvaném Kramárna, kde je nyní bývalá továrna fy Smékal. Později byla přemístěna do budovy panské prádelny, kde se učilo až do roku 1873. Nová škola byla vystavěna vedle kostela v roce 1872. Tehdy byla dvoutřídní a roku 1885 rozšířena na trojtřídní, poté v roce 1903 po provedení přístavby změněna na čtyřtřídní. Vůbec první zmínka o školní výuce se datuje do období po roce 1621. Školní výuka tehdejší doby se mohla uskutečnit pouze s povolením majitelů panství, jimiž byli Jan Šťastný Podstatský z Prusinovic a Albrecht Sedlnický z Choltic. Tyto rody byly spřízněny s významným moravským rodem pánů ze Žerotína.

Historii obce ovlivnila továrna R.A.Smekala na hasičské stříkačky a tělocvičné nářadí. Původně se zde v roce 1820 vyráběly slaměnky (formy na výrobu chleba a ošatky) a vysmolené slaměné džbery na vodu pro hašení požárů. Když byla ve fě Smekal zavedena elektřina, využila se i pro obec, která se tak stala první na Moravě, kde se dne 22. ledna 1893 rozsvítily elektrické lampy. V roce 1922 byl vystavěn v obci pomník na památku padlých vojáků v I. světové válce, po roce 1945 byla k pomníku přidána pamětní deska se jmény umučených v koncentračních táborech za II. světové války. V roce 1875 byl založen sbor dobrovolných hasičů jako druhý na Moravě. Po roce 1900 Sokolská jednota, spolek záloženský, čtenářsko-pěvecký spolek Občanská beseda.

V průběhu historie se v této obci narodilo několik významných občanů. Roku 1752 se narodil Jan Nepomuk Karel Hunčovský, jemuž studia umožnila hraběnka Silva Taroucová. Stal se profesorem chirurgie a soudního lékařství ve Vídni a byl lékařem císaře Leopolda II., Mozarta a Ludviga von Beethovena. Do historie obce se zapsal také Bedřich Silva Tarouca

(1816 – 1881), kněz, český vlastenec, mecenáš Zemského muzea v Brně a přítel Josefa Mánesa. Dalším významným občanem byl Rudolf Hlubinka (1878), jehož otec byl učitelem na zdejší obecné škole. Studoval práva na pražské UK, pracoval jako úřední památkový referent odboru města Prahy, později jako vrchní magistrátní rada. Věnoval se historii a stavebním památkám, tak například objevil základy 27 románských domů. K významným rodákům novější doby patří akademik Bedřich Hacer (1893–1963), proslulý odborník v oboru teorie betonu a konstrukce skořepinových staveb. Těžištěm jeho práce byl výzkum stavebních hmot, vypracoval také několik projektů v oboru betonových konstrukcí. Výsledků jeho výzkumu bylo využito na stavbách našich vodních děl, filmových ateliéru na Barandově. Prováděl také zatěžkávací zkoušky mimořádných konstrukcí (Podolský most, mosty přes Dunaj), spolupracoval při přemostění Nuselského údolí. (Gračka, 2000, s. 6-50)

3 Teoretická část

3.1 Národní jazyk

Za základní znak národa je považován jazyk, díky kterému se různé národy navzájem odlišují. Souhrn veškerých jazykových útvarů (variet) konkrétního jazyka označujeme jako *národní jazyk*. Tyto útvary mohou samy o sobě být „jazyky“, proto je třeba odlišit označení „variet jazyka“ a „jazyk celonárodní“ doporučeným označením (jazykový) *kód*. (Bogoczová, 2011, s. 18)

Bogoczová rovněž tvrdí, že „národně reprezentační a národně konsolidační funkci jazyka plní spisovná variet národního jazyka“. (Bogoczová, 2011, s. 18)

František Cuřín charakterizuje národní jazyk z dvojího pohledu. V užším smyslu jde zpravidla o spisovný jazyk vyvinutý z některého nářečí. V širším smyslu je to pak komplex spisovnosti a podřízených nářečí, jež se směrem k němu vyvíjejí. (Cuřín, 1977, s. 9)

Čechová v knize *Čeština – řeč a jazyk* uvádí, že „český (národní) jazyk nemá jen jednu podobu, nýbrž zahrnuje spisovný jazyk, obecnou češtinu, nářečí (interdialekty i místní nářečí), slangy, argoty, tj. všechny podoby (útvary a poloútvary), jichž se v mluvě užívá.“ (Čechová, 2000, s. 24)

3.1.1 Spisovná čeština

Kód spisovné češtiny nám byl vštěpován především ve škole, kde nás učili jednak jeho správné užití a práci s ním z hlediska pravopisu, správné flexe atd., ale také správnou transformaci naší mluvy, se kterou jsme byli seznámeni v „domácím“ prostředí, a kterou užíváme při komunikaci v běžných situacích, s přáteli a rodinou, v mluvu spisovnou. Proto jsme také schopni rozlišit situace oficiální a běžné a tyto nerovnocenné kódy tak přizpůsobovat, respektive střídat. Tento jev označujeme termínem *diglosie*. (Bogoczová, 2011, s. 19)

Spisovná čeština se vyznačuje normou, je kodifikovaná a relativně stabilní. Norma spisovné češtiny se v průběhu vývoje jazyka přizpůsobuje úzu. „Spisovná čeština má podobu psanou, ale i mluvenou“ (Bogoczová, 2011, s. 20). Podle Bogoczové můžeme v psaném textu využít knižní vrstvu češtiny, např. vztažná zájmena a přechodníky, a v mluveném projevu naopak využíváme prvky hovorové, které jsou pro psaný text nežádoucí. Proto se mluvená podoba spisovné češtiny označuje termínem *hovorová čeština* a je otevřená vůči prvkům, které

nejsou kodifikované, ale v běžném hovoru přirozené a pohybují se v mezích spisovnosti, např. *děkuji – děkuju*. „To, co neneso ani stylový příznak knižnosti, ani hovorovosti, je tedy neutrální.“ (Bogoczová, 2011, s. 20)

Marie Čechová v již zmíněné publikaci uvádí, že spisovnou češtinu užívají v mluveném projevu mluvčí, u nichž se kultivovanost předpokládá, tedy např. vědci, úředníci aj., avšak tlaku obecné češtiny se neubrání. V mluveném projevu nenacházím knižní či archaické prvky, naopak ale mnoho jevů, jež jsou charakteristické pro nespisovnou češtinu a prvky neutrální, tj. prvky objevující se v mluveném i psaném projevu, např. *píšu, líp*. Ač písemné texty obsahují prvky knižnosti, i zde je většina jevů neutrálních. (Čechová, 2000, s. 24)

3.1.2 Nespisovné útvary češtiny

Je třeba si položit otázku, co skutečně patří do nespisovné češtiny. Bogoczová uvádí: „To, co se nenachází v mezích spisovné češtiny, patří do češtiny nespisovné.“ (Bogoczová, 2011, s. 21)

Oproti spisovné češtině, která není příliš omezena územně či sociálně, čeština nespisovná se právě takto diferencuje. Územní diference roste se vzdáleností dané oblasti od centra, tedy Prahy. Odlišností přibývá více směrem na východ, než na západ. Nářečí slezská, moravskoslovenská a hanácká jsou relativně zachovalá. „Každé z těchto nářečí je interdialekt (nadráčeří), neboť obsahuje řadu menších nářečí, která ovšem už některé své odlišnosti ztratila.“ (Čechová, 2000, s. 25)

U podskupiny středočeské, jihozápadočeské a severovýchodočeské proběhlo sjednocení a dnes se v Čechách užívá převážně **obecné češtiny**. (Čechová, 2000, s. 24)

Jaromír Bělič definuje **interdialekt** následovně: „Vyrovňáváním starých místních nářečí vznikají méně vyhraněné oblastní útvary nadráčeří, tzv. interdialekty (obecná nářečí), které ve svém vývoji směřují k relativně jednotné celonárodní mluvě nespisovné, velmi už ovšem blízké hovorové spisovné češtině a do značné míry s ní splývající.“ (Bělič, 1972, s. 10)

Termínem interdialekt tedy označujeme „nespisovný, teritoriálně omezený útvar, který je tvořen prvky společnými pro všem nářečím, ze kterých vznikl.“ (Bogoczová, 2011, s. 21) Např. interdialekt český (obecná čeština) disponuje tvary jako *prosej, vobujou, čerství mlíko* aj., naopak tvary, které jsou charakteristické pouze pro určité úseky, postrádá. Svá obecná specifika má i Morava a Slezsko, tudíž jsou názvy typu obecná hanáčtina, obecná

východomoravština a obecná laština oprávněné. Nicméně „v porovnání s ostatními interdialekty je obecná čeština silně expandující“ (Bogoczová, 2011, s. 22)

Obecná čeština je nespisovný útvar českého národního jazyka a „vznikla na podkladě středočeského nářečí, rozšiřuje se však při ztrátě svých nejvýraznějších znaků (z části zaniká v- před o-, ou- na začátku slova) i na další území a do sfér dříve vymezených spisovnému jazyku, např. do krásné literatury (kam už dříve pronikaly i dialekty), a to i do řeči autorské. Nářečí (i interdialekty) obdobně jako spisovný jazyk mají své prostředky slovníkové/lexikální, fonetické/hláskoslovné, morfologické/tvarové, syntaktické/skladební.“ (Čechová, 2000, s. 25) Tyto tvary mají rovněž svoji normu, avšak oproti spisovnému jazyku není kodifikována tímtež způsobem.

Velmi podobná interdialektu je **městská mluva**, která vychází z obecnějších nářečních rysů. Týká se především mluvčích, kteří dojíždějí za prací, ale také například přistěhovalců. Ti jsou nuceni zbavit se prvků svého lokálního nářečí a přizpůsobit se tak mluvě původního obyvatelstva, ale současně přinášejí do tamní mluvy prvky nové. (Bogoczová, 2011, s. 23)

Z hlediska sociální diference vydělujeme nestrukturní útvary češtiny, především tedy slang, argot a profesní mluvu.

Slang je označení pro „nespisovné výrazivo zájmové skupiny“ (Čechová, 2000, s. 26). Některé výrazy jsou archaické, např. myslivecký slang: *světla – oči*, některé proměnlivé. Často se setkáváme s výrazy expresivními či metaforickými, např. studentský slang: výraz pro nedostatečnou – *koule, bomba, petarda* aj. „Některá slangová slova přecházejí do obecného povědomí, např. sportovní výrazy: *mičuda, basket, faul, finiš*, a nabývají charakteru obecněčeského nebo i spisovného.“ (Čechová, 2000, s. 25) Slangové výrazy nemají zvláštní gramatiku či výslovnost a jsou snadno nahraditelná neutrálními lexikálními prostředky. (Bogoczová, 2011, s. 23)

Profesní mluva byla dříve součástí slangových výrazů, dnes se však vyčleňuje a jedná se o nespisovnou mluvu příslušníků stejné profese. Ačkoliv je profesní mluva některých oborů založena na spisovnosti, velmi často dochází k univerbizaci terminologie či vyjádření, např. lékařské *zadlahovat – dát dlahu*. Profesní mluva rovněž obsahuje výrazy expresivní, např. názvy lokomotiv – *bardotka, pegas*. (Čechová, 2000, s. 26) Cuřín ve své knize profesní mluvu označuje názvem „stavovské jazyky“. (1977, s. 164)

Argot označuje výrazivo užívané příslušníky společensky izolovaných vrstev, tzn. vězni, drogově závislí, zloději aj. Argot se užívá v mluvené podobě, ale např. v argotu žebráckém se můžeme setkat s formou obrázků, kterými si žebráci předávali informace, jaké obyvatele v určitém domě či obci očekávat, např. mříž byla varováním před možným uvězněním. Dříve byl argot prostředkem utajovacím, dnes to však už neplatí. „Nejznámějším argotem u nás je mluva pražské „galérky“, pražských „pepíků“ a brněnská „plotnáctina“ (plotna).“ (Čechová, 2000, s. 26)

Dále je třeba zdůraznit, že každý mluvčí má své individuální jazykové návyky. Ač pochopitelně využívá jazykových prostředků převzatých, přirozeně rovněž využívá prvků typických pro svůj vlastní projev. Tyto jedinečné a nezaměnitelné jevy označujeme termínem *idiolekt*. (Bogoczová, 2011, s. 23)

Tak, jako je samostatně vymezena mluva individuální (idiolekt), rovněž můžeme hovořit o pojmu s obecnějším charakterem, tzv. *biolekt*. Se specifickými jevy se totiž setkáváme i v mluvě, která je typická pro určitou generaci či pohlaví. Genderová a věková diferenciaci se netýká pouze slovní zásoby, nýbrž i slovtvorby.

Rovněž se setkáváme i s prvky, které jsou typické pro běžnou mluvu v určité rodině. V tomto případě hovoříme o *familiolektu*. (Bogoczová, 2011, s. 24)

Jak už víme, nespisovné útvary češtiny jsou diferenciovány územně a sociálně. Nestrukturní útvary jsme již rozebrali, proto se dále bude zabývat teritoriálním dialektem. Nejprve si vymezíme definici termínu dialekt a dialektologie.

Studiem *dialektů*, tedy nářečí, se zabývá jazykovědné odvětví zvané *dialektologie*. „Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymežitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku. Každé nářečí má jednak znaky, které jsou společné pro celou jazykovou jednotku (nářečí vyššího řádu, celonárodní jazyk), k níž dané nářečí patří, jednak znaky, jimiž je charakterizováno jako samostatná nářeční jednotka.“ (Cuřín, 1977, s. 157)

Cuřín také ve své publikaci poukazuje na fakt, že historickým vývojem českého jazyka vznikly čtyři základní nářeční skupiny: české, hanácké, lašské, moravskoslovenské. (Cuřín, 1977, s. 172)

Obdobné rozdělení nacházíme v publikaci Ireny Bogoczové. „Na dialektologické mapě ČNJ jsou zřetelně odlišeny 4 základní nářeční skupiny:

- nářeční skupina česká v užším smyslu
- nářeční skupina středomoravská
- nářeční skupina východomoravská
- nářeční skupina slezská

Pokaždé jde o větší celek skládající se z dílčích podskupin, dále pak (většinou okrajových) úseků, jednotlivých dialektů a subdialektů. Všechna tato dílčí nářečí a lokální nářeční typy mají sice individuální odlišnosti, disponují však základními znaky společnými.“ (2011, s. 62)

Jaromír Bělič (1972) ve své knize uvádí ještě pátou nářeční skupinu a to nářečí polsko-českého smíšeného pruhu.

Je však nutné dodat, že mimo toto základní rozdělení, vydělujeme ještě území **nářečně různorodé**. Jedná se o oblast na severozápadě Čech (Tachov, Cheb, Karlovy Vary, Chomutov, Most, Teplice, Ústí nad Labem, Děčín, Česká Lípa, Liberec, Jablonec n. Nisou), dále o oblast šumavskou, moravsko-rakouské pohraničí, pomezí Čech a Moravy v úseku Zábřeh – Litomyšl a sever Moravy (Jeseník, Bruntál, Vítkov, Odry, Fulnek, Nový Jičín). Tato území nemají jednotný nářeční základ a to v důsledku osídlení německým obyvatelstvem či imigranty. (Bogoczová, 2011, s. 62)

Obecné charakteristiky jednotlivých nářečí budeme dále čerpat z Cuřina. Hláskové jevy uvedeme pouze základní, které jsou pro určitou skupinu jednotné. Pro ukázkou těchto jevů použijeme příkladovou větu – *Dej mouku ze mlýna na vozík*.

Česká nářečí pokrývají téměř celé území Čech. Podle Cuřina „nářečí v Čechách a na západní Moravě netvoří jednotný celek, třebaže význačnější rozdíly jsou patrné až v nářečích okrajových. Hranice diferenčních znaků jsou tu velmi plynulé a často se tyto znaky vyskytují jen u nejstarší generace.“ (1977, s. 175) Nejvýraznějším rysem českého nářečí je změna *y/í* na *ej* (*mlejn, nosejk*), diftongizace staršího *ú* v *ou* (*mouka, nesou*) a změna *aj* v *ej* (*dej, vejce*). V českém nářečí tedy realizace příkladové věty vypadá takto: *Dej mouku ze mlejna na vozejk*.

Nářečí hanácká, středomoravská, zabírají střed, sever a západ Moravy. Hláskovými jevy je toto nářečí spojené s českým, každé české *ej* se změnilo v *é* (*mlén, nosék, dé, véce*)

a české *ou* pak v *ó* (*móka, nesó*). Příkladová věta vypadá v hanáčtině následovně: *Dé móku ze mléna na vozék*.

Lašská nářečí, jinde označována jako **slezská**, jsou nářečí ve Slezsku a mezi Opavskem a Těšínskem. Přetrvávají zde staré samohlásky *y/í, ú, aj*, ale v 16. století ztratily svoji délku (*mlyn, nosik, daj, vajce, muka, ňesu*). Příkladová věta má tedy tuto podobu: *Daj muku ze mlyna na vozik*.

Moravskoslovenská neboli **východomoravská nářečí** pokrývají východ Moravy. U této nářeční skupiny je patrná jistá provázanost v základních hláskových rysech se skupinou slezskou. I zde přetrvávají staré samohlásky *y/í, ú, aj* a v původní délce (*mlýn, nosík, daj, vajce, múka, nesú*). Příkladová věta je tedy realizována takto: *Daj múku ze mlýna na vozík*. (Cuřín, 1977, s. 173)

3.2 Středomoravská nářeční skupina

Dialektologická analýza se bude zabývat mluvou v obci Čechy pod Kosířem. Nejprve si podrobněji charakterizujeme středomoravskou nářeční skupinu, jejíž mluva této obci náleží.

Jak uvádí ve své publikaci Bogoczová, „druhým označením pro středomoravská nářečí je termín hanácká nářečí a má své opodstatnění – jejich rozloha se překrývá s etnografickým regionem Hané.“ (Bogoczová 2011, s. 72)

Dle Bogoczové dělíme středomoravskou nářeční skupinu na:

- podskupinu centrální (vlastní hanáckou)
- podskupinu jižní (úsek horský, letovicko-boskovický, židlochovický a znojemský)
- podskupinu východní (úsek čuhácký, slavkovsko-bučovický, přerovsko-kojetínský)
- podskupinu západní (úsek zábřežský a kunštátsko-budějovický)

Zajímavě hovoří o uživatelích František Bartoš: „Slováci a Valaši nazývají každého Hanákem, kdo samohlásky *e, é, i, í, y, ý, u, ú* zvláštním způsobem přezvukuje neboli moutí,“ Vzhledem k tomuto přezvukování a dalším znakům pak rozděluje hanácké nářečí na dvanáctero podřečí, které ve většině pojmenoval dle okresních měst. Dle bydliště jsou také označeni obyvatelé. Za pravé Hanáky považuje jen obyvatele kolem řeky Hané od Vyškova po Kojetín. Další obyvatelstvo je označováno jako Blatňáci, Moravčiči, Záběčváci, Zámoravčiči či Podhoráci. Podle širokých červenic („baní“) jsou obyvatelé označeni jako Baňáci. „Hanákům, kteří místo *ó* vyslovují *ú*, ostatní Hanáci přezdívali Čuháků (od slovesa čúhat m. han. čóhat,

trčeti), druhdy tak nazývající i jiné („nepravé“) Hanáky, kteří vyslovují: budu m. bôdô atd.“ (Bartoš, 1895, s. 2-3)

Celkovou charakteristiku rysů středomoravské nářeční skupiny budeme dále popisovat podle Jaromíra Běliče, který ve své publikaci vymezil tyto nejvýraznější znaky.

I. Soubor hlásek a jejich rozvržení

1. Inventář souhlásek je téměř totožný jako v nářečí českém v užším smyslu, avšak na části oblasti se setkáváme s dvojicí *l-l*.
2. Inventář krátkých samohlásek disponuje v některých podskupinách pěti členy, *i, e, a, o, u*, v některých šesti členy, *i, ê, e, a, o, u*, kde fonetická realizace fonému *ê* má podoby *ê/ə/y*, a v některých členy sedmi, *i, e, ê, a, ô, o, u*. Soubor dlouhých samohlásek, bez diftongů, je pětičlenný, *í, é, á, ó, ú*, dále tříčlenný, *é, á, ó*, či velmi zřídka *í, á, ó*.
3. Měkké *t', d', ñ* se vyskytuje se stejnou četností jako v nářečí českém v užším smyslu, kromě toho také na většině území zčásti před někdejší slabým jerem *ɚ*, v případech jako *svatba (svajba), hanba* aj.
4. V případě existence dvojice *l-l* je rozvržení těchto fonémů obdobné jako v nářeční skupině východomoravské a slezské.
5. Dřívější měkké retnice se zachovaly nejen před bývalým *ě* jako v nářečích českých v užším smyslu, ale také v případech jako *holóbjata, pod zemňó/pod zemjó, mňást/mjást* aj.
6. Měkké ostré sykavky se nezachovaly, stejně jako v nářečích českých v užším smyslu.
7. Staré *g* se částečně uchovalo ve skupině *zg (zgebnót)*, snad proto se *g* vyskytuje častěji než v nářečích českých v užším smyslu i v onomatopoických a expresivních výrazech (*glgat* aj.). Jinak se i zde *g* změnilo v *h*.
8. Slabičné *l* a střídnice *lu/lô/lo, ló (lú)* za původní *l, l* se většinou vyskytují ve stejné četnosti jako v českých nářečích v užším smyslu, avšak na rozdíl od většiny podskupin tohoto nářečí nezaniklo koncové *-l* ve tvaru jednotného čísla mužského rodu přičestí minulého následující po souhlásce, ale shodně jako ve spisovné češtině tvoří slabiku; např. *nesl, vedl, spadl*.
9. Slabičné *ŋ* se vyskytuje na většině území, zpravidla však pouze v případech *sedŋ, (v)osŋ* (*|| sedum, (v)osum*).
10. Dřívější *y* (též *y < i*) se na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu na většině území zachovalo buď jako zvláštní foném (dle podskupiny s různou fonetickou realizací *ê/ə/y*), nebo splynulo s *e*, např. *rêba/rêba... - reba*. Jen v menší části středomoravského

- nářečí splynulo s *i* jako v českých nářečích v užším smyslu. Staré *ý* (též *ý* < *í*) je téměř po celé oblasti (s výjimkou tzv. čuháckého nářečí) nahrazeno *é*, např. *bék*, *strěček*, *staré*; *é* je většinou též za původní téžeslabičné *ej* (ěj), např. *pjekněší*, *nédelší*, *dé*.
11. Staré *u* (také z předhist. nosovky *ϕ*) se v některých středomoravských nářečích po tvrdých souhláskách zachovalo, např. *dub*, akuzativ singuláru *ruku*. Na území poněkud menším, než zaujímá *ê/ě/ə/e* < *y*, registrujeme splnutí *u* s *o*, případně je za ně zvláštní foném *ô*, paralelní s *ê*, např. *dob/dôb*. Za staré *ú* je téměř po celém území *ó*, např. *hóser*, *móka*, instrumentál singuláru *rukó/rokó/rôkó*. Porůznu je ve středomoravských nářečích *ó* také místo původní dvojslabičné skupiny *au*, *aú* v případech jako *pók*, *póz(a)*. Za staré *u*, *ú* po měkkých a bývalých měkkých souhláskách je zčásti *i*, *í* (*i*) jako v českých nářečích v užším smyslu, popř. *ê/ě/ə/e*, *é*, zčásti se však zachovalo nepřehlasované *u/ô/o*, *ó*, a to i v případech, ve kterých nemohla být přehláska zrušena působením analogie; srov. např. *cizí x cězi*, *ciřit x céřit*, *břuch*, *kožuch x břôch*, *kožôch*, *volají/-i x volajó*. Přehlasovaných podob postupně ubývá směrem k východu, tudíž středomoravská oblast je v tomto směru pouze přechodovým územím.
 12. Staré *e* (*i e* < *ě*) se většinou dochovalo, za staré *é* a bývalé dlouhé *ě* je veskrze *í/i* jako v českých nářečích v užším smyslu. Protože však ve středomoravských nářečích vzniklo nové *é* < *ý* a z *ej*, *aj*, je v nich, na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu, foném *é* velmi frekventovaný. Rovněž staré *o* se většinou zachovalo, namísto starého *ó* je *ú/u*. Na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu je ve středomoravských nářečích frekventované *ó* ze starého *ú*.
 13. Staré *a*, *á* (též *a*, *á* z předhist. nosovky *ę*) zůstalo po tvrdých, měkkých i bývalých měkkých souhláskách, pokud nebyly podmínky pro přehlásku, zachováno jako v českých nářečích v užším smyslu. Za dřívější téžeslabičnou skupinou *aj* je však většinou *é*.
 14. Na rozdíl od většiny českých nářečí v užším smyslu, má středomoravská nářeční skupina zpravidla krátké samohlásky v případech typu *prah*, *blato*, *rana*; v 7. pádě *nama*, *vama*, v infinitivu *bêt/bêt*. Většina středomoravských nářečí disponuje kromě toho veskrze jen krátkým *i*, *u*, např. *vim*, *mliko*, *kuň*, takže v příslušných oblastech (s výjimkou čuháckého nářečí) neexistují v inventáři dlouhých samohlásek fonémy *í*, *ú*.
 15. Ze změn ve skupinách souhlásek mají středomoravská nářečí většinou asimilaci *sh-* na *zh-*, např. *zhánět*, *na zhledanó*, *zhoda*.

II. Skloňovací koncovky

1. Koncovky tvrdých a měkkých typů podstatných jmen se většinou příliš neliší. Je to způsobeno především neprovedením, popř. zrušením přehlásek v měkkých deklinacích; srov. např. 2. p. jedn. *sklepa, sóseda, stáda, biča, pekařa, srca*, 3. p. jedn. *sklepu/-ô, stádu/-ô, biču/-ô, srcu/-ô*, 1., 4., 7. p. jedn. *žena, ženu/-ô, ženó, rúža/ruža, rúžu/ružô, rúžó*, též 5. p. *ženo, rúžo/ružo*.
2. Podstatná jména se slovním základem na *-z, -s* a na *-l, -l*, dále podstatná jména typu *host', kořen', lokeť, kúlňa/kulňa/kulňe, pekárňa/pekárňe/pekáreň, Máňa/Máňe, Lad'a* a z části též jiná patří na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu ve většině středomoravských nářečí k měkkým skloňovacím typům.
3. Tvary 6. a 7. pádu jednotného čísla mužského a středního rodu tvrdého skloňování přídavných jmen jsou, na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu, většinou rozlišeny, tj. *(v)o starím/ -im x ze starém*. Naopak u zájmen je časté vyrovnání ve prospěch tvaru 6. pádu, např. *(v)o tem, našem || s tem, našem*.
4. Tvar 1. pádu množného čísla mužského rodu životného tvrdých přídavných jmen a rodových zájmen se zpravidla liší od tvaru neživotného, ženského a středního, např. *tí naši starí/tí naši starí x ti/té naše stari*.
5. 7. pád množného čísla všech deklinací je nejběžněji tvořen koncovkou *-ma (-ama)*, stejně jako v českých nářečích v užším smyslu.

III. Slovesné tvary

1. Sloveso „*být*“ má v 1. osobě jednotného čísla tvar *sem* pouze jako pohyblivý osobní morfém v složených formách minulého času, kdežto ve významu existenciálním a ve funkci spony se užívá tvar *su/sô/so*.
2. V 1. osobě jednotného i množného čísla minulého času se pomocné sloveso zpravidla zachovává, i přesto, že je osoba vyjádřena zájmenem, např. *já sem to vid'el, mē zmē tam přěšlě*.
3. Tvary rozkazovacího způsobu s 2. osobou jednotného čísla na *-i/-ê* mají ve většině středomoravských nářečí v 1. a 2. osobě množného čísla zakončení *-ime, -ite/-êmê, -êtê*, např. *řekňi, modli se/modlê se - řekňime/-mê, modlite se/modlête se*.
4. Příčestí trpné má na rozdíl od českých nářečí v užším smyslu i ve výrazech výsledného stavu ve většině nářečí tvary složené, např. *je zameteni*.

5. Přečhodník přítomný sloves dokonavých i nedokonavých se stále, v omezeném rozsahu, užívá, např. *maja/mňeja, ôviza...* (Bělič, 1972, s. 240-243)

3.2.1 Centrální středomoravská podskupina (vlastní hanácká)

Jak jsem již zmínila, dialektologický výzkum se soustředí na běžnou mluvu v obci Čechy pod Kosířem. Tato obec spadá do centrální (hanácké) podskupiny středomoravského nářečí.

Dle Běliče centrální středomoravské nářečí sousedí s jižní podskupinou a sahá na sever téměř po Zábřeh a Šumperk, na východ za Olomouc a Prostějov. (Bělič, 1972, s. 251)

Proto si dále uvedeme společné charakteristické rysy celé centrální podskupiny, které budeme čerpat opět z *Nástinu české dialektologie*.

Specifickými znaky celé centrální podskupiny středomoravského nářečí jsou:

1. Sedmičlenný inventář krátkých vokálů *i, e, ê, a, ô, o, u*. Fonémy *ê, ô* se vyskytují namísto staršího *y, u*.
2. Tříčlenný inventář dlouhých vokálů *é, á, ó*.
3. Znělá výslovnost párových souhlásek před samohláskami a souhláskami na mezislovním předělu (*chlab aňi necekl*).
4. E-ové střídnice *ê, é* namísto bývalé *ý, y* po souhláskách tvrdých, po tvrdých a měkkých sykavkách, a také *i/í* po *č, š, ž, ř, l* - *žévat, šéroké, ožévat, počévat*.
5. V 2., 3. a 6. pádu jednotného čísla tvrdého skloňování adjektiv a rodových zájmen vyrovnání ve prospěch etymologicky příslušné koncovky 3. a 6. pádu: *na té druhé straně*.
6. Přídavná jména přivlastňující osobám mužského rodu mají základní podobu: *bratru*.
7. Zájmena 2. osoby jednotného čísla mají příklonný tvar *tě*, 4. a 3. pád *mne*, u zvratných zájmen se zachovalo rozlišení 3. a 4. pádu - *sê x se*. (Bělič, 1972, s. 251-252)

František Bartoš ve své *Dialektologii moravské* středomoravskou nářeční skupinu nerozděluje na podskupiny a úseky, nýbrž na podřečí a různorečí. Podle jeho publikace tedy můžeme usoudit, že centrální podskupinu chápal jako *podřečí Olomouc, Šternberk, Prostějov, Vyškov*. Z tohoto podřečí ještě vydělil různorečí *olomoucko-prostějovské, bystřicko-šternberské, týnecko-nezamyslické* a *vyškovské*. (Bartoš, 1895, s. 64)

3.2.1.1 OLOMOUCKO-PROSTĚJOVSKÉ RŮZNOŘEČÍ

Jelikož se obec Čechy pod Kosířem, ve které probíhá dialektologický výzkum, nachází v oblasti Olomouce a Prostějova, nyní si ještě obecné rysy, uvedené z Běliče, doplníme o charakteristiky specifické přímo pro toto území. Při popisu jevů budeme čerpat z *Dialektologie moravské II.* od Františka Bartoše.

Olomoucko-prostějovským různorečím hovoří podle Bartoše příslušníci území, jehož hranice tvoří následující obce: Dub, Štítovice, Vrbátky, Dubany, Olšany, Topolany, Křelov, Horka, Chomutov, Pňovice, Želechovice, Náklo, Senice, Laškov, Kostelec, Lešany, Ohrozim, Vícov, Krumsín, Myslejovice, Brodek, Želč, Ivanovice, Vyškov, Mor. Prusy, Pačlavice, Dědkovice, Švábenice, Chvalkovice, Dobroměřice, Pivín, Vřesovice, Výšovice, Čihovice, Bedihošť, Prostějov.

I. Samohlásky

1. *a, á*

Dlouhý vokál *á* se krátí ve slovech *maslo, sadlo*, ve skloňování *kráva – kravó*.

2. *e, é; ě, ie, ej*

Původní *e* je poněkud zvýšené, př. *železo, led, kašel, pětél*. Dlouhý vokál *é (ie)* se úží v *y/i*, a to:

- v kmenech jmen podstatných (*mliko*)
- v koncovkách adjektivních (*dobryho, dobrymu*)
- v infinitivech sloves první třídy, kmene zavřeného (*nyst, vlict*)
- ve slovesech opětovacích (*oblíkat*)

Vokál *ě* tvrdne:

- v předponě *ně-* (*nejaké, nekde*, atp.)
- v genitivu, lokálu, dativu a instrumentálu množného čísla zájmena *ten* a číslovky *jeden* (*tech – jednech, tem – jednem, téma – jednema*)
- v pádových koncovkách slova *zem* (*do zeme, pl. zeme*)

Původní *ej* přechází v *é* ve jménech podstatných i přídavných (*véce, sténé*), v předponě superlativní *nej* (*nélepší, névic*), v imperativech (*dé, nalé*).

3. *i, í*

Samohláska *i* se mění v *ê*, tedy ve snížené *e*, po souhláskách *l, ř, z, s, c, ž, š, č*, a to:

- v slabikách kmenových: *lêd, lêtovat, koblêh, slêmák, lêzačka, tolêpán, velêké, přêblêžôje se, krêvé, cêbôla, Šêmon, gdêsê (kdysi) – gdesê (kdesi), ôčêtel* aj.
- v příponách *ina, inec, ica, ička, ivý*: *malêna, kožôšêna, hôsênec, polêca, rosêčka, bázlêvé* atp.
- v genitivu, dativu a lokálu ženských vzorů, kde *e* zastupuje *i*: *do řecê, k řecê, v řecê* aj.
- v nominativu množného čísla se mění *ci* v *cê* (*vojácê, vtácê*) a v duálu (*očê, ôšê*), jinak se *i* nemění (*drátaři,astroši*)
- v infinitivu a přičestí sloves I. a II. třídy, *i* po souhláskách *ň, mj, j*: *žêt – žel – žêjo, šêt – šêl – šêjo, pâlêt, zvoňêt, krmjêt, dojêt* atd.
- ve spojce *i*: *otec ê matka*

Dlouhý vokál *í* se mění v *é* po souhláskách *l, ř, z, s, c, ž, š, č*, a to:

- v slabikách kmenových: *klén, hlésta, léce, blézko, blézêt se, lésti, lébit se, slébit, léčêt stênô x poličêt na vtákê*. Výjimkou je: *blin, klizêt, sklipek, plíšek, kobližek* aj. Předpona *pří* většinou *í* krátí (*přisada, příklad*). V kmenových slabikách *zí, sí cí* se málokdy mění *í* v *é*, většinou se krátí (*siň, tisíc, cisař, citit...*). V kmenových slabikách *ží, ší, čí* je přezvukování pravidelnější (*šêpek, čêtat, cêhat – chíhati x côhat – trčeti*)
- v koncovkách zdobňovacích *ík, íček*: *psék, nožék*
- v koncovce *ín, ínek*: *včelén, okřének*
- v instrumentálu jednotného čísla zájmena *on*: *s něm*
- ve slovesech opětovacích se *í* mění v *é* především po *ž, š, č*, jinak se *í* krátí (*ôžévat, věšévat, začénat* aj. – *zaplítat, nosivat* atp.)

Vokál *í* se krátí ve slovech a tvarech:

- v koncovkách vzoru stavení (*obili, uhli*)
- ve všech koncovkách adjektiv tvrdých i měkkých, v nichž se *í* vyskytuje (*dobři, nebozi, bosí*)
- v indikativu sloves vzoru sázeti (*pálím – páliš – páli – pálíme – pálíte – pálijó, vařím, nosím, pokóšim* atp.)
- v infinitivu sloves I. třídy kmene zavřeného (*dřít', vřít', začít'*)

4. y, ý

Krátký vokál *y* se mění ve snížené *e*, tedy *ê* (*pêsk, kopêto, dêbê bêlê rêbê, bêla bê ê máčka* atd.) Samohláska *y* trvá pouze v několika slovech, která jsou cizí či méně obvyklá (*špym*).

Vokál *ý* se mění v *é*, které je lehce zvýšené (*bék, pastěr, stréc, dobré, vémlova*). Krátí se v *ê* ve slovech: *děňa, bêt', mēdlo, kēta* aj.

5. o

Původní *o* je malinko zvýšené: *olovo, stodola, doma, holôbom*. Vokál *o* se občasně mění v *u/ů* (*dule*).

6. u, ú, ů

Vokál *u* se mění ve snížené *o*, tedy hrdelné *ô*: *zôb, kôs, hôbô, rôkô, dôšô, jôž, bôdô, côkrô, na prahô, ô nás, kôdê* atd.

Samohláska *u* se nepřezvukuje v *ô* jen v některých slovech a tvarech, např. ve slovech cizích nebo méně obvyklých: *šutrovat, bunda, pult, lump*. Rovněž se nepřehlasuje v imperativu sloves dle vzoru kupovat: *kupuj*.

U nepřehlasuje v *i* po měkkých souhláskách a nedlouží se:

- v kmenových slabikách: *břuch, čuch, kožuch* aj.
- v koncovkách ohýbacích v dativu a vokativu jednotného čísla muž. kmenů měkkých (*kameňu*) a v akuzativu jednotného čísla ženských kmenů (*dušu*).

Slova, ve kterých čeština dluží *u* v *ú*, v hanáčtině užívají *ô* (*zezôť*). Naopak ta slova, ve kterých se *u* nedlouží, v hanáčtině obsahují vokál *ó* (*žalódek*).

Vokál *ů* se vyslovuje vesměs krátce: *dum, nuž, stul, sósedu*.

II. Souhlásky

Hláska *v* se v tomto podřechí, na rozdíl od některých jiných podřechí, nespodobuje ve *f* (*květ, otvirat, tvuj* aj.)

Souhláskové proměny hodnotíme takto:

- souhláska *d* se mění v *j* (*svajba – svadba*)
- souhláska *t* se mění v *d* ve slově *žlódek*
- protetické *v* pozorujeme také pouze v některých oblastech podřechí (*vokurkê, vobec*)

- protetické *h* se vyskytuje zřídka
- naopak se *h* na začátku slova odsouvá například: *zařmělo*, *řmět*
- *j* se odsouvá ve slovech: *im*, *iva*, *ikrê* atd. (Bartoš, 1895, s. 64-71)

4 Metodologická část

V této kapitole se budeme zabývat výzkumem a metodami zkoumání nářečí. Základní principy si představíme podle publikace Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie od Ireny Bogoczové.

Dialektologii považujeme za společenskovědnou disciplínu. Při výzkumu se tedy využívají metody, které jsou běžné v sociologii, a také metody speciální. Proto musí být dialektologický výzkum reliabilní a validní. Všechny metody, které jsou v rámci výzkumu uplatňovány, se rozdělují na:

- Metody sběru nářečního materiálu
- Metody zpracování a prezentace nářečního materiálu

Fáze výzkumu se většinou rozdělují do tří částí, tedy přípravnou, realizační a následně samotnou analýzu.

V první, tedy přípravné fázi, si výzkumník stanoví výzkumný problém. O tomto problému má většinou nějakou představu, pracovní hypotézu. Následně si vybere vhodný výzkumný nástroj pro zkoumání dané problematiky. Vzhledem k tomu, že není možné zkoumat celou společnost, je třeba si vytvořit vzorek, který bude reprezentativní, tedy takový, aby zahrnoval ženy i muže, příslušníky různých věkových kategorií, osoby s rozdílným vzděláním, prací, obyvatele vesnic i měst. Dříve než výzkumník zahájí samotný výzkum, je dobré provést tzv. předvýzkum (test zvolených nástrojů), díky kterému je možné odhalit případné nedostatky, které by mohly způsobit potíže oběma stranám, např. nevhodnost otázek, technické selhání aj.

Druhá fáze bývá zpravidla označována jako realizační, jelikož jde o samotnou exploraci. Výzkumným nástrojem může být nahrávání, dotazování, studium dokumentů, experiment, přímé pozorování. V souladu s touto prací se zaměříme na metodu nahrávání. První nahrávky pocházejí z 30. let 20. století. I tato metoda má své výhody a nevýhody. Za nevýhody bývá nejčastěji považován ostych nahrávaných osob. Tuto překážku lze vyřešit nahráváním na skrytý mikrofon, avšak je nutný dodatečný souhlas respondenta se zveřejněním. Další problém spočívá v respondentově snaze o vylepšení projevu. V tomto případě je dobré nechat komunikanta rozmluvit. Rovněž je vhodné komunikovat s informátorem v jeho nářečí, pokud je však výzkumník neovládá, neměl by alespoň mluvit spisovně. Případně je výhodou přizvat další osobu, kterou dotazovaný zná. Realizátor by měl mít otázky připravené dopředu, aby předešel nepříjemným situacím, kdy nebude vědět, na co se ptát. Nevhodné otázky jsou zjišťovací,

na které lze odpovědět pouze ano/ne, protože toho dotazovaný rád využije. Rovněž je nevhodné, aby dotazy přesahovaly intelektuální možnosti informátora dané jeho věkem, vzděláním, životními zkušenostmi atp. Opodstatněnou výhodou je nahrávání v prostředí blízkém dotazované osobě, tedy v takovém, kde se cítí bezpečně a přirozeně, nejlépe ve vlastní domácnosti. Pokud má tazatel připravený pouze rámcový plán rozhovoru a otázky vyplývají z dané situace a rozhovor nabývá spíše spontánního charakteru, jedná se o tzv. nestandardizovaný rozhovor.

Ve třetí fázi, samotné analýze, přichází na řadu přepis nahrávek do grafické podoby pomocí fonetické transkripce. Transkripce vyžaduje několik zásad, především je nutné, aby se slova zapisovala přesně tak, jak byla skutečně vyslovena, nikoliv dle pravidel spisovného jazyka. Zapisuje se intonace, přízvuk a jednotlivá slova nesmí být upravována či cenzurována. Nakonec se získané texty analyzují, tedy přeepsaný materiál se rozebere z hlediska lexikální, hláskoslovné, tvaroslovné a syntaktické roviny. (Bogoczová, 2011, s. 131-135).

5 Praktická část

5.1 Metodologie praktická

Základní výzkumné metody dialektologie jsme si teoreticky charakterizovali v předchozí kapitole. Zde předkládáme vlastní postupy.

5.1.1 Fáze přípravná

V přípravné fázi jsme si stanovili cíl této práce, jímž bylo popsat běžnou mluvu tří generací obyvatel v obci Čechy pod Kosířem. Vzhledem k malému počtu obyvatel v lokalitě výzkumu jsme řešili nelehký úkol, a sice, jak vybrat informátory. Rozhodli jsme se využít pro svoji aktivitu dvě členky rodiny, které byly nejen respondentkami, ale posléze i členkami našeho realizačního týmu, tedy prověřovaly potenciální respondenty. Dalším problémem byl fakt, že v této obci již nežije téměř nikdo ve věku cca dvacet let, případně nebyl ochotný se účastnit výzkumu. Proto jsou informátoři nejmladší generace ve věku 28 a 35 let, střední generace ve věku 58 a 59 let, a nejstarší generace tedy 80 a 81 let. Stručné informace o respondentech uvádíme v jednotlivých kapitolách týkajících se každé generace. U dotazovaných z rodiny bylo výhodou, že jsme se velmi dobře znali. Nicméně, ani zbývající respondenti neměli ve výsledku komunikační bariéru. Zvolili jsme pro rozhovory okruh otázek, kdy jsme se následně doptávali na to, co nás zaujalo. V rámci možností jsme se snažili vymyslet dotazy, na které by se dobře odpovídalo, soustředili jsme je tedy na vzpomínky a osobní život, školu, práci, zvyky atp. Snažili jsme se také, aby se všichni cítili pohodlně a přirozeně, proto se nahrávky uskutečnily v prostředí jejich domovů.

5.1.2 Fáze poznávací

Jako základní metoda nám posloužil záznam zvukové podoby promluv vybraných respondentů. Nahrávky jsme pořídili na diktafon během podzimu roku 2015, další pak během března roku 2016. U dotazovaných, se kterými jsme se neznali, případně jen chvilkově, se občasné naskytl problém se začátkem rozhovoru, dotazovaní odpovídali stručně, což bylo patrně ovlivněno nervozitou. Ta však během rozhovoru opadla, avšak stručnost odpovědí zapříčinila následné prodlevy, kdy nám došly otázky. Vzhledem k tomu, že nepocházíme z obce Čechy pod Kosířem, jsme bohužel s respondenty nemohli mluvit v jejich nářečí. Snažili jsme se však, abychom nemluvili spisovně. Ačkoli původním záměrem bylo vést rozhovor,

v některých případech nebylo nutné příliš zasahovat dalšími dotazy. Jedna nahrávka je dokonce pouze monolog a týká se historie a kultury obce.

5.1.3 Fáze analytická

V poslední fázi výzkumu jsme se zaměřili na přepis pořízených nahrávek a analýzu charakteristických prvků. Nahrávky jsme přepsali a uvádíme je v příloze. Vybrali jsme pasáže, které se nám zdály na jevy bohaté, jednotlivé úseky jsou označeny přesným časem, ve kterém se v dané nahrávce uskutečnily. Některé přepisy jsou kratší, některé delší, a to především z důvodu výskytu nářečních rysů. Při přepisu nahrávek jsme postupovali dle pravidel textů, které uvádí ve své publikaci *České nářeční texty* Arnošt Lamprecht, avšak pro některá specifika jsme zvolili transkripci odlišnou. Jedná se především o samohlásky široké výslovnosti, tedy *ê*, *ô*, zadopatrové *n* označuji znakem *ŋ*. Tato široká výslovnost samohlásek není lehkou rozeznatelná, avšak jsme mnohokrát tuto problematiku konzultovali právě s hanáckými mluvčími, přepis je tedy v souladu s jejich tvrzením. Zahrnuli jsme i jevy typické pro mluvený projev a nepřipravenost (eh, hm, vycpávková slova atp.). Intonaci, přízvuk aj. jsme nevyznačovali, ale zařadili jsme interpunkci, a také jsme dodrželi pravidla psaní velkých písmen. Dále jsme se věnovali analýze nářečních prvků z hlediska hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální roviny. Při postupu v tomto rozboru jsme se řídili pravidly dle Ireny Bogoczové. Vymezili jsme tedy čtyři hlavní subkapitoly – rysy společné pro českou a středomoravskou skupinu, dále rysy obecně moravské, typicky středomoravské, a následně rysy charakteristické pouze pro centrální podskupinu. Každá tato subkapitola je ještě rozdělena, dle výskytu jevů, na znaky hláskoslovné, morfologizované jevy hláskoslovné povahy a jevy tvaroslovné. U jednotlivých jevů vždy uvádíme příklady s odkazem na přepis rozhovoru (např. ř. 48). V každé generaci od sebe rovněž oddělujeme dva různé rozhovory (R1, R2). Většinou uvádíme výčet všech prvků, avšak pokud se v daném rozhovoru opakují, uvádíme pouze jednu, či výběrově (slova opakující se či se stejným základem). V závěru praktické části uvádíme stránku lexikální, jíž tvoří slovníček s výkladem. Vybrala jsem slova, která jsou specifická. Při výkladu jsme čerpali z *Hanáckého slovníčku* Pavla Pospěcha a rovněž jsme čerpali z *Českého jazykového atlasu*.

5.2 Nejstarší generace

Nejstarší generace je reprezentována dvěma mluvčími, ženou a mužem. Rozhovor č. 1 jsme nahráli se svojí babičkou, která se jmenuje Marie a narodila se roku 1936. Téměř celý život bydlí v Čechách pod Kosířem, pár let za účelem studia pobývala v Přerově a následně pracovně u Šumperku. Celý život pracovala jako učitelka v mateřské škole a nyní je v důchodu. Rozhovor č. 2 mi poskytl pan Zdeněk, jenž býval starostou obce. Narodil se roku 1935 a současně je v důchodu. Nahrávka je monologická, protože jeho promluva se týká především historie a kultury obce.

5.2.1 Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českého:

HLÁSKOSLOVÍ

Skupina šč nahrazena šť:

Ve 14.–15. století proběhla změna *šč* – *šť* v nářečích českých, ale postupně se dostala i do nářečí středomoravských. Dle Bogoczové je středomoravská výslovnost *šč* již ustupující. (Bogoczová, 2011)

- R1: *ešťe* (ř. 15).
- R2: *ešťe* (ř. 1), *našťevoval* (ř. 11).

Vynechávání hlásek:

V současnosti je vynechávání hlásek příznačným jevem na většině českého i moravského území. V proudu řeči dochází často k elizi hlásek.

Náslovné j:

- R1: *ešće* (ř. 15), *ešlé* (ř. 76), *inšich* (ř. 110).
- R2: *ešće* (ř. 1).

Různé hlásky na začátku slova:

- R2: *děběch* (ř. 1), *spominalo* (ř. 3).

Různé hlásky uprostřed slova:

- R1: *vlasně* (ř. 16), *keré* (ř. 16), *faň* (ř. 18).
- R2: *dovjed'et* (ř. 37).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Úžení é v í, následní krátkost:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování (genitiv a akuzativ singuláru maskulin a neuter)

- R1: *tvrdího* (ř. 63), *kristaloviho* (ř. 78), *mletího* (ř. 101), *horkího* (ř. 105),
- R2: *svího* (ř. 3), *hasičského* (ř. 14), *sednáctího* (ř. 17), *svího drôhô* (ř. 17), *rozestavjeního* (ř. 26), *dokonalího a okázalího* (ř. 30).

Krátkost:

V koncovkách skloňování substantiv:

- R2: *mistrum* (ř. 29), *řemeslníkum* (ř. 30).

MORFOLOGIE

Koncovka -ama (-ema) v instrumentálu plurálu:

Spisovná koncovka -mi se užívá pouze v některých slezských a východomoravských nářečích.

Na ostatním území převládají koncovky z někdejšího dvojného čísla zakončené na -ma.

- R1: *klapačkama* (ř. 69), *tema šlaháčkama* (ř. 70), *tatarama* (ř. 70), *papírovéma pantlěčkama* (ř. 74).
- R2: *přet čtyřma letama* (ř. 2), *hasičama* (ř. 46), *kteréma* (ř. 48), *jima* (ř. 50).

5.2.2 Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):

HLÁSKOSLOVÍ

Znělá výslovnost s:

Znělá výslovnost grafému s je typickým jevem pro středomoravská nářečí, především pokud následuje samohláska, případně jedinečná souhláska. Z nahrávek je však patrné, že většinou jde pouze o asimilaci, která je dána proudem řeči.

- R1: *zmê* (ř. 3), *zebralê* (ř. 12).
- R2: *zme* (ř. 4).

Moravská krátkost:

Krácení dlouhých vokálů je příznačným jevem pro středomoravská nářečí.

Infinitiv:

- R1: *síct* (ř. 3), *věvist* (ř. 32), *zapříhnót* (ř. 32), *dat* (ř. 32), *jít* (ř. 38).
- R2: *vňimat* (ř. 32), *podívat* (ř. 45).

Krácení *ú* v *u*:

V základu a na začátku slova:

- R1: *Muj* (ř. 3), *kulňó* (ř. 23), *ulohê* (ř. 35), *pudô* (ř. 37), *tvuj* (ř. 42), *pruvotce* (ř. 43), *babufka* (ř. 92), *dulkê* (ř. 103), *uplňe* (ř. 106), *pučkách* (ř. 113).
- R2: *vuz* (ř. 25), *prubjehu* (ř. 32), *vubec* (ř. 36), *ruzňe* (ř. 38), *kulňách* (ř. 38), *pomucek* (ř. 45), *dum* (ř. 53).

Koncovka jmen plurálu:

- R1: *botku* (ř. 28), *korálku* (ř. 61), *vdolku* (ř. 110),
- R2: *hektaru* (ř. 5), *kočáru* (ř. 16), *kroku* (ř. 22), *hostu* (ř. 28), *zaměstnancu* (ř. 42), *stroju* (ř. 45).

Krácení *á* v *a*:

- R1: *lópáni* (ř. 32), *Mama* (ř. 36), *sadlo* (ř. 105).

Krácení *í* v *i*:

V základu slova:

- R1: *Kosiřem* (ř. 2), *Ječminek* (ř. 5), *tařínkem* (ř. 16), *dřlna* (ř. 17), *bida* (ř. 19), *zatopeňi* (ř. 19), *paňi* (ř. 38), *lédři* (ř. 42), *pidřilê* (ř. 46), *okolí* (ř. 50), *talířkô* (ř. 59), *dřirkê* (ř. 60), *papířô* (ř. 63), *Bilá* (ř. 68), *Říma* (ř. 69), *vajička* (ř. 71), *rohlička* (ř. 103), *přimo* (ř. 105), *místo* (ř. 110).
- R2: *Kosiřem* (ř. 2), *dvařisice* (ř. 2), *viroči* (ř. 3), *viznamné* (ř. 5), *maliř* (ř. 11), *dřila* (ř. 12), *Libánkê* (ř. 12), *Parapličko* (ř. 12), *virobê* (ř. 14), *mířte* (ř. 22), *podmínkách* (ř. 31), *dřelnici* (ř. 32), *viroči* (ř. 34), *spiř* (ř. 52), *přisun* (ř. 54).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Neprovedení přehlásky *a* v *e*, *u* v *i* na konci slova:

V centrální podskupině *u* nahrazeno *ô*:

- R1: *f červencô* (ř. 3), *po polô* (ř. 8), *škatôlô* (ř. 28), *jô do voza* (ř. 33), *ned'elô* (ř. 73).
- R2: *našô obec* (ř. 9), *f červencô* (ř. 27),

Měkkost u jmen typu *host'*, *kořeň*, *loket'*:

- R1: *Deň* (ř. 19), *kulňó* (ř. 23).
- R2: *deň* (ř. 19), *kameň* (ř. 19), *po kulňách* (ř. 38), *kořeňe* (ř. 46).

5.2.3 Rysy společné pro středomoravskou skupinu:

HLÁSKOSLOVÍ

Diftongizace *ú* na *ou*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *ó*:

V základu slova:

- R1: *Zatróbito* (ř. 7), *sóchotê* (ř. 8), *budó cim* (ř. 15), *poslóchala* (ř. 21), *kóskê* (ř. 29), *lópaňi* (ř. 32), *chomót* (ř. 32), *trópkê* (ř. 84), *z mókó* (ř. 101), *do tróbê* (ř. 102), *nařóklo* (ř. 106), *sósedkê* (ř. 112).
- R2: *budóciho* (ř. 19), *dlóhé* (ř. 27), *Rakósko* (ř. 43), *rozbórat* (ř. 53).

Diftongizace *ý* na *ej*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *é*:

V základu slova:

- R1: *strécci* (ř. 10), *bévala* (ř. 80), *bét* (ř. 99).

Monoftongizace *ej* (*aj*) na *é*:

Změna *aj* na *ej* proběhla ve 14.–16. století v Čechách a na Moravě. Ve středomoravském nářečí se vyslovuje místo *ej* dlouhé *é*.

V základu slova:

- R1: *samožrémne* (ř. 49), *déte* (ř. 75), *véce* (ř. 75), *oběčení* (ř. 92).
- R2: *s'ěžěňi* (ř. 11), *pozďěš* (ř. 22), *sténim* (ř. 22), *tehděšim* (ř. 43).

V předponě:

- R1: *Némładši* (ř. 11), *néstaršim* (ř. 14).
- R2: *névječiho* (ř. 41).

Úženi é v í, následná krátkost:

Úženi é v í je hláskoslovnou změnou, kterou se vyznačují převážně nářečí česká, ale dnes již hojně i středomoravská, v nichž navíc dochází ke krácení vokálu.

V základu slova:

- R1: *okinka* (ř. 25), *večir* (ř. 20), *vêvist* (ř. 32), *s chliiva* (ř. 32), *nalivalo* (ř. 101), *vêlizalo* (ř. 107), *ženski* (ř. 110).

Depalatalizace:

Tento rys, který je typický nejen pro středomoravskou, ale též pro východomoravskou nářeční skupinu, se uplatňuje především v předponách *ňe-*, ale také u tvarů zájmen (*řím, tech...*).

- R1: *Nejaki* (ř. 19), *f tech* (ř. 19), *negdê* (ř. 22), *tema* (ř. 25), *negde* (ř. 34), *neco* (ř. 36), *nejak* (ř. 49), *nejaki* (ř. 58), *nekeri* (ř. 59), *Zdenek* (ř. 62).
- R2: *řim* (ř. 6), *f tech* (ř. 9), *negdê* (ř. 13), *neco* (ř. 30),

Vynechání hlásek:

E - *přečtla* (ř. 36), *Velkonoce* (ř. 66)

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Diftongizace ý na ej, ve středomoravské skupině monoftongizace na é:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování (nominativ singuláru a plurál):

- R1: *Hanácké* (ř. 5), *keré* (ř. 16), *takových* (ř. 23), *hranatých* (ř. 23), *Morafské* (ř. 48), *velké* (ř. 49), *bohaté* (ř. 49), *malé* (ř. 56), *skleňených* (ř. 61), *nazdobené* (ř. 66), *Zelené* (ř. 68), *Velké* (ř. 68), *nastrojené* (ř. 74), *papirovéma* (ř. 74), *barevnéma* (ř. 74), *pocôkrované* (ř. 90), *pomazané* (ř. 91), *makové* (ř. 93), *japkové* (ř. 93), *každé* (ř. 111).
- R2: *nádherné zámeck* (ř. 4), *viznamné portugalské rot* (ř. 8), *české maliř* (ř. 11), *hasičských* (ř. 14), *historických* (ř. 16), *které bël* (ř. 18), *položené* (ř. 19), *slavných* (ř. 21), *necelé rok* (ř. 21), *restaurované* (ř. 23), *konečné* (ř. 24), *splněné sen a splacené*

dlôch (ř. 29), *drobném* (ř. 30), *f prostéch* (ř. 31), *vêbavenéch* (ř. 31), *hasičských* (ř. 39), *ôžévanéch* (ř. 46).

Úženi a krátkost ve skloňování jmen:

Ve skloňování adjektivním měkkém dochází ve středomoravské skupině nejen k úženi, ale rovněž ke krácení.

- R1: *starši* (ř. 10), *budócim* (ř. 15), *menši* (ř. 34), *okolni* (ř. 49), *vječi* (ř. 80), *mladři* (ř. 80).
- R2: *hlavni s'ěžěni d'ila* (ř. 11), *kulturni* (ř. 13), *středni* (ř. 17), *státním* (ř. 18), *základni* (ř. 19), *smôtečni* (ř. 23), *prvňim* (ř. 25), *pozvaňi hosté* (ř. 25), *néviznamněši* (ř. 37), *bêlê zamňestnaňi* (ř. 40), *mistňi obecňi kronikê* (ř. 42), *tehdešim* (ř. 43), *do dalších* (ř. 48), *vodňi* (ř. 52), *hořici dům* (ř. 53).

V koncovce adjektiv a zájmen složeného skloňování (nominativ, dativ, lokál, instrumentál singuláru a pády plurálu)

- R1: *zvêkli* (ř. 7), *spješni* (ř. 8), *fšelējaki* (ř. 18), *nejaki* (ř. 19), *možni* (ř. 21), *složeni* (ř. 22), *velki* (ř. 22), *doveženi* (ř. 22), *takovi* (ř. 23), *přémňeřeni* (ř. 23), *vêskládani* (ř. 23), *malinki* (ř. 8), *dovijaki* (ř. 29), *žadni* (ř. 31), *hasičskim* (ř. 43), *keri* (ř. 43), *bohati* (ř. 56), *panenski* (ř. 57), *červeni* (ř. 58), *barevni* (ř. 58), *linecki* (ř. 59), *skleňeni* (ř. 61), *pjekni* (ř. 62), *kristalovim* (ř. 64), *stočeni* (ř. 67), *bili* (ř. 76), *jini* (ř. 76), *krásni* (ř. 77), *celi* (ř. 77), *čokoládovi* (ř. 77), *nazdobeni* (ř. 77), *vêliti* (ř. 78), *obêčeni* (ř. 72), *jednodôchi* (ř. 99), *řitki* (ř. 100), *slazeni* (ř. 108), *dobri* (ř. 108), *nafókli* (ř. 108).
- R2: *dobři* (ř. 1), *viznamni* (ř. 10), *vímečnimô* (ř. 19), *sténim mist'e* (ř. 22), *pro mnohi* (ř. 26), *novi muzeum* (ř. 28), *vêstaveni* (ř. 31), *kočárovi* (ř. 34), *hasičskimô* (ř. 36), *nádherni vjecê* (ř. 44), *lechki slamňeni džbêrê* (ř. 48).

Diftongizace ú na ou, ve středomoravské skupině monoftongizace na ó:

V koncovkách substantiv, adjektiv, zájmen, číslovek a sloves:

- R1: *svjetovó* (ř. 7), *válkó* (ř. 7), *ze stařenkó* (ř. 11), *kulňó* (ř. 23), *mnó* (ř. 31), *zapřiňnót* (ř. 32), *d'ed'ínó* (ř. 33), *přêjedó* (ř. 43), *só* (ř. 44), *bôdó* (ř. 51), *kópilê* (ř. 58), *takovó* (ř. 65), *Kvjetnó* (ř. 72), *jednó* (ř. 77), *marmeládó* (ř. 91), *z mókó* (ř. 101), *skovanó* (ř. 114).
- R2: *kulturó* (ř. 4), *celó* (ř. 9), *viznamnó památkó* (ř. 17), *pod zastřešenó hrôbó stavbó* (ř. 22–23), *só* (ř. 31), *nezbêtnó* (ř. 47), *horkó smoló* (ř. 50).

Krácení v koncovce jmen a zájmen:

- R1: *mi* (ř. 10), *svim* (ř. 14), *zatopeňi* (ř. 19), *hraňi* (ř. 25), *lópaňi* (ř. 32), *ji* (ř. 32), *óčeňi* (ř. 35), *panováňi* (ř. 48) *takovi* (ř. 50), *côkrovi* (ř. 83), *pečeňi* (ř. 99), *v ňi* (ř. 102), *peři* (ř. 109).
- R2: *viroči* (ř. 3), *založeňi* (ř. 3), *obci f okolí* (ř. 9), *zboži* (ř. 14), *óvjedomňeňi* (ř. 27), *za přítomností* (ř. 28), *staleťi* (ř. 32), *informaci* (ř. 36), *o hasičství* (ř. 36), *náradí* (ř. 39).

MORFOLOGIE

Skloňování zájmena *ten*:

Zájmeno *ten* má specifické tvary ve skloňování, deklinace probíhá dle vzoru náš: nominativ – *ten*, genitiv – *teho*, dativ – *temu*, akuzativ – *teho*, lokál – *tem*, instrumentál – *tém*.

- R1: *s teho okolí* (ř. 50), *s tem šlo d'efčátko*, *temô taková básnička* (ř. 74).
- R2: *teho muzea* (ř. 26), *k temô* (ř. 35).

Časování slovesa *být*:

U časování slovesa *být* pozorujeme specifické tvary v 1. a 2. osobě singuláru. V 1. os. se vyskytuje pomocné sloveso *být* ve tvaru *sem*, v existenciálním významu pak ve tvaru *su*. Ve 2. osobě se jako pomocné objevuje ve tvaru *tys* a ve významu existenciálním v podobě *seš*.

Indikativ:

- R1: *tês* (ř. 4)

Vyrovnění akuzativu a genitivu:

- R1: *hoňil jich* (ř. 7).

Vyrovnění dativu a akuzativu:

- R1: *jak t'e říkám* (ř. 83)

Zachování *l* v přičestí minulém:

- R2: *spletl* (ř. 7).

5.2.4 Rysy specifické pro centrální podskupinu

HLÁSKOSLOVÍ

Široké o (ô) za u:

Jev, který je typický pro centrální podskupinu, je široké ô, které se vyslovuje namísto krátkého vokálu *u*, v jakékoliv pozici.

- R1: *Rokô* (ř. 2), *f červencô* (ř. 3), *ôřekat* (ř. 4), *bapkô* (ř. 4), *Barankô* (ř. 4), *chalôpje* (ř. 5), *grônt* (ř. 5), *ômřel* (ř. 6), *mô* (ř. 6), *po polô* (ř. 8), *ôhnal si* (ř. 8), *zôstala* (ř. 9), *môsela* (ř. 9), *chôdák* (ř. 11), *krávô* (ř. 13), *vêôčené* (ř. 16), *ôčel* (ř. 16), *zêmô* (ř. 19), *fšôde* (ř. 19), *ô nás* (ř. 20), *ôd'elala* (ř. 27), *škatôlô* (ř. 28), *ôčeňi* (ř. 31), *Červinô* (ř. 31), *ôš* (ř. 33), *puđô* (ř. 37), *skôsêt* (ř. 38), *štôdovat* (ř. 38), *muzeô* (ř. 43), *chôci* (ř. 49), *vêôžël* (ř. 51), *bôđô* (ř. 51), *ôsad'il* (ř. 51), *menôje* (ř. 52), *côkrô* (ř. 59), *ôpekla* (ř. 59), *côkrovi* (ř. 59), *taliřkô* (ř. 59), *papirô* (ř. 63), *butkô* (ř. 65), *ôleťelê* (ř. 69), *klôci* (ř. 69), *pamatôjô* (ř. 72), *ned'elô* (ř. 73), *smrčkô* (ř. 73), *temô* (ř. 74), *môzêka* (ř. 80), *ômňela* (ř. 84), *přerôšêt* (ř. 88), *barákô* (ř. 89), *bôd'* (ř. 90), *pocôkrované* (ř. 90), *bôchtê* (ř. 92), *jednodôchi* (ř. 99), *rospôstít* (ř. 104), *trochô* (ř. 106), *tô formô* (ř. 111), *ôrazël* (ř. 113).
- R2: *rokô* (ř. 2), *skôtečne* (ř. 4), *tô našô* (ř. 9), *řadô* (ř. 9), *za chvilčkô* (ř. 15), *drôhô* (ř. 17), *listopadô* (ř. 18), *vímečnimô* (ř. 19), *v mňeritkô* (ř. 20), *ôš* (ř. 22), *hrôbó* (ř. 23), *smôtečni* (ř. 23), *biskôp* (ř. 23), *pôsté* (ř. 26), *ôvjedomňeňi* (ř. 27), *f červencô* (ř. 27), *dlôch* (ř. 29), *časô* (ř. 32), *ômime* (ř. 33), *temô dalšimô unikátô* (ř. 35), *k temô hasičskimô muzeô* (ř. 36), *rozmachô* (ř. 41), *na přelomô* (ř. 41), *Ôherskô* (ř. 43), *ôžévanéch* (ř. 46), *ô nás* (ř. 46), *pomuckô* (ř. 47), *fajrhákô* (ř. 53), *môsel* (ř. 54), *z rôkê do rôkê* (ř. 54), *ôvedené* (ř. 55).

Široké e (ê) za i, psáno y:

Záměna širokého *e* (*ê*) za tvrdé *y* je pro centrální podskupinu příznačná v jakékoliv pozici. Ve výčtu uvádím i příklady přičestí minulého, kde se ve spisovném a gramaticky správném zápisu vyskytuje *y*.

- R1: *Tês* (ř. 4), *bêla* (ř. 4), *gdêsê* (ř. 5), *dês* (ř. 6), *zvêkli* (ř. 7), *vâlkê* (ř. 10), *dêcki* (ř. 11), *brázdê* (ř. 13), *sênem* (ř. 14), *takê* (ř. 15), *vêôčené* (ř. 16), *stodolê* (ř. 17), *odřeskê* (ř. 18), *tê* (ř. 20), *ropkê* (ř. 20), *teřičkê* (ř. 20), *negdê* (ř. 22), *stromê* (ř. 22), *vêskládani* (ř. 23), *vzňikalê* (ř. 24), *prostorê* (ř. 25), *jakobê* (ř. 25), *opchodê* (ř. 26), *špalêčkê* (ř. 27), *panenkê* (ř. 28), *vêstřêhla* (ř. 28), *kóskê* (ř. 29), *vêzdobila* (ř. 29), *legátkê* (ř. 30), *vêvist*

(ř. 32), *ulohê* (ř. 35), *mêstela* (ř. 36), *mê* (ř. 42), *republikê* (ř. 44), *Čechê* (ř. 44), *vêštôdoval* (ř. 45), *Moravê* (ř. 48), *vêôžêl* (ř. 51), *povjesêlê* (ř. 57), *papirê* (ř. 58), *d'irkê* (ř. 60), *ozdobê* (ř. 60), *mňeš'ankê* (ř. 62), *posêpal* (ř. 63), *zvonê* (ř. 69), *štêrê* (ř. 72), *vêliti* (ř. 78), *trópkê* (ř. 84), *teřinê* (ř. 86), *Boženê* (ř. 86), *slepičkê* (ř. 89), *slipkê* (ř. 89), *mókê* (ř. 92), *obêčêni* (ř. 92), *vdolkê* (ř. 92), *bôchtê* (ř. 92), *svitkê* (ř. 96), *amoletê* (ř. 100), *palačinkê* (ř. 100), *formê* (ř. 102), *abê* (ř. 102), *tróbê* (ř. 102), *dulkê* (ř. 103), *babuvečkê* (ř. 103), *rêpka* (ř. 103), *vêlizalo* (ř. 107), *vêpečená* (ř. 112), *sósetkê* (ř. 112), *rádê* (ř. 112), *vêpučivalê* (ř. 112).

- R2: *Bê bêlo* (ř. 1), *dêbêch* (ř. 1), *Čechê* (ř. 2), *mê* (ř. 4), *tadê* (ř. 4), *Libánkê* (ř. 12), *negdê* (ř. 13), *virobê* (ř. 14), *republikê* (ř. 20), *vêsvjetil* (ř. 23), *cestê* (ř. 27), *vêrobit* (ř. 31), *vêstaveni* (ř. 31), *vêbavenêch* (ř. 31), *kronikê* (ř. 42), *technickê* (ř. 44), *pro tê hasiče* (ř. 44), *nezbêtnó* (ř. 47), *džberê* (ř. 48), *ze slámê a lêka* (ř. 49), *abê* (ř. 49), *fšeckê domê* (ř. 51), *nemňelê a fungovalê* (ř. 52).

Široké e (ê) za i:

Široké e (ê) se v hanáčtině místo měkkého i vyskytuje po hláskách *ž, š, č, ř, z, s, c, l*. Uvádíme i přičestí minulé, kde by se dle shody podmětu s přísudkem ve spisovném jazyce vyskytovalo měkké i.

- R1: *Třêcet* (ř. 3), *žêta* (ř. 3), *gdêsê* (ř. 5), *splašêlê* (ř. 6), (koňe) *nebêlê* (ř. 7), *přêšla* (ř. 9), *kolêkrát* (ř. 13), *ôcêl* (ř. 16), *fšelêjaki* (ř. 18), *ê* (ř. 19), *zêmô* (ř. 19), *varêlo* (ř. 20), *přêmňeřeni* (ř. 23), *fčêl* (ř. 24), *mezê* (ř. 25), *polêce* (ř. 26), *šêla* (ř. 29), *přêjet'* (ř. 31), *končên* (ř. 32), *d'ivočêna* (ř. 33), *lêd'i* (ř. 42), *přêžêvit* (ř. 50), *vêôžêl* (ř. 51), *povjesêlê* (ř. 57), *zabalêla* (ř. 58), *vjecê* (ř. 65), *pantlêčkama* (ř. 74), *ešlê* (ř. 76), *môzêka* (ř. 80), *přerôšêt* (ř. 88), *podzêm* (ř. 93), *solê* (ř. 101), *ôrazêl* (ř. 113).
- R2: *velêce* (ř. 4), *založêl* (ř. 6), *oňi spravovalê* (ř. 9), *sřêkaček* (ř. 14), *přêšla* (ř. 15), *našê* (ř. 20), *mohlê* (ř. 26), *dokázalê* (ř. 30), *naznacêl* (ř. 35), *přê* (ř. 37), *lêd'i* (ř. 40), *gdesê* (ř. 40), *třêsta* (ř. 42), *přêjet* (ř. 45), *ê* (ř. 48), *lêla* (ř. 48).

Pozn. *Sict žêta* – genitiv partitivní

Záměna é za í:

Ve vlastní hanáčtině se můžeme, v rozporu se spisovností, setkat i se záměnou *é* za *í* a to po *ž, š, č, ř, z, s, c, l*:

- R1: *Nelêbilo* (ř. 13), *špalêčkê* (ř. 27).

- R2: *óžévanéch* (ř. 46), *střékala* (ř. 53).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Slovesa 4. a většinou i 5. třídy v 3. osobě pl. koncovka -ajó, -ijó:

Typickým rysem pro moravská nářečí je koncovka -ajó, -ijó v 3. osobě plurálu sloves 4. a 5. třídy, avšak v rozhovorech s touto generací jsem se s tímto případem nesetkala.

- R1: *ptaji se* (ř. 44), *d'elaji* (ř. 100),

MORFOLOGIE

Vyrovňávání G, D a L. adjektiv, rodových zájmen a číslovek fem. sg.:

- R1: *do té brázdě* (ř. 13), *na té chalôpje* (ř. 14), *f té hlavje* (ř. 36).
- R2: *po celé Evropje* (ř. 21), *na pôsté ploše* (ř. 26), *do horké fermeže* (ř. 49 – 50), *pitné vodě* (ř. 55).

Změna rodová:

R1: *od botku* (ř. 28), *f Olomócô* (ř. 45)

5.3 Střední generace

Ze střední generace nám poskytly rozhovor dvě respondentky. Rozhovor č. 3 jsme získali od paní Vladimíry, která se narodila v roce 1957. Vyjma studií v Brně žije celý život v Čechách pod Kosířem. Vystřídala několik zaměstnání a nyní je už v důchodu. Rozhovor č. 4 jsem nahrála s mojí tetou, která se mimo jiné podílela na realizaci tohoto výzkumu. Narodila se v roce 1958. Celý život žije v obci Čechy pod Kosířem, avšak několik let pobývala se svým manželem v Mongolsku. V současnosti pracuje jako účetní.

5.3.1 Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českého:

HLÁSKOSLOVÍ

Skupina šč nahrazena št':

- R3: v tomto rozhovoru se poměrně často vyskytuje původní skupina hlásek šč: *ščépnó* (ř. 14), *ščedriho* (ř. 27), *náfščevô* (ř. 28), *ščest'i* (ř. 58), *ešče* (ř. 63), avšak občasně již nahrazena št': *št'est'i* (ř. 31).
- R4: *ešt'e* (ř. 15), *št'est'i* (ř. 71), *št'edrovečerňi* (ř. 103).

Vynechávání hlásek:

Náslovného *j* před *e*:

- R3: *ešče* (ř. 63).
- R4: *ešt'e* (ř. 15).

Různých hlásek na začátku slova:

- R3: *šecko* (ř. 22), *děcki* (ř. 24), *cera* (ř. 32), *děš* (ř. 46).
- R4: *děž* (ř. 19).

Různých hlásek uprostřed slova:

- R4: *vemem* (ř. 97).

Vkládání samohlásek:

- R4: *osum* (ř. 5).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Úžení é v í, následní krátkost:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování (genitiv a akuzativ singuláru maskulin a neuter)

- R3: *ze šcedriho dňa* (ř. 27), *nič jiniho* (ř. 39), *čeká dobriho* (ř. 58), *šestnáctiho ledna* (ř. 75).
- R4: *do Morafskiho Krumlova* (r. 61).

Krátkost:

V koncovkách skloňování substantiv:

- R3: *tem politikum* (ř. 52), *k sórozencum* (ř. 97).

MORFOLOGIE

Koncovka –ama (-ema) v instrumentálu plurálu:

- R3: *přet Velékonocema* (ř. 41).
- R4: *s tema mladéma d'efčatama* (ř. 35), *s tema kamarádama*, *z bévaléma spoluparcovníkama*, *s přátelama* (ř. 38 – 39), *vrátil se za nama* (ř. 45), *s tema eksotickima druhama* (ř. 119).

5.3.2 Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):

HLÁSKOSLOVÍ

Znělá výslovnost s:

- R4: *zme* (ř. 16), *nezehnalê* (ř. 82).

Moravská krátkost

Infinitiv:

- R3: *jest'* (ř. 31), *jít* (ř. 63).
- R4: *jít* (ř. 53).

Krácení ú v u:

V základu a na začátku slova:

- R3: *mu*j (ř. 17), *drubeš* (ř. 31), *kvuli* (ř. 32), *vubec* (ř. 48).
- R4: *pomuckê* (ř. 23), *vubec* (ř. 28), *dum* (ř. 40), *prumislofkô* (ř. 66), *zustala* (ř. 67), *štrudl* (ř. 104),

Koncovka jmen :

- R4: *třináct kilometru* (ř. 6), *šest tidnu* (ř. 25), *manželuf* (ř. 36), *ô rodiču* (ř. 41), *pár mňesicu* (ř. 45), *o sedm roku* (ř. 62).

Krácení á v a:

- R3: *tata* (ř. 15), *mama* (ř. 20), *blato* (ř. 69).
- R4: *za nama* (ř. 45).

Krácení í v i:

V základu slova:

- R3: *Kosiřem* (ř. 6), *slipkê* (ř. 13), *králikê* (ř. 13), *zabijačkô* (ř. 17), *skřiňe* (ř. 22), *peňize* (ř. 32), *vajička* (ř. 36), *sňich* (ř. 68), *Vidňe* (ř. 75), *viprodej* (ř. 79), *šileni* (ř. 82), *peňize* (ř. 86), *zviřata* (ř. 64).
- R4: *Kosiřem* (ř. 6), *přimo* (ř. 12), *tidnu* (ř. 25), *chvilô* (ř. 38), *třidê* (ř. 43), *dítě* (ř. 43), *Kristina* (ř. 44), *mňesicu* (ř. 45), *stikáme* (ř. 63), *počítače* (ř. 70), *misto* (ř. 71), *zviřata* (ř. 83), *desítka* (ř. 88), *nédřif* (ř. 93), *Sňížek* (ř. 94), *jablíčka* (ř. 108), *do piskô* (ř. 113), *spiš* (ř. 118),

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Neprovedení přehlásky a v e, u v i na konci slova:

- R3: *do Kostelca* (ř. 8), *ze svojó* (ř. 21), *ze dňa* (ř. 27), *na krajô* (ř. 76), *pšenicô* (ř. 94).
- R4: *sehnal prácô* (ř. 20), *na chvilô* (ř. 38), *f Kostelcô* (ř. 51), *v Libercô* (ř. 67), *bavilê jô* (ř. 70), *pro špica* (ř. 84).

Měkkost u jmen typu host', kořeň, lokeť:

- R3: *dňa* (ř. 27), *tédeň* (ř. 41), *ječmeň* (ř. 94).

5.3.3 Rysy společné pro středomoravskou skupinu:

HLÁSKOSLOVÍ

Diftongizace ú na ou, ve středomoravské skupině monoftongizace na ó:

V základu slova:

- R3: *kósek* (ř. 78), *nakópila* (ř. 84), *sórozencum* (ř. 97).
- R4: *kósek* (ř. 10), *nastópil* (ř. 14), *v budócnô* (ř. 15), *do Olomóce* (ř. 58), *dófám* (ř. 71), *kocórek* (ř. 93), *mórovatá* (ř. 95), *dlóho* (ř. 97), *stróhala* (ř. 114), *sósedê* (ř. 116).

Diftongizace ý na ej, ve středomoravské skupině monoftongizace na é:

V základu slova:

- R3: *nebévalo* (ř. 38), *tédeň* (ř. 41).
- R4: *bévalê* (ř. 40), *vélet* (ř. 77),

Monoftongizace ej (aj) na é:

Základ slova:

- R3: *sténe* (ř. 54).
- R4: *sténe* (ř. 12), *pozďéši* (ř. 103).

Předpony:

- R3: *nésó* (ř. 43), *néstarši* (ř. 68), *némladči* (ř. 75).
- R4: *nédríf* (ř. 66).

Úženi é v í, následná krátkost:

V základu slova:

- R3: *slípkê* (ř. 13), *řiká* (ř. 31), *sinovi svimô* (ř. 84), *obili* (ř. 92).
- R4: *ve svim* (ř. 40), *o pár mňesicu dil* (ř. 45), *řikáme* (ř. 96), *sklínka* (ř. 114), *do polífkê* (ř. 115).

Depalatalizace:

- R3: *tech* (ř. 13), *negde* (ř. 27), *negdo* (ř. 28), *nejaki* (ř. 36).
- R4: *s tema* (ř. 35), *po tech letech* (ř. 42), *přet tim* (ř. 48), *negde* (ř. 77).

Palatalizace:

- R3: *pořát'* (ř. 24).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Diftongizace *ú* na *ou*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *ó*:

V koncovkách jmen, adjektiv, zájmen, číslovek, sloves:

- R3: *ščeřnó* (ř. 14), *jednó* (ř. 14), *s mamó* (ř. 21), *svojó* (ř. 21), *stařenkó* (ř. 21), *nésó* (ř. 43), *só* (ř. 52), *lžó* (ř. 54), *se sestřó* (ř. 73), *ômijó* (ř. 73), *s ceró* (ř. 75), *s tó* (ř. 75).
- R4: *dobó* (ř. 24), *z rodinó* (ř. 25), *s tó* (ř. 34), *prodavačká* (ř. 54), *ekonomická* (ř. 54), *z maturitó* (ř. 54), *só* (ř. 83), *najednó* (ř. 88), *lovijó* (ř. 99), *plnó* (ř. 109), *vječínó* (ř. 113), *celó* (ř. 113).

Diftongizace *ý* na *ej*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *é*:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování:

- R3: *věučené* (ř. 17), *mladém* (ř. 58), *velkých* (ř. 64), *on je takové* (ř. 84), *pječné materiál* (ř. 88),
- R4: *celé žévot* (ř. 5), *které běl neplánované* (ř. 16), *takové klit* (ř. 28), *s tema mladéma* (ř. 35), *bévaléma* (ř. 39), *dum běl postavené* (ř. 40), *dobré prospjech* (ř. 56), *každé tiden* (ř. 63), *velké černé – špic* (ř. 80), *do vječných lovišť* (ř. 88), *drôhé, bílé kocór* (ř. 94), *tažené štrudl* (ř. 105).

Monoftongizace *ej* (*aj*) na *é*:

Koncovky:

- R3: *festovněši* (ř. 84).
- R4: *složitéši* (ř. 54), *richléši* (ř. 104), *lüksusněši* (ř. 118).

Úženi a krátkost ve skloňování jmen:

V koncovce adjektiv a zájmen složeného skloňování (nominativ, dativ, lokál, instrumentál singuláru a pády plurálu)

- R3: *nejaki cókrovi* (ř. 36), *podrôhi v žévo'e* (ř. 79), *to bělo strašni* (ř. 82), *to je šileni* (ř. 82), *zemski* (ř. 92).

- R4: *bêlo bê dobri* (ř. 11), *nebêlo to tak hekticki* (ř. 28), *takovi tvrdohlavi zviřata* (ř. 83), *kořátko mali* (ř. 94), *mórovati* (ř. 97), *fšecku vékastrovani* (ř. 98), *takovi pořešeňi* (ř. 100), *listovi řesto* (ř. 104), *stromovi jablička* (ř. 108), *ovoce, kteri* (ř. 110), *eksoticki ovoce* (ř. 120).

Ve skloňování adjektivním měkkém dochází ve středomoravské skupině nejen k úžení, ale rovněž ke krácení.

- R3: *na základňi školó* (ř. 8), *středňi škola* (ř. 11), *s tó némladči* (ř. 75), *on je festovněši* (ř. 84), *rôčňi práce* (ř. 101).
- R4: *pracovňi doba* (ř. 24), *z vedléšihó* (ř. 33), *ot prvňi třidě* (ř. 48), *do základňi školé* (ř. 51), *středňi škola* (ř. 57), *mlačihó bratra* (ř. 61), *od'evňi prumislofkó* (ř. 66), *pracovňi misto* (ř. 71), *je to svazujici* (ř. 76), *je to horši* (ř. 78), *só si podobňi* (ř. 83), *só vjerňi* (ř. 83), *vličihó* (ř. 84), *dalši kořátka* (ř. 98), *na štedrovečerňi tabuli* (ř. 103), *f pozděši dobjé* (ř. 103), *bêlo to richléši* (ř. 104), *zavařovaci sklinka* (ř. 115), *bêlo luksusněši* (ř. 118).

Krácení v koncovce podstatných jmen a zájmen:

- R3: *od narozeňi* (ř. 6), *na středňi* (ř. 9), *řezňik* (ř. 17), *côkrovi* (ř. 20), *šřestě* (ř. 31), *obili* (ř. 92), *čteňi* (ř. 96).
- R4: *po rodičich* (ř. 11), *zamňestnáňi* (ř. 13), *do zahraňiči* (ř. 14), *od mládě* (ř. 14), *paňi na hlidáňi* (ř. 20), *jejich ubitováňi* (ř. 22), *na zdravi a na financich* (ř. 31), *ke kadeřnicim* (ř. 35), *spolupracovňik* (ř. 36), *po ôkončeňi* (ř. 52), *po véôčeňi* (ř. 54), *doporučeňi* (ř. 55), *ročňik* (ř. 57), *šřestě* (ř. 71), *k sehnáňi* (ř. 81), *k Teplicim* (ř. 84), *naše pořešeňi* (ř. 100), *že bêsmé jî pomáhalê* (ř. 106),

Měkkost v infinitivu:

- R3: *jest'* (ř. 31).

Rozlišení životnosti:

- R4: *ři chlapi* (ř. 22), *ři špici* (ř. 82).

MORFOLOGIE

Skloňování zájmena ten:

- R3: *Teho - kohóta* (ř. 15), *pro keho* (ř. 63), *temu sinovi* (ř. 84), *teho moc neňi* (ř. 96), *po kem* (ř. 101).

- R4: *s teho* (ř. 9),

Časování slovesa být:

Kondicionál:

- R4: *bězme* (ř. 31).

Časování přijít, nejít atp.:

- R3: *obendô* (ř. 99).

Záměna akuzativu za genitiv:

- R3: *sem jich našla* (ř. 22).

Zachování *l* v přičestí minulém:

- R4: *rozhodl* (ř. 11).

5.3.4 Rysy specifické pro centrální podskupinu:

HLÁSKOSLOVÍ

Široké o (ô) za u:

- R3: *Na školô* (ř. 8), *hôsê* (ř. 13), *zabijačkô* (ř. 17), *côkrovi* (ř. 20), *bôť s mamó nebo...* (ř. 20), *pamatôjô* (ř. 23), *ve zvêkô* (ř. 23), *na nářščevô* (ř. 28), *d'elá čočkô* (ř. 31), *neôleťelo* (ř. 31), *ôš* (ř. 46), *nemám rôkê* (ř. 49), *obd'ivôjô* (ř. 49), *ômi* (ř. 49), *zêmô* (ř. 66), *do parkô* (ř. 71), *neômim* (ř. 72), *nenâččélê* (ř. 72), *na krajô* (ř. 76), *menôje* (ř. 79), *podrôhi* (ř. 79), *svimô* (ř. 84), *korôn* (ř. 86), *ho ôkázô* (ř. 88), *pšeničô* (ř. 94), *vêlezô na procháskô* (ř. 97), *obendô* (ř. 99), *dô* (ř. 99), *kamarátkô* (ř. 100), *rôčni práce* (ř. 101).
- R4: *žêjô* (ř. 5), *vêplinôlo* (ř. 9), *ôš neôvažovalê* (ř. 12), *v budócnô* (ř. 15), *v Mongolskô* (ř. 17), *pracô* (ř. 20), *Petrô* (ř. 20), *podňikô* (ř. 34), *ve stikô* (ř. 36), *ôvid'ime* (ř. 38), *mô* (ř. 38), *chvilô* (ř. 38), *ô rodiču* (ř. 41), *drôhé* (ř. 43), *spolô* (ř. 46), *f Kostelcô* (ř. 51), *po ôkončeňi* (ř. 52), *ôčeňi* (ř. 53), *pudô* (ř. 53), *školô* (ř. 54), *ot podňikô* (ř. 56), *stôdovat* (ř. 58), *prumislofkô* (ř. 66), *v Libercô* (ř. 66), *pracôje na magistrátô* (ř. 69), *f oborô* (ř. 69), *jô* (ř. 70), *konkurzô* (ř. 71), *ômřel* (ř. 80), *mužô* (ř. 87), *menôje* (ř. 92), *tô jejich kočkô* (ř. 96), *dobrotô* (ř. 98), *kôpovala* (ř. 104), *hrôškê* (ř. 108), *špajskô* (ř. 109), *do piskô* (ř. 113), *zêmô* (ř. 113), *zeleňinô* (ř. 114), *pamatôjô* (ř. 118).

Široké e (ê) za i, psáno y:

- R3: *slipkê* (ř. 13), *králikê* (ř. 13), *hôsê* (ř. 13), *bêl* (ř. 17), *vêučené* (ř. 17), *dárečkê se dávalê* (ř. 21), *dêš* (ř. 22), *prohledalê se skřiňe* (ř. 22), *ve zvêkô* (ř. 23), *dêcki* (ř. 24), *d'elalê se bramborákê* (ř. 24 – 25), *dojidalê se zbêtkê* (ř. 27), *mê* (ř. 30), *abê* (ř. 31), *barvilê se vajička* (ř. 36), *maškarê* (ř. 43), *kdêsê* (ř. 46), *nemám rôkê* (ř. 49), *správê* (ř. 52), *vêmašte* (ř. 56), *s ceró sme jelê* (ř. 75), *teplákê* (ř. 85), *ponoškê* (ř. 85), *vêlezô* (ř. 97).
- R4: *vêplinôlo* (ř. 9), *Přemêslovic* (ř. 10), *maminkê* (ř. 11), *firmê* (ř. 13), *vêjedeme* (ř. 15), *bêlê* (ř. 15), *rokê* (ř. 15), *bêl* (ř. 16), *čtêrê* (ř. 17), *dêž* (ř. 19), *hod'inê* (ř. 20), *vêdávala* (ř. 23), *od'evê* (ř. 23), *pomuckê* (ř. 23), *slavilê se Vánoce* (ř. 25), *zvêkne* (ř. 29), *kamarádê* (ř. 33), *do kosmetikê* (ř. 35), *třidê* (ř. 44), *tadê* (ř. 46), *do školê* (ř. 51), *vêôčeňi* (ř. 54), *mê* (ř. 54), *bavilê počítače* (ř. 70), *kočkê* (ř. 75), *pejskê* (ř. 75), *tê kočičkê* (ř. 76), *vêstřidalo* (ř. 87), *dêcki* (ř. 88), *mêslelê* (ř. 92), *od babičkê* (ř. 94), *vêkastrovat* (ř. 96), *mêškê* (ř. 99), *ze zahrátkê* (ř. 108), *hrôškê* (ř. 108), *kadlátkê* (ř. 108), *vêrostlo* (ř. 110), *meruňkê* (ř. 111), *zeleňinê* (ř. 115), *do polifkê* (ř. 115), *ořechê* (ř. 115), *sósedê* (ř. 116), *banánê* (ř. 117), *citronê* (ř. 117).

Široké e (ê) za i:

- R3: *d'elalê – sme* (ř. 17), *přêjel* (ř. 28), *nemivalê* (ř. 30), *Velêkonocema* (ř. 41), *kdêsê* (ř. 46), *šêkovná* (ř. 48), *přênáši* (ř. 62), *v nocê* (ř. 63), *zêmô* (ř. 66), *chod'ilê bruslêt* (ř. 71), *nenaôčêlê* (ř. 72), *v žêvo'e* (ř. 79), *lêďi* (ř. 82), *stotřêcet* (ř. 86), *mňelê sme* (ř. 90).
- R4: *žêvot žêjô* (ř. 5), *zme neôvažovalê* (ř. 12), *zme bêlê* (ř. 15), *třê* (ř. 15), *přêlet'elê* (ř. 22), *zme jezďilê* (ř. 25), *zme se vracelê* (ř. 26), *mňelê zme* (ř. 33), *muselê zme* (ř. 55), *dostalê* (ř. 55), *začalê* (ř. 58), *stôdovalê* (ř. 59), *rozhodlê* (ř. 82), *dožêl* (ř. 84), *zêmô* (ř. 113), *sê* (ř. 114), *do solê* (ř. 114), *přêdávala se* (ř. 115).

Záměna é za í:

- R3: *ščépnó* (ř. 14).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Slovesa 4. a většinou i 5. třídy v 3. osobě pl. koncovka -ajó, -ijó:

- R3: *bratr se sestró ômijó* (ř. 73).
- R4: *lovijó mêškê*.

MORFOLOGIE

Vyrovňávání G, D a L. Adjektiv fem. Sg. rodových zájmen a číslovek:

- R3: *v mé mocě* (ř. 62).
- R4: *mé maminkě* (ř. 11), *o geologické firmě* (ř. 13), *na bitové správě* (ř. 21), *do drôhé třidě* (ř. 43), *ot šestě třidě* (ř. 51), *po ôkončeňi devátě třidě* (ř. 52), *f České republice* (ř. 82).

Směrové kde ve významu kam:

- R3: *jelo se negde* (ř. 27), *vêlezô negde ven* (ř. 97).

5.4 Nejmladší generace

Mluvu této generace reprezentují dva mluvčí. Rozhovor č. 5 jsme vedli s respondentkou Kateřinou. Narodila se v roce 1980 a celý život žije v obci Čechy pod Kosířem. Studovala střední školu se zaměřením na obchodní činnost, ale v oboru nezůstala. V současnosti pracuje v Prostějově jako pečovatelka v domově Daliborka. Rozhovor č. 6 nám poskytl respondent Jiří, který se narodil roku 1988 a žije celý život v Čechách pod Kosířem. Studoval střední školu v Olomouci, obor agropodnikání. Pracuje jako automechanik. Jeho práce je současně jeho koníčkem, protože jezdí každoročně automobilové závody a vyhrává mnoho ocenění.

5.4.1 Rysy středomoravského nářečí společné s rysy nářečí českých:

HLÁSKOSLOVÍ

Skupina šč nahrazena št':

- R5: *ešt'e* (ř. 76), *št'edrovečernimô* (ř. 88).
- R6: *ešt'e* (ř. 20), *Št'edré den* (ř. 135).

Protetické v- :

- R5: *vosmažim* (ř. 86).

Vynechávání hlásek:

Náslovného *j* před *e*:

- R5: *eš'te* (ř. 76), *eši* (ř. 98).
- R6: *eš'te* (ř. 20).

Různých hlásek na začátku slova:

- R5: *dêcki* (ř. 66), *šecko* (ř. 66).
- R6: *dêš* (ř. 103).

Různých hlásek uprostřed slova:

- R5: *vlasňe* (ř. 25), *mêsim* (ř. 63), *čovek* (ř. 99).
- R6: *jesê* (ř. 117), *keri* (ř. 127).

Vkládání samohlásek:

- R5: *osumatřécet* (ř. 15)

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Úžení *é* v *í*, následní krátkost:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování (genitiv a akuzativ singuláru maskulin a neuter)

- R5: *pro mentálně postižení* (ř. 34), *znakovího jazêka* (ř. 45), *nedalekého Námňešťa* (ř. 51), *zlatí prasátko* (ř. 83), *celí odpoledne* (ř. 83).
- R6: *automobiloví závodí* (ř. 53), *přes celí léto je to rostahani* (ř. 70), *nejakí papóšké a takoví* (ř. 98), *smaženi filé* (ř. 142).

MORFOLOGIE

Adjektivní flexe zájmena všichni:

„V dativu pl. zájmena všechen se vyskytuje jednak pův. krátký tvar *všem*, shodný s územ spisovným, jednak tvary vzniklé rozšířením zájmenného nominativního základu (*vsechnem*, *vsechněm*, *vsechnim*) nebo přiřazením k adj. flexi (*vsechným*, *vseckým*).“ (Balhar, 2002, s. 392)

- R5: *fšeckém* (ř. 91)

Koncovka -ama (-ema):

- R5: *z rodičema* (ř. 6), *mezi Čechama* (ř. 23), *s klientama* (ř. 44), *s d'eckama* (ř. 50).

5.4.2 Rysy společné pro středo-, východo- a slezskomoravská nářečí (obecné moravismy):

HLÁSKOSLOVÍ

Znělá výslovnost *s*:

- R5: *Zme se* (ř. 6).
- R6: *zme* (ř. 103).

Moravská krátkost:

Infinitiv:

- R5: *mňet* (ř. 21), *podřivat* (ř. 93).
- R6: *stat* (ř. 64).

Krácení ú v u:

V základu a na začátku slova:

- R5: *vubec* (ř. 28), *uklidê* (ř. 38), *uplňe* (ř. 65), *zustala* (ř. 53).
- R6: *přispusobit* (ř. 43), *svuj* (ř. 50), *muž* (ř. 75), *dva a pul* (ř. 112), *uplňe* (ř. 125), *pude* (ř. 151).

Krácení á v a:

- R5: *kolem paté* (ř. 87).

Krácení í v i:

V základu slova:

- R5: *Kosiřem* (ř. 6), *třídê* (ř. 24), *spiš* (ř. 30), *přimací* (ř. 60), *rohlíčké* (ř. 68), *řisku* (ř. 85), *jidlem* (ř. 89), *papirô* (ř. 95).
- R6: *Kosiřem* (ř. 4), *dřlnê* (ř. 48), *jidlem* (ř. 127).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Neprovedení přehlásky a v e, u v i na konci slova:

- R5: *Olomócó* (ř. 24), *prácu mám ráda* (ř. 36), *hlavni náplňó* (ř. 37), *práca* (ř. 56).
- R6: *do Kostelca na Hané* (ř. 10), *dvjestapadesát* (ř. 77), *do konca* (ř. 118), *na televizô* (ř. 136).

Měkkost u jmen typu hostř, kořeň, lokeť:

- R5: *deň* (ř. 2), *radostř* (ř. 95).
- R6: *deň* (ř. 136).

Měkkost v infinitivu:

- R6: *pracovatř* (ř. 39)

5.4.3 Rysy společné pro středomoravskou skupinu:

HLÁSKOSLOVÍ

Diftongizace ú na ou, ve středomoravské skupině monoftongizace na ó:

V základu slova:

- R5: *spósta* (ř. 7), *sórozence* (ř. 10), *Olomóco* (ř. 24), *d'edóšké* (ř. 40), *skóšké* (ř. 46), *sósedovi* (ř. 51), *hóbê* (ř. 51), *kópat* (ř. 51), *spóstô* (ř. 56), *pokópime* (ř. 73), *vjetčinó* (ř. 75), *vedóci* (ř. 80), *slóžim* (ř. 81), *lódají* (ř. 89), *póšťelê* (ř. 90), *dófám* (ř. 91), *proskómat* (ř. 98).
- R6: *do Olomóca* (ř. 13), *vjetčinó* (ř. 50), *papóšké* (ř. 98), *kópit* (ř. 137), *otškóšet* (ř. 150).

Diftongizace ý na ej, ve středomoravské skupině monoftongizace na é:

V základu slova:

- R5: *bévám* (ř. 6).
- R6: *bévám* (ř. 5), *přeméšlel* (ř. 38), *béka* (ř. 104).

Monoftongizace ej (aj) na é:

V základu slova:

- R5: *Pozd'ěš* (ř. 8), *stéňe* (ř. 30).
- R6: *pésku* (ř. 95),

Předpony:

- R6: *névječich* (ř. 58), *névirazněši* (ř. 131)

Úžení é v í, následná krátkost:

V základu slova:

- R5: *říkala* (ř. 17), *miň* (ř. 56), *polífkô* (ř. 83).
- R6: *řict* (ř. 96), *slípkê* (ř. 105), *večir* (ř. 138).

Depalatalizace:

- R5: *tech* (ř. 49), *nejak* (ř. 55), *s tím* (ř. 75), *negdo* (ř. 78), *negdê* (ř. 84), *nečemô* (ř. 102).
- R6: *negdê* (ř. 56), *ftech* (ř. 64), *neco* (ř. 90), *nejaki* (ř. 98), *s tím* (ř. 110).

Palatalizace:

- R5: *snat'* (ř. 60), *hnet'* (ř. 89).
- R6: *hnet'* (ř. 90).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Diftongizace *ú* na *ou*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *ó*:

V koncovkách substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek a sloves:

- R5: *zednickó* (ř. 18), *mezi Olomócó* (ř. 24), *s třeletó přestáfkó* (ř. 36), *z rod'inó* (ř. 44), *devátó třídó* (ř. 59), *takovó atmosféró* (ř. 64), *só* (ř. 72), *posad'ijó* (ř. 82), *čočkovó polífkó* (ř. 82), *nud'ijó*, *poflakójó* (ř. 84), *nebôdó* (ř. 85), *krásnó hvjezd'ičkó* (ř. 92), *dó* (ř. 93), *přéndó* (ř. 96), *odeberó* (ř. 97), *môsijó* (ř. 98).
- R6: *zemňed'elskó* (ř. 13), *visokó školó* (ř. 20), *na ekonomickó* (ř. 22), *só* (ř. 53), *z d'edó* (ř. 82), *žádnó* (ř. 122).

Diftongizace *ý* na *ej*, ve středomoravské skupině monoftongizace na *é*:

V koncovkách adjektiv, zájmen a číslovek složeného skloňování (nominativ singuláru a plurál):

- R5: *dobré deň* (ř. 2), *takové pecivál* (ř. 23), *celé život* (ř. 23), *pjetileté obor* (ř. 28), *roz'delené na slôžbě* (ř. 33), *koncem osumdesátých* (ř. 49), *začátkem devadesátých* (ř. 50), *Šťedré deň* (ř. 80), *salát mam ôd'elané* (ř. 87), *běl zaležené* (ř. 87), *s tech mňekých dárku* (ř. 95), *nejaké chlebiček* (ř. 99), *je přecpané* (ř. 99).
- R6: *celé žévot* (ř. 4), *volné čas* (ř. 50), *štěrnásobné mistr* (ř. 65), *historickéch aut* (ř. 67), *pěsku malých* (ř. 95), *prašské krisarík* (ř. 98), *névirazněši* (ř. 131), *tag, jak každé* (ř. 133), *Šťedré den* (ř. 135), *nejaké poslední dárek* (ř. 137), *bramborové salát* (ř. 141).

Úženi a krátkost ve skloňování jmen:

V koncovce adjektiv a zájmen složeného skloňování (nominativ, dativ, lokál, instrumentál singuláru a pády plurálu)

- R5: *chráňeni bédleňi* (ř. 34), *máme nastaveni* (ř. 43), *ruzni polohováňi* (ř. 44), *závjerečni skóšké* (ř. 46), *sami jedničké* (ř. 61), *pjekni Vánoce* (ř. 63), *lineckí* (ř. 68), *kokosovi* (ř. 72), *rumovi kolečka* (ř. 72), *só sňezeni* (ř. 72), *mam domlôveni* (ř. 81), *d'ecká só protivni* (ř. 84), *só otravni* (ř. 84), *k prostřenimô stolô* (ř. 88), *só hotovi* (ř. 89).

- R6: *takovi to technicki, technicki predmnetê* (ř. 20-30), *f semdesatim patim rokô* (ř. 57), *auto, kerî* (ř. 57), *žadni jidlo, kerî* (ř. 127),

Úženi a krátkost ve skloňování jmen adjektivním měkkém:

Ve skloňování adjektivním měkkém dochází ve středomoravské skupině nejen k úženi, ale rovněž ke krácení.

- R5: *staršihô* (ř. 10), *mladši* (ř. 10), *základni* (ř. 24), *středni* (ř. 25), *studijni* (ř. 25), *zdravotni* (ř. 29), *sociálnim* (ř. 30), *odlechčovaci* (ř. 34), *hlavni* (ř. 37), *třetim* (ř. 45), *prvni* (ř. 61) *vánočni* (ř. 81), *obalováni* (ř. 85), *kôřecich* (ř. 85), *šedrovečerňimô* (ř. 88).
- R6: *na středni škole* (ř. 33), *nevječich* (ř. 58), *prvni závot* (ř. 69), *posledni vikent* (ř. 69), *něco jinčihô* (ř. 117), *névirazněši* (ř. 131).

Krácení v koncovce jmen a zájmen:

Krácení *ú* v koncovce jmen plurálu:

- R5: *rozváženi objedú* (ř. 37), *řisku* (ř. 85), *tech dárku* (ř. 95), *tech papirú* (ř. 97).
- R6: *pjet kilometru* (ř. 11), *dvanáct závodu* (ř. 71), *pár pésku* (ř. 95).

Krácení *í* v koncovce jmen a zájmen:

- R5: *opchodník* (ř. 28), *opchodničeňi* (ř. 31), *rozváženi* (ř. 37), *školeňi* (ř. 43), *polohováňi* (ř. 44), *postřiženim* (ř. 45), *côkrovi* (ř. 65), *vedóci* (ř. 80), *vêbiráňim* (ř. 86), *kostři* (ř. 86), *trháňi* (ř. 95), *sklamáňi* (ř. 95).
- R6: *to okolí* (ř. 6), *středni* (ř. 13), *agropodňikáňi* (ř. 15), *stroje a zařizeni* (ř. 33), *mistrofstvi* (ř. 67), *po polich* (ř. 74), *ô koňi* (ř. 100),

MORFOLOGIE

Skloňování zájmena *ten*:

- R5: *ô teho* (ř. 66).
- R6: *vjenôjô se temu* (ř. 61), *od teho* (ř. 61).

Časování slovesa *být*:

Indikativ:

- R5: *já su* (23)

Kondicionál:

- R5: *abêzme* (ř. 83).

Časování přijít, nejit:

- R5: *přéndó* (ř. 96).
- R6: *nende* (ř. 90), *přénde* (ř. 138), *sendeme* (ř. 139)

Záměna akuzativu za genitiv:

- R5: *děláme jich* (ř. 63)

V instrumentálu koncovka –em u skloňování dle vzoru předseda:

Tady dochází k odlišnosti:

- R6: *z d'edó* (ř. 82).

Vyrovnaní G a A jmen typu předseda:

- R6: *ô d'edô* (ř. 103).

Zachování l v přičestí minulém:

- R6: *vêprdl* (ř. 151).

5.4.4 Rysy specifické pro centrální podskupinu:

HLÁSKOSLOVÍ

Široké o (ô) za u:

- R5: *ô nás* (ř. 2), *v dôbnô* (ř. 5), *ômřel* (ř. 7), *barákô* (ř. 7), *sestrô* (ř. 11), *bôde* (ř. 13), *menôje* (ř. 17), *mô* (ř. 17), *f srpnô* (ř. 18), *pohêbôjô* (ř. 23), *školô* (ř. 24), *s trucô* (ř. 29), *vjenujô* (ř. 30), *slôžbám* (ř. 30), *pracôjô* (ř. 33), *ôš* (ř. 36), *tô Daliborkô* (ř. 39), *rokô* (ř. 39), *kurzô* (ř. 45), *spóstô časô vjenôjô* (ř. 56), *klôkê* (ř. 58), *f červnô* (ř. 58), *v řijnô* (ř. 59), *třidô* (ř. 59), *stôdovat* (ř. 59), *bojôjem* (ř. 60), *nedodržôjem* (ř. 64), *ôd'elat* (ř. 64), *atmosférô* (ř. 64), *napečô* (ř. 65), *côkrovi* (ř. 65), *klasikô* (ř. 68), *fšôde* (ř. 73), *domlôvime* (ř. 75), *objedô* (ř. 82), *polifkô* (ř. 83), *kôřecich* (ř. 85), *pomalô* (ř. 86), *dopředô* (ř. 87),

prostřenimô štedrovečerňimô stolô (ř. 88), *rêbô* (ř. 88), *zdržôjem* (ř. 89), *hyjezd'ičkô* (ř. 92), *šôššteňi papirô* (ř. 95), *ôklid'i* (ř. 96), *môsijó* (ř. 98), *opravdô* (ř. 98).

- R6: *f plánô* (ř. 5), *na záklatkô* (ř. 10), *mužô* (ř. 18), *pracôjô* (ř. 20), *školô* (ř. 20), *matematikô* (ř. 24), *mô* (ř. 48), *škodofkô* (ř. 54), *rokô* (ř. 57), *úspěchô* (ř. 58), *vjenôjô* (ř. 61), *začátkô* (ř. 61), *tomô* (ř. 62), *v dôbnô* (ř. 69), *javô* (ř. 77), *ôkáže* (ř. 93), *ô koňi* (ř. 100), *ô d'edô* (ř. 103), *kozô* (ř. 103), *krávô* (ř. 104), *ségrô* (ř. 109), *skôsêt* (ř. 117), *ô teho zôstat* (ř. 118), *přectavô* (ř. 122), *nepohrdnô* (ř. 127), *probôd'im* (ř. 135), *dopředô* (ř. 136), *televizô* (ř. 136), *jedô* (ř. 137).

Široké e (ê) za i, psáno y:

- R5: *Školê* (ř. 24), *třidê* (ř. 24), *bêl* (ř. 25), *bêdlení* (ř. 34), *seniorê* (ř. 34), *gdê* (ř. 36), *higienê* (ř. 38), *nákupê* (ř. 38), *uklidê* (ř. 38), *d'edóškê* (ř. 40), *babičkê* (ř. 40), *dêš* (ř. 40), *dvacetčtêrê* (ř. 43), *jazêka* (ř. 45), *osobê* (ř. 45), *skóškê* (ř. 46), *hóbê* (ř. 51), *kamarádê* (ř. 52), *vêdrželo* (ř. 54), *románê* (ř. 55), *klôkê* (ř. 58), *mêsim* (ř. 63), *mê* (ř. 63), *negdê* (ř. 65), *dêcki* (ř. 66), *rohličkê* (ř. 68), *tlapkê* (ř. 68), *pracnê* (ř. 70), *dárkê* (ř. 73), *bê* (ř. 75), *doopravdê* (ř. 78), *vêpadá* (ř. 80), *abêzme* (ř. 83), *vêbiráním* (ř. 86), *rêbô* (ř. 88), *lodičkê* (ř. 90), *potopilê* (ř. 91), *nachêstáme* (ř. 92), *fteřênê* (ř. 94), *přálê* (ř. 98).
- R6: *todê* (ř. 4), *předmňetê* (ř. 30), *bêla* (ř. 33), *školê* (ř. 39), *veteránê* (ř. 54), *vêrábjet* (ř. 56), *negdê* (ř. 56), *do d'ilnê* (ř. 62), *mistrem Evropê* (ř. 64), *štêrnásobné mistr republikê* (ř. 65), *papóškê* (ř. 98), *dêš* (ř. 103), *slipkê* (ř. 105), *tê závodê* (ř. 110), *bêch* (ř. 117), *vêložeňe* (ř. 128), *klasickê* (ř. 133), *vêprdl* (ř. 151).

Široké e (ê) za i:

- R5: *Žêvot* (ř. 5), *bévalê* (ř. 6), *přestêhovalê* (ř. 7), *rekonstruovalê* (ř. 7), *žêje* (ř. 10), *pjetatřêcet* (ř. 13), *osumatřêcet* (ř. 15), *třêcetosum* (ř. 17), *jezd'ilê* (ř. 25), *necht'elê* (ř. 29), *jezd'ivalê* (ř. 50), *lezlê* (ř. 50), *kradlê* (ř. 51), *chod'elê* (ř. 51), *jezd'ivalê* (ř. 52), *Velêkonoce* (ř. 63), *k televizê* (ř. 82), *vid'elê* (ř. 83), *zavedlê* (ř. 90), *póšt'elê* (ř. 90), *roskrojilê* (ř. 91), *mňelê* (ř. 92), *sklêd'ime* (ř. 92), *fteřênê* (ř. 94), *přêndó* (ř. 96), *večeřê* (ř. 99).
- R6: *žêvot* (ř. 4), *třêstapadesát* (ř. 77), *zme jezd'ilê* (ř. 82), *třê* (ř. 100), *zme mňelê* (ř. 103), *zme bévalê* (ř. 103), *jesê* (ř. 117), *přênde* (ř. 138).

Záměna é za í:

- R5: *Třéleti* (ř. 18).

MORFOLOGIZOVANÉ JEVY HLÁSKOSLOVNÉ POVAHY

Slovesa 4. a většinou i 5. třídy v 3. osobě pl. koncovka –ajó, -ijó, -ujó:

- R5: *vracijó* (ř. 40), *nudějó* (ř. 84), *pořlakôjó* (ř. 84), *môšijó* (ř. 98).

MORFOLOGIE

Vyrovňávání G, D a L. Adjektiv fem. Sg. rodových zájmen a číslovek:

- R5: *do štvrté třidê* (ř. 24), *ot páté do osmé třidê* (ř. 24), *na mateřské* (ř. 37), *f pečovatelské slôžbje* (ř. 37), *po té drôhé hodíňe* (ř. 85), *po té večerê* (ř. 99).
- R6: *na té středňi* (ř. 28), *do té d'ílnê* (ř. 62), *f té dobje* (ř. 75).

Změna rodová:

- R5: *do nedalekiho Námňešta* (ř. 51).
- R6: *do Olomóca* (ř. 13).

5.5 Slovníček specifických výrazů napříč generacemi

aj (R1, ř. 44) – i (spojka)

amoleť (R1, ř. 100) – palačinky

babufka (R1, ř. 92) – bábovka

beneše (R1, ř. 99) – sladké pečivo

bôchtê (R1, ř. 92) – kynuté pečivo s tvarohem či povidly

cviboch (R1, ř. 88) – piškot

dêcki (R1, ř. 56) – vždy

d'ed'ina (R1, ř. 33) – vesnice

d'edóškê (R5, ř. 40) – dědečky

dodraná (R1, ř. 109) – doderky, slavnostní ukončení draní hostinou

dofčêlka (R1, ř. 114) – doteď

draňi peři (R1, ř. 109) – drát peří, tj. oddělování praporec od os per

ešlê (R1, ř. 76) – jestli

fčêl (R1, ř. 24) – teď

festovněši (R3, ř. 84) – silnější

fšecko (R1, ř. 21) – vše

grônt (R1, ř. 5) – statek (z němčiny)

hrkat (R3, ř. 38) – Velikonoční zvyk

inšich (R1, ř. 110) – jiných

jidáše (R1, ř. 67) – velikonoční sladké pečivo

kadlátkê (R4, ř. 108) – švestky

klapačka (R1, ř. 69) – řehtačka, nástroj vydávající chřastivý zvuk

kór (R3, ř. 64) – hlavně, především

legátkê (R1, ř. 30) – židle, židličky

linecki (R1, ř. 59) – linecké cukroví

lópaňi (R1, ř. 32) – loupání, zde loupání kukuřice

máj (R1, ř. 73) – vršek smrčku ozdobený stuhami

maškarê (R3, ř. 43) – průvod masek

mňeš'anka (R1, ř. 62) – druhý stupeň národní školy

mrskačka (R1, ř. 71) – pomlázka (svazek prutů); mrskačka i název pro pomlázku jako svátek

mrskut (R1, ř. 70) – pomlázka (svátek)

nikdá (R3, ř. 49) – nikdy

pantlêčka (R1, ř. 74) – pentle, stuha

po kem sem se dala (R3, č. 101) – po kom jsem

pomlásková môtzêka (R1, ř. 80) – Velikonoční zábava

pučka (R1, ř. 113) – vypůjčení

ropkê (R1, ř. 21) – dívky (od roba – služka, žena)

rosšprudlovat (R1, ř. 101) – rozmíchat

slipkê (R1, ř. 89) – slepice

spješni sóchotê (R1, ř. 8) – zápal plic

spolem (R5, ř. 64) – spolu

stařeček (R1, ř. 6) – dědeček

stařenka (R1, ř. 9) – babička

stréček (R1, ř. 12) – strýc

stromovi jablička (R4, ř. 108) – jablka

svitkê (R1, ř. 96) – dezert z neslazeného těsta

škatôla (R1, ř. 28) – krabice (z něm. „Schatulle“)

šlahačka (R1, ř. 70) – pomlázka, „žíla“

špajska (R4, ř. 109) – spižirna

tatar (R1, ř. 70) – pomlázka, „žíla“

teř'ina (R1, ř. 83) – teta

tlapkê, pracnê (R5, ř. 70) – druh vánočního cukroví

toš (R1, ř. 3) – tak

toť (R1, ř. 3) – tady

trópkê (R1, ř. 84) – zákusek z listového těsta plněný sněhem,

vedli (R1, ř. 17) – vedle

vdolkê (R1, ř. 92) – kynuté bochánky s povidly a krémem,

vrštat (R1, ř. 17) – verštat, dílna (z němčiny),

zednickó (R5, ř. 18) – dělá zedničinu, je zedníkem

zemski (R3, ř. 92) – brambory

6 Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala běžnou mluvou obyvatel obce Čechy pod Kosířem. Hláskoslovné rysy obecně české, jako je nahrazení skupiny *šč* skupinou *šť* (*šťestí*) a vynechávání hlásek, jsme zaznamenali u všech generací, avšak v jednom z rozhovorů se hojněji vyskytuje původní skupina *šč* (*ščestí*). Zajímavostí je, že očekávané protetické *v-* (*vosmažim*) se vyskytlo pouze v jednom z rozhovorů. Dále jsme pozorovali rysy, které bývají označovány jako obecné moravismy, tedy jevy odlišné od obecné češtiny, avšak společné pro středomoravskou, východomoravskou a slezskou nářeční skupinu. Jedná se především o znělou výslovnost hlásky *s-* na začátku slova (*zme*), jíž následuje hláska jedinečná, a také o moravskou krátkost. Jedná se o ztrátu kvantity samohlásky v infinitivu či v základu jmen (*blato*, *mama*). Tyto prvky jsou patrné ve všech generacích. Systematicky se vyskytují hláskoslovné jevy, které jsou charakteristické pro středomoravskou nářeční skupinu. Jde především o monoftongizace *ou* na *ó* (*sóset*), *ej* na *é* (*stréček*), úžení *é* v *i* (*mliko*) a tzv. depalatalizace (*negde*). Tyto jevy jsou četné ve všech generacích. Z rysů specifických pro centrální podskupinu je nejmarkantnější úzus především hlásky *ô* namísto původního *u* (*hôsa*), hlásky *ê* namísto původního *i/y* (*rêba*, *žêto*). Vyskytují se u všech mluvčích, avšak pravděpodobně původní širokost již není tak široká. Pro centrální podskupinu je rovněž příznačné protetické *h-*, které se však v daných rozhovorech nevyskytuje.

Z morfologizovaných jevů hláskoslovné povahy jsou s českými nářečími společné koncovky složeného skloňování v genitivu a akuzativu singuláru neuter a maskulin (*hasičského*). Z obecných moravismů jsme zaznamenali především neprovedení přehlásky *a* v *e*, *u* v *i* na konci slova (*f červencô*, *Kostelca*), a také měkkost u slov typu *host'*, *kořeň*, *loket'* (*radost'*). U středomoravské nářeční skupiny je patrná monoftongizace českého *ej* (*é*) a *ou* (*ó*), dále pak úžení a krácení v koncovkách adjektiv, substantiv a zájmen. Z rysů typických pro centrální podskupinu jsme zaznamenali specifické zakončení ve 3. osobě plurálu sloves 4. a 5. třídy, tedy koncovky *-ijó*, *-ajó* (*volajó*), avšak u nejstarší generace se objevují koncovky shodné se spisovnou češtinou.

Mezi obecně-české rysy tvaroslovné, které jsme v nahrávkách zachytili, patří především koncovka *-ma* v instrumentálu plurálu (*druhama*). Tento jev se vyskytuje u všech generací. Pro středomoravskou skupinu je typické skloňování zájmena *ten* dle vzoru náš (*teho*), specifické časování slovesa *být* (*su*, *abêzme*) a v několika nahrávkách je patrné i specifické časování slovesa *přijít*, tedy záměnou hlásky *n* za *j* (*přéndó*). Rovněž se setkáváme s vyrovnáním

akuzativu a genitivu (*hoňil jich*), případně v jedné z nahrávek s vyrovnáním akuzativu a dativu (*řikám ťe*). Dále jsme zde zpozorovali zachování hlásky *l* v přičestí minulém (*spletl*). V přepsaných materiálech je tento jev mizivý, avšak z přímého pozorování je hojný. Ve tvarosloví týkajícího se centrální podskupiny jsou v malé míře patrné pouze rodové změny (*do Olomócô*), hojněji pak vyrovnání genitivu, dativu a lokálu feminin singuláru (*po té drôhé hod'íne*).

Mluva obyvatel obce Čechy pod Kosířem je velmi bohatá na slovní zásobu, avšak z nahrávek je patrné, že nejčteněji se specifické výrazy vyskytovaly pouze u nejstarší generace. Střední a nejmladší generace užívá spíše výrazů obecně-českých. Slovní zásoba nahrávek se týká především jídla, vaření, svátků a tradic.

Z podrobných analýz jsme zjistili, že ačkoliv je nejmladší generace silně ovlivňována médií atp., stále jsou v jejich mluvě patrné specifické rysy charakteristické pro centrální podskupinu. Avšak je nutné poznamenat, že právě vlivem obecné češtiny dochází ke kontaminaci prvků, která je u nejmladší generace nejvýraznější.

7 Bibliografie

- BALHAR, Jan – JANČÁK, Pavel (edd.). Český jazykový atlas 1. Vyd. 2, elektronické. Brno: UJČ, 2012, ISBN 978-80-86496-66-5
- BALHAR, Jan – JANČÁK, Pavel (edd.), Český jazykový atlas 2. Vyd. 1. Praha: Academia 1997, ISBN 80-200-0574-9
- BALHAR, Jan (ed.). Český jazykový atlas 3. Vyd. 1. Praha: Academia, 1999, ISBN 80-200-0654-0
- BALHAR, Jan (ed.). Český jazykový atlas 4. Vyd. 1. Praha: Academia, 2002, ISBN 80-200-0921-3
- BALHAR, Jan (ed.). Český jazykový atlas 5. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, ISBN 80-200-1339-3
- BALHAR, Jan (ed.), Český jazykový atlas. Dodatky. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011, ISBN 978-80-200-1967-7
- BARTOŠ, František. Dialektologie moravská II. Díl. Vyd. 1. Brno: Matice Moravské, 1895, 519 s.
- BĚLIČ, Jaromír. Nástin české dialektologie. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, 464 s.
- BOGOCZOVÁ, Irena. Textová opora ke studiu mluveného jazyka a dialektologie. Vyd. 2. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011, 192 s. ISBN 978-80-7464-033-9
- CUŘÍN, František. Vývoj Českého jazyka a dialektologie. Vyd. 4. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 216 s.
- ČECHOVÁ, Marie. Čeština – řeč a jazyk. Vyd. 2. Praha: ISV nakladatelství, 2000, 407 s. ISBN 80-85866-57-9
- GRAČKA, František. Obec Čechy pod Kosířem. OkÚ Prostějov, 2000, 63 s.
- HUGO, Jan. Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, c2009, 501 s. ISBN 9788073451981

LAMPRECHT, Arnošt. České nářeční texty. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, 425 s.

Lidový rok na Hané. Vyd. 1. Olomouc: Olomoucký kraj, 2011, 31 s. ISBN 978-80-87535-22-6

PETERKA, Miloslav. 1. sjezd rodáků ve Stařehovicích 8. září 1990, Stařehovice: OÚ ve Stařehovicích, 1991 jako příležitostná publikace

POSPĚCH, Pavel. Hanácký slovníček. Vyd. 1. Olomouc: Společnost přátel vesnice a malého města, 2008, 89 s.

Přílohy

Nejstarší generace

Rozhovor č. 1

- 1 A: Tak ahoj babičko, tag já bich se t'e na začátku cht'ela zeptat, eh, gde si se vlastně narod'ila?
- 2 B: No, ehm, no toš já sem se narod'ila toť, f Čechách pot Kosiřem, a, eh, rokô devatenáscet
3 třécet šest, f červencô a říkal mñe muj bratranec, že zrovna zme šlê sict žêta a já sem musel
4 ôťekat pro bapková Barankô, protože tês šla na svjet. No a já zas říkám, že sem bêla teda skoro
5 jag Ječminek hanácké, že, ale já sem se narod'ila, eh, na chalôpje, to nebêl grônt, gdêsê to bêl
6 grônt, ale protože muj stařeček, eh, ômřel dêš se mô splašêlê koñe, jelo toťiř okolo auto,
7 zatróbilo, noa koñe na to nebêlê zvêkli, to bêlo jeřtê přet první svjetovó válkó, no a on jich
8 hoñil po polô a ôhnal si, tenkrát se říkalo spješni sóchotê, no to bêl zápal plic, a on na to ômřel.
9 Tak stařenka zôstala na fšecko sama, mñela sedm d'et'i a o to se môsela postarat. Přêšla první
10 svjetová válka, t'i dvá starři strécci mi môselê do válkê, d'efčata bêlê doma, ale, eh, ten
11 poslední stréček némladři chôdák, ten môsel ze stařenkó dêcki f polô, eh, pomáhat orat. A
12 koñe ne- jim zebalê, protože to šlo fšecko do válkê, tak stařenka, eh, orala a stréček vod'il
13 krávô. Mñel asi deset let a to se mô nelêbilo. Kolêkrát říkal, že si lehl do té brázdê a plakal.
14 No a tak, potom, eh, po válce zôstala stařenka na té chalôpje, ze svim néstarřim sênem,
15 stréčkem Franckem, a takê tam zôstala eřtê má maminka, s- eh, ze svim budócim, eh, jako
16 z mim tařinkem, keré bêl vêôčené kolářem, ôcêl se vlasñe kolářem a tento muj str-néstarři
17 stréček bêl taki kolářem. No a tak bêla vedli stodolê bêla takê d'ilna, říkalo se vrřtat, no a tam
18 to bêlo fañ, protože, eh, dêš se spracovávalo to dřevo tag bêlê fšelêjaki odřeskê, tak nebêla
19 bida o nejaki to zatopeñi, ê dêš přes zêmô fšôde f tech chalôpách se přes deñ netopilo, jenom
20 dêš se vařêlo a nebo pak večir, tak se ô nás scházêlê tê ropkê, tê teřičkê. A to se potom
21 povídalo, no a já sem bêla zvjedavá od malička, no tak sem poslôchala, fšecko možni. A takê
22 na dvoře bêlê složení, eh, dřeva, negdê, velki tê stromê doveženi z lesa, pak se to rozřezalo na
23 takovi přêmñeřeni polena a bêlo to vêskládani pot kulňó f takovêch, eh, hra-hranatêch, hmh,
24 já nevim, jag bêch to řekla, tag jak se fčêl třeba skládá oheñ dêš se d'elá vatra. Tak tam vzñikalê
25 mezê tema dřevama vzñikalê prostorê takovi jakobê okinka a to bêlo pro mñe na hrañi moc
26 prima, protože já sem si s teho d'elala opchodê, mñela sem to jak polêce a to sem si tam dêcki

27 hrávala a tē špaléčkē fšelējaki, tē odřeskē, tak to sem si klidně s teho ôd'elala, vzala, eh, takové
28 nábytek pro malinku panenčkē. Vzala sem si škatôlô od botku, věstřěhla sem si tam okinka,
29 maminka ráda šěla, mňela doma dovijaki tē kóskē kraječek, tak sem okna vězdobila, no a toť
30 tē špaléčkē, to bělo jako stúl a legátkē a tak.

09:26

31 B: No a doma? Žádni velki ôčeňi. Maminka napsala „Zapřihňi Červinô a přejet' za mnó do
32 Končên na lópaňi.“ Tag já sem pjekně môsela zapřihnót, věvist s chliva Červinô, dat ji chomót,
33 zapřihnót jô do voza a jelê zme. A to běla taková d'ivočêna, že zme za d'ed'ínó, gde ôš je
34 takové menši kopeček, předjelê ê, ê traktor, jak ona se hnala, protože vjed'ela, že tam negde
35 se napase (smích). No a tak ôčeňi mňe šlo, celkem tak samo, děcki sem jenom napsala ulohê
36 a potom sem ôš si to jenom přečtla a neco mňe teda f té hlavje zôstalo. No tak mama mēslela,
37 že pudô se věôčet do Prost'ejova na švadlenô, protože ona sama takê ráda šěla, no ale naše
38 paňi učitelka, eh, si jô zavolala a říkala ji, že bēch mňela skôsêt jit štôdovat.

13:34

39 A: Tag viš co bi mňe čoveče zajimalo, ehm, proč se vlastně Čechi menujou Čechi, protože,
40 ehm, přece jenom jako sou to, eh, Čechi pot Kosířem, ale je to na Moravje, tak jestli je k tomu
41 ňejaká, eh, ňejaká historka.

42 B: No, na to se ptá moc léd'i, viš, a tak, mē zme se, protože, eh, jako tvuj d'edeček vlasně, muj
43 manžel, eh, d'elá pruvotce v hasičskim muzeô, keru je toť vedli, no tag léd'i tam přejedó s celé
44 republikê, ba aj ze svjeta a ptaji se, proč tē Čechê só Čechê. No tag mē zme se, to cht'elê nejak
45 zisťit, tag zme se ptalê toť jednoho, eh, našeho rodáka, keré věštôdovál historii f Olomócô a
46 choďil si k nám pro met, tag zme se ho zeptalê. A on nám říkal, že teda ôš se po tem piďilê aj
47 ťi jeho, s tema kolegama, že, a pravděpodobně, to môsime říct, že pravděpodobně, za Velké
48 Moravê, za panováňi Svatopluka, eh, ta, eh, ten Morafské eh stát nebo jag bē se to dalo ešťe
49 říct, prost'e bēl velké a bohaté, ale samozřémně tē okolňi chôci, prost'e se cht'elê nejak tak
50 přěžêvit, tak sem najižďelê, takovi ťi lapkové s teho okolí, ale Svatopluk, eh, jich nepobil, ale
51 věôžel teho, že pro ňeho bôdó pracovat a negde je ôsad'íl (hm). A proto se ta d'ed'ina
52 pravděpodobně menôje Čechê, že sem přēšlê asi s tech bévalých Čech.

18:33

53 A: A, eh, jesi se muži zeptat, tak třeba, jak se, eh, u vás slavili Vánoce a Velikonoce a takovi
54 nějakí jako, eh, tradice bjehem toho roku, něco, jesi si pamatuješ kdiš si bila třeba malá nebo
55 tak...

56 B: No tak za mala se to slavilo, ale bohati to nebêlo (hm) tó, stromeček sme mñelê malé dêcki,
57 ten stál jenom na stole, na ñe se povjesêlê akorát, eh, japka a to bêtê panenski jablička, têtê bêtê
58 takovi menši (mhm) a pjekñe červení, kópilê se nejaki barevni papírê, do teho se zabalêla

59 kostka còkrò...a maminka ôpekla linecki còkrovi, kerí slepila, bêtlo na taliřkò a nekerí prost'ê
60 ôd'elala, eh, d'irkê a to se povjesêlo na stromeček, a to bêtla veškerá prost'ê paráda. Ozdobê
61 tenkrát bêtê takovi têtê skleñeni, eh, s...s takovêch tech tičinek skleñenêch a korálku, to bêtlo

62 moc pjekni...tak pár řech ozdop tam bêtlo a dez-Zdenek, ten starši bratr, choďil do mñešřankê,
63 tak tam jeden učitel s ñema d'elal z tvrdiho papírò, keré se posêpal takovim jakobê, eh, jag dêš
64 kristalovim còkrem, takovim, eh, nevím co to bêtlo, na lepidlo, a s teho ôd'elalê takê pjekni
65 vjecê, třeba ôd'elal takovò jako butkò pro špačka nebo, eh, zas krmelec, pro, aj ta, aj ta srnečka
66 tam bêtla nabarvená (hm), prost'ê tak to bêtl nazdobenê stromeček. A Velkonoce? No, tak na
67 Velkonoce, to se peklê jidáše, to bêtê takovi têtê stočeni řesto, že, bêtl, eh, bêtla škaredá středa,
68 bêtl zelenê štvrtek, velké pátek, bílá sobota, to se choďilo do kostela, přet tem samozřémñe se
69 řikalo, že zvonê ôlet'elê do Řima, tak klòci choďilê po d'ed'íñe s klapačkama...a pak, eh, bêtl
70 mrskut, no tag zas choďilê chlapci po d'ed'íñe s tema šlaháčkama, negde se řiká tatarama,
71 mrskáčka a tag dál, no pro barevni vajička, ale d'efčátka, vim, že sem, ešře dêš sem bêtla malá,
72 to bêtlo možná ešře před válkò, protože to sem mñela tak...štêrê leta si pamatòjò, na kvjetnò
73 ned'elò, choďilê d'efčátka s takovim, eh, májem, ale to bêtl prost'ê, eh, vršek smrčkò, keré bêtl
74 nastrojenê, eh, papirovéma pantlêčkama barevnéma, a s tem šlo d'efčátka a řikala se temò
75 taková básnička...ehm... Máj, máj nosime, o vajička prosime, déte véce červení, nebo aspoñ
76 bili, slepička vám snese jini. Ešřlê to bêtlo dál to ôš si nepamatòjò. A vim, že sem

77 dostala...jednò takovi krásni vëlki véce celi còkoládovi, naz- ešře kvitečkama nazdobeni, a
78 jednò si pamatòjò, že bêtlo s kristaloviho còkrò v nejaké formñe to bêtlo vêtiti a takê tak
79 nazdobeni to bêtlo krásni, tak to si pamatòjò na têtê Velkonoce. No ale dêš ôš sme bêtê potom
80 vječi, nebo ôš mlad'í, tak na Velkonoce bévala mòzêka...prost'ê pomlasková. No, to bévalo
81 dêcki.

26:13

82 A: A cukroví?

83 B: No to còkrovi jak t'e řikám, jenom to linecki jo, (mhm), aš potom třeba teřina Božena, ta
84 ráda pekla, tak ta ômňela ôd'elat trópkê, no tak se sem tam ôd'elalê (hm) tê trópkê, tak na tê
85 Vánoce, mmm, maminka to neômňela, to já sem se, děš sem se to naôčêla, potom tak ot té
86 teřinê Boženê.

87 A: Mhm, mhm, no a diš uš sme teda u toho pečeňi, tak třeba, eh, je...

88 B: A eš'te, že t'e môsim přerôšêt, eš'te sem si spomňela, no cviboch, se řikalo, to bêt prost'e
89 piškót, protože vajička bêt f každé... barákô bêt prost'e slepičkê, že, slipkê, tagže véca bêtê,
90 tagže ten piškót. (hm, mhm) No a bôd' bêt jenom pocòkrované a nebo, mm, děš pag bêla
91 marmeláda, tak pomazané marmeládó (mhm) to bêt fšeckó. (Jo, no a...) A peklo se
92 samozřémňe jako, eh, fšeckó, eh, z mókê, tag jako obêčeni vdolkê, bôchtê, babufka (jo),
93 závin, že, bôd' bêt makové anebo japkové na podzêm, děž bêtê japka.

94 A: Hm, no a, eh, něco třeba tipickího jako, mhm, tadi pro Čechi, nebo tohlensto, nějaki, já
95 nevim, nějaki pečeňi, nemislim jenom vánočňi, mislim jako všeobecňe?

96 B: No tak, to bêtê tê svitkê. (No, a, co...) Já mêslim, že to...

97 A: A, co to vlastňe je?

98 B: No, to bêtê s, eh, mê zme temu řikalê svitkê, ale negde se temô, pak sem čtla, že se temô
99 řiká beneše. No, ale bêtô to upľne jednodôchi pečeňi, jenomže na to môsela bêt taková ekstra
100 forma. (Mhm) To se ôd'elalo takovi řitki t'esto jak fčêl d'elaji na amoletê, na palačinkê. Prost'e
101 rosšprudlovalê se vajička, z mókó, špetka solê, špetka mletího còkrô, a to řitki t'esto se nalivalo
102 do formê, to bêtô taková t'ešká kameňinová forma, velká tak abê vlezla do té tróbê a tam v ňi
103 bêtê takovi dulkê, ale keri mňelê tvar třeba babuvečkê, eh, rohlička, nebo r, eh, rêpka to bêtô,
104 prost'e pjekni to bêtô. Nám d'eckám se to moc lébilo. Môselo se ale napřet' rozpôst'it...hodňe
105 sadlo, f té formňe přimo, a do teho horkího sadla se tot' to t'esto nalivalo. Môselo se tam teho
106 nalit, eh, trochô, protože ono se to pag nafóklo a upľne to s tech, eh, dulku, s tech formiček
107 jako, eh, bêt vêtizalo. No a to se ôpeklo v tróbje...pak se to dalo na taliřek a ôš se to jenom
108 pocòkrovalo, protože slazeni to t'esto nebêtô. Bêtô to moc dobri, ale bêtô to takovi nafókli.

109 No a to maminka pekla třeba, eh, děš se dralo peři, a potom bêtô tak zvaná dodraná, tak abê se
110 tê ženski pohost'ílê, no tak místo vdolku nebo, eh, inšich bôchet se ôd'elalê tot' tê svitkê,
111 protože tô formô každé nemňel. Mê zme jô mňelê hnet' po stařence, ôš bêtô stará, ôš bêtô

112 taková řádne vèpečená, zahñedlá, a takê si to tê sósetkê rádê vèpučivalê, dèž jich hoñila mlsná,
113 jag řikalê, a tak nakonec, negde po tech pučkách, se ten jeden roch ôrazêl. Ale to
114 nevaďi, eh, já jô mám tô formô skovanó dofčêlka.

34:15

115 A: Tak se mñej heski a ahoj.

116 B: Tak, s pánem Bohem, jak stařenka řikávala – „Pane Bože, ten čas d'eti tag leťi!

Rozhovor č. 2

1 No, ešte bê možná bêlo dobri débêch vám povjed'el něco o našej d'ed'ine. (em) Naše d'ed'ina
2 Čechê pot Kosiřem, bêla založená rokô... Přet čtêrma letama, v roce dvaťisice jedenáct, naše
3 obec oslavila osmsetosmdesát let viroči sviho založeňi. Bêla velká sláva a hodne se spominalo.
4 Mê zme skôtečňe velêce kulturó obdařená obec, protože máme tadê nádherné zámek s krásnim
5 krajinářskim parkem, kteri má dvacetjedna hektaru, a ten zámek je, je velêce viznamné nejenom
6 tim, že ho založêl v roce osmnáctšedesátosm hrabje Silva Tarok, ale takê tim, že od rokô
7 osmnáct... já sem se spletl... Tag já, já, já řeknu teda... Ten zámek je viznamné tim, že ho
8 v rokô osmnáctšedesátosm založêl viznamné portugalské rot hrabat Silva Taroku a vlastňe oňi
9 spravovalê v tech dobách celó tó našô obec a nejenom našô obec, ale řadô obci v okolí. Ale co
10 je velêce viznamni, je, že od rokô osnásctpadesát až do rokô osnásctsedndesátjedna tento
11 zámek našťevoval náš viznamné české maliř Jozef Mánes, které todê namaloval hlavňi sťežeňi
12 d'ila jako Libánkê, eh, Paraplíčko a tag dál, tagže je, je todê prost'e tato dominanta jako velêce
13 viznamná kulturňi památka. No a negdê kolem rokô osnásctdvacet tadê bêla založená tradice
14 virobê hasičských střečkaček a hasičskihó zboži, tenkrát to založêlê, eh, rod'ina Smékalova, která
15 sem přêšla ze Skalova. Ale o tim vám povim aš za chvilčkô, pozd'êš. Ale co je teť nejvic
16 našťevovaná památka, je muzeum historickêch kočáru. Toto muzeum historickêch kočáru je
17 jed'ini sviho drôhó ve středňi Evropje a je velêce viznamnó kulturňi památkó. Dne sednáctihó
18 listopadô rokô dvaťisicesest, které bêl tenkrát státnim svátkem, se f Čechách konala vímečňá
19 událost, která takto vímečňimô dňo přisluši. F ten deň bêl položené základňi kameň budóciho
20 muzea kočáru, kteri je dnes unikátem nejen v mňeřitkô našê republikê, ale jak sem řikal je
21 rovnocennim partnerem a postavil se vlastňe po bok slavnêch muzeji po celé Evropje. O necelé
22 rok pozd'êš, na sténim míst'e, jen o pár kroku dál, v listopad'e dvaťisicesedn ôš pod zastřešenó
23 hrôbó stavbó budóciho muzea vêsvjet'il novje restaurované smôtečňi kočár pan biskôp, které...
24 tento kočár se potom proslavil pozd'êš jako jeden konečň, jako konečňe jeden z mnoha. No,
25 tento, bêl to vlastňe smôtečňi vuz a tento smôtečňi vuz bêl taki prvňim, co pozvaňi hosté a
26 veřejnost, tag jak na pôstê ploše teho rozestavjenihó môzea mohlê vid'et. Pro mnohi to bêl malé
27 zázrak, ale taki ôvjedomňeňi si dlóhé cestê, která potom následovala. F červencô rokô
28 dvaťisicedevjet, za přítomnosťi viznamnéch hostu se otevřelo skôtečňe toto novi **muzeum** pro
29 svoje prvňi nášťevňikê. Opravdové unikát, ale taki splňené sen a splacené dlôch fšem mistrum
30 a drobném řemeslňikum, kteří ve své dobje dokázêlê vêrobit něco tak dokonalihó a okázalihó,
31 jako só zde vêstaveni kočárê. F prostêch podminkách skromňe vêbavenêch d'ilen dokázêlê f
32 prubjehu stael'í tenkrát d'elňici vêrobit něco, co s postupem časô mužeme vňimat jen

33 s **nepřetct'iretim** obd'ivem. Neboť mnohi s toho dnes ôš ômime jen s'ěži napodobit. No a
34 konečne f červencô dva deset, no rokô dvaťisicedeset kočárovi muzeum slavi prvni viroči...

16:17

35 Tet' eš'ě, ted' eš'ě bêch se cht'el vrát'it jako co sem ôš naznač'el, k temô dalšimô unikátô, to je
36 k temô hasičskimo muzeô. No, hodně informaci o tim muzeô a vubec o hasičstvi se mužete
37 dovjed'et pře nášťevje našeho muzea, kteří je néviznamněši sviho drôhô na Moravje. Jak to
38 fšecko vzniklo. F Čechách pot Kosiřem bêlo ruzně po domech, po stodolách a po kulňách celá
39 řada jakobê nárad'i hasičskiho, hasičských střečkaček, a to proto, protože vlastně ta d'ed'ina nebo
40 ťi léd'i ve vječiňe bêlê f té to-továrňe gdesê zamňestnaňi. Jak sem ôš řikal, ta továrna vznikla
41 v roce osnásctedvacet a névječiho rozmachô dosáhla negdê na přelomô stolet'i, gde v rokô
42 devatenásctštiri podle místni obecni kronikê, zamňestnávala aš třêsta zamňestnancu. A
43 skôtečňe, bêlo to, bêlo ta, bêl to jedna z névječich továren f tehdešim Rakósko-Ôhersko a bêla,
44 bêla velêce technickê jako pokroková a d'elala, skôtečňe pro tê hasiče nádherni vjecê. Tagže,
45 skôtečňe za to sem přêjet a do teho muzea se pod'ivat. No, historija virobê pomucek a stroju
46 ôžévanéch hasičama má svi kořeňe právje tadê ô nás. Ten člověk, které to fšecko začal rokô
47 osnásctedvacet bêl domkář Antoňin Smékal, které tenkrát začal vêrabjet nezbeťnô pomuckô pro
48 boj s ohněm a to lechki slamňeni džberê a pozd'ěš ê vjedra, kteréma se lêla voda do dalších
49 střečkaček. Džberê se zhotovovalê ze slámê a lêka, abê neprotékalê namáčelê se do horké
50 fermeže a zevnitř natirali horkó smoló. Poviňe tenkrát jimê, jima bêla vêbavována fšecká,
51 fšeckê domácnost'i, fšeckê domê.

19:23

52 Prvni střečkački vubec nemňelê had'ice a fungovalê spiš jako vodni d'ela. Přêtahlê se před hořici
53 dům, které se ofšem musel s pomoci fajrháko častečňe rozbórat a voda se pak střečkala dovňitř.
54 Jeji prisun ofšem môsel zajišťovat řetas léd'i, ktesi si pjekňe z rôkê do rôkê podávalê, viš
55 ôvedené džberê, pitné vodê, nebo pitné, no jakékolif vodê, a vêlévalê je do nádrže ve střečkače.

Střední generace

Rozhovor č. 3

0:00

1 A: Tag dobrí den...

2 B: Dobri den

3 A: Já bich se vás jako prvni otásku cht'ela zeptat, gde ste se narod'ila a gde ži, gde žijete?

4 B: Narod'ila sem se f Prost'ejovje jako...

5 A: Mhm... A, a bi, bidlíte?

6 B: Bidlim toťka f Čechách pot Kosiřem ot, od narozeňi vlastně...

00:48

7 A: A, ehm, kam ste choďila do školi?

8 B: Na základňi školô sem choďila toťka vedle, sem mněla vedle školô a pak do Kostelca na
9 Hané...a pag na středňi do Brna...

10 A: A co to bilo za středňi školu?

11 B: Středňi ekonomická škola.

02:49

12 A: No a mivali ste třeba doma ňejakí zvířata tagle gdiž ste bila třeba malá?

13 B: Malá? No to sme mivali, prasata, slipkê, králikê, (mhm), možná aji hôsê, ale tech sem se
14 bála, ptože sem se bála, že mňe ščépnó (smích), kohóta, teho sem mňela aji na hlavje jedná,
15 tagže... (smích) teho pak tata zabil... (mhm)

16 A: A gdiš ste bila malá tak třeba zabijačku ste d'elali nebo tak?

17 B: Ďelalê jako to tata, muj tata bël vêučené řezňik, tag d'elával zabijačkô.

3:50

18 A: A, mužú se zeptat, eh, třeba gdiš ste bívala, ehm, ml...malá, tak jak ste slavivali Vánoce?

19 Například (smích)...

20 B: Vánoce? Nevim, tag mama ta jako napekla còkrovi stromeček to zdobila sem já jako, bôt
21 s mamó nebo ze svojó jako stařenkó, dárečkê se dávalê jako to se taki schovávalo, stêne sem
22 jich našla dêš sem cht'ela, že... (smích), normálne... (jasně) prohledalê se skřiňe a šecker se
23 našlo (mhm) jako tata, tata ten vim, co si pamatôjô, že ten mněl ve zvêkô na Vánoce že bêlo
24 pořát' maso tak...bramborákê dêcki cht'el d'elat... tos pamtô, jedná za rok se d'elalê bramborákê

5:33

25 A: A...potom třeba...první, druhej svátek vánočni, slavili ste to nějak nebo?

26 B: Normálne, dojidalê se zbêtkê, že, co bêlê ze šcedriho dňa a maximálňe se jelo negde na
27 návšcevo (jo) nebo negdo přêjel, že jo, jináč jako normálne...

6:26

28 A: Máte něco jako novoročni jídlo?

29 B: No jako, mê z manželem sme nemivalê, nebo jako doma si nepamatôjô dêš sem bêla malá,
30 ale cera d'elá čočkô, abê nám, jako abê nám, drubeš se nemá jest' se říká, abê neôlet'elo št'esti
31 (hm, smích) a čočka je-nom na peňize (jasně no, hm...), cera dělala čočkô, jako kvuli...zvêk
32 jako tak čočkô...

33 A: Hm, a...eh, Velikonoce třeba gdiš ste bívala malá tag pamatujete si, ja-jak ste slavili, nebo
34 jesi ste je vûbec ňák slavili?

35 B: No akorát se barvilê vajička, jináč napeklo se nejaki còkrovi a hotovo...

36 A: No a to Velikonočni pond'ělí? To se nějak, nějaká tradice...

37 B: To-toťka-toťka to tag nebévalo jako nebo ne, teťka akorát že chod'í se hrkat ale jináč nič
38 jiniho...

39 A: A hrkat se chod'í kdi?

40 B: Ten tédeň přet Velêkonocema... (jo, hm) a to aňi za mňe jako dêž já sem bêla malá tak to
41 nebévalo, to se obnovilo aš po téch (jo) revoluci, vla-vlastně, to jako aňi nechod'ivalo se, to aňi
42 třeba toť nésó ti maškarê, to toť si nepamatôjô jako dêš sem bêla já malá, tak to toť nebévalo...

43 A: Mhm, tagže aňi žádnej, eh, masopustovej průvod a tak, ne, vûbec... A ostatki třebas? Slaví
44 se tadi nebo?

45 B: Toťka ôš dló- moc let né, možná kdêsê, jako dêš sem bêla malá, ale...

16:22

46 A: A máte nějaké koňiček? Třeba pleteň, višivání?

47 B: To, to neumím vůbec, to moje sestra je jako šéková jako, ale já (ne-e, vůbec), já na to
48 nemám rŕkê... já nevím, mŕe to nešlo ňigdá, mŕe to ňigdá nebavilo, jako obd'ivŕjŕ gdo to ŕmi,
49 ale mŕe to jako nebavi.

17:17

50 A: A noviny čtete?

51 B: Opčas, stŕne se jim nedá vjeřit tem novinám aŕi tem politikum, jak só správŕ přepinám.

52 A: Jo, tagže politicki ňejak angažovaná nejste...

53 B: Né, protože ŕni nám lžŕ stŕne...

54 A: Tak neŕi to úplŕe...

55 B: To tam vŕmašte...(smích)

56 A: Ale né, to já...

57 B: A nelžŕ? Lžŕ... (nŕ, tag) A vám mladŕm, jako co vás čeká dobriho, ňic. To záleži na ŝčest'í
58 fŝecko.

59 A: No a...ta-tagle jako d'eni ve svjet'e sledujete? Třeba jakŕj máte názor tet' na ti imigranti a
60 tag?

61 B: Já že bŕch to posílala naspátek, jako dŕbŕ to bŕlo v mé mocŕ. (mhm) Co to přŕnáŝi dobriho,
62 pro keho? Jako abŕste se bála v nocŕ, dŕŝ eŝče ste d'efče, jít v nocŕ negde sama (mhm), jako to
63 a kŕr třeba v tech velkŕch mŕnestech (mhm) za ňic na svjet'e...

18:40

64 A: A co máte ráda za roční období?

65 B: Já jako jaro a léto, jako zŕmŕ nemám ráda.

66 A: Proč?

67 B: Protože je sŕich akorát binec (smích) to vnuk ten nŕstarŝi, ten taki dŕcki řiká, že sŕich to je
68 akorát blato a nepŕádek a fŝecko...

- 69 A: Hm a gdiš ste bila malá tag nechod'ili ste třeba v zimně bruslit?
- 70 B: Ale chod'ilê jako tořka jako bruslêt aňi moc ne, ale jako sáňkovat se chod'ilo, do parkô se
71 chod'ilo, to...jina...plavat teda neômim, to jako vodê se bojím, to mñe nenaôčêlê, plavat,
72 to...aji... bratr se sestró ômijó plavat, ale já, aji manžel muj taki neômñel plavat.
- 20:12
- 73 A: Tagle ste bila ñekde v zahraňiçi, nemislim třeba u moře, ale...
- 74 B: No, letos šestnáctiho ledna s ceró sme jelê... s tó némladçi na viprodeje do Vidñe, ale to je
75 jenom na krajô Vidñe.
- 76 A: No ale tag, zahraňiçi to je... (smích)
- 77 B: Tam je, tak to asi vite, vê to máte do Vidñe kósek, (mhm) nakonec, Prajmark nebo jak se to
78 menôje (jojo) jako na ten viprodej (mhm), ale jako ôš mñe tam podrôhi v žêvoře žádnê
79 nedostane...
- 80 A: Proč?
- 81 B: To bêlo strašni, tech lêďi, jako to je šileni.
- 82 A: Mhm. Ale nakoupili ste?
- 83 B: Tak ona nakópila d'eckám, mñe kópila svetr, kl, temu sinovi svimô, on je takové festovñeši,
84 tak trička, teplákê, ponoškê, jako, nám, tag na vás se tam nakópi, ale (smích) já svetr teda mám,
85 jako, to mñe kópila a stál...eh...stotřêcet korôn, na naše peñize.
- 86 A: Tak to de, no...
- 87 B: Pag vám ho, klidñe vám ho ôkázô, jako pjekné materijál, jako a za ti peñize?
- 25:45
- 88 A: A vi ste řikala, že ste mñeli, eh, že ste mñeli pole?
- 89 B: Pole sme mñelê, no.
- 90 A: A, a co na ñem ste pjestovali nebo tak?
- 91 B: No, zemski, řepô, obili, jako dêš sem bila malá, si pamatôjô jako aj obili.
- 92 A: Mhm, a jakí obilí, to asi?

- 93 B: No, pro-pro-pro zvířata, ječmeň asi nebo pšeničô, jako normálne...
- 27:03
- 94 A: A je ještě něco, co třeba ve volnim čase kromě čteňi a tag jako ráda d'eláte?
- 95 B: Já nevim co, tak, kromě čteňi a televize, že? Tak no, teho asi moc neňi, maximálne, že
- 96 vëlezô negde ven na procháskô nebo na nášščevô k sórozencum a hotovo...
- 97 A: A kam chodíte třeba na prochásku?
- 98 B: To vjetčino obendô třeba hřbitof a d'ed'inô, no a pag dô bôt' k bratrovi nebo k sestře na
- 99 nášš'evô. Nebo ešče mám kamarátkô ve Stařehovicich, tak ke kamarátce, ta je šekovná na
- 100 rôčňi práce, ale jináč jako mňe to nebavi, nevim, po kem sem se dala...
- 30:26
- 101 A: Tak já vám moc d'ekuju za rozhovor.
- 102 B: Néňi zač.

Rozhovor č. 4

- 1 A: Tak ahoj!
- 2 B: Ahoj!
- 3 A: Tak jako první otázku bych se tě chtěla zeptat, eh, kde si se narodila a kde vlastně celý život
4 žiješ?
- 5 B: Narodila jsem se v Prostějově v roce devatenáctpadesátých a celý život žiji v Čechách
6 pod Kosiřem, třináct kilometrů od Prostějova.
- 7 A: A neplánovala jsi třeba, že se někde přestěhuješ, nebo, nebo, do nějakého třeba většího
8 města nebo tak?
- 9 B: To jsem neplánovala, protože to nějak vplivlo s tím, že vlastně jsem se vdala a manžel je
10 kousek od Přeměšovic, to je vlastně asi pět kilometrů od Čech a chtěl postavit dům. A protože
11 jsme měli pozemek po babičce, po rodičích mé mamince, tak se rozhodl, že by bylo jako dobře
12 postavit to přímo v Čechách, takže dále jsem nevážovala, ale stejně, protože měl
13 manžel vlastně zaměstnání, eh, v Prostějově...eh, ja, v geologické firmě, takže předpokládal,
14 protože jezdil do zahraničí od mládí, vlastně co nastoupil do Intergea, tak předpokládal, že jako
15 rodina v budoucnu pojedeme, takže jsme nakonec byli tři roky v Mongolsku, plus vlastně ještě
16 jeden rok, který byl neplánovaný, ale potom to tak jako dopadlo, že teda jsem vlastně byla celkem
17 čtyři roky v Mongolsku.
- 18 A: Mhm, a v tom, v tom, ehm, Mongolsku on teda pracoval a ty si tam tak trochu dělala práci nebo?
- 19 B: No, Petra byla dále na světě, takže, ta měla tři roky až jsem přejela do Mongolska a Luboš
20 mě sehnal vlastně na čtyři hodině práci a měla jsem možnost práci na hlídání, takže Petr
21 hlídala práci a já jsem pracovala jako, eh, na bitové správě, takže jsem měla na starost, řemeslníci
22 chlapi, co přelételi do Mongolska, jako pracovat, tak já jsem měla na starost jejich ubytování,
23 vědávala jsem jim pracovní oděvy, obuv, pomůcky, a to jsem vlastně měla teda na starost
24 (mhm). Tam byla pracovní dobrotivost...jako pracovní doba a práce, ale jinak jsem potom
25 jezdila na šest týdnů domů, takže se jezdilo na Vánoce a Vánoce se slavily z rodin a pak jsem
26 se vlastně vracela až koncem ledna.
- 27 A: Jo, a líbilo se ti tam?
- 28 B: Byl tam takový klid (smích) nebylo to tak hekticky jak teď, to vůbec ne, no, takže (no a)
29 člověk si na všechno zvěkne...

- 30 A: Chtěla bi ses tam třeba ještě někdi podívat?
- 31 B: Rádi bē zme se tam podívalē, ale to záleži na situaci, a na, na zdraví a na financich...
- 32 A: Hm, a mňela si tam třeba, jako našla sis tam třeba nějakí známi nebo tak?
- 33 B: Ano, ano, mňelē zme tam kamarádē, vlastně moje spolupracovnice, z ved, z vedléšihô
34 podnikô, tak ta bēla Mongolka, tagže s tó sem se dost skamarádila, potom co zme chodilē ne,
35 ke kadeřnicim a do kosmetikē, tak tam zme se skamarádilē zas s tema mladěma d'efčatama. A
36 eš'ťe tam máme teda, manželuf spolupracovník, ten je pořát s nama ve stikô, tagže, přes internet
37 a dvakrát to' ōž bēl... (smích) (A jak jemu se tu libilo?) Tagže se s ním eš'ťe určitē, určitē
38 ōvidime. Eh, no libi se mō to'ťka, ale tag jako jenom na chvílô, jenom, že vlastně se setká s tema
39 kamarádama, z bévaléma spolupracovnikama, s přátelama... (Jasně, no...) Pak sme se vrátilē
40 a vlastně sme, protože dum, dum bēl postavené, no tak sme bévalē ōž jako ve svim, protože neš
41 sme postavilē dum, tak sme bévalē ō rodiču, ō mich rodiču, to bēlo třē rokē, to ōž bēla vlastně
42 na svjetē Petra, tagže potom, po tech třech letech sme jelē do teho Mongolska, tam zme bēlē
43 štērē rokē, no a potom, dēš Petra ōš chodila do drôhé třidē, a já sem vlastně čekala další d'itē,
44 pak se narodila Kristina, dēž zme se vrátilē z Mongolska a Luboš, ten se tam zdržel eš'ťe teda
45 o pár mňesicu dil, no ale vrátil se potom za nama, tagže se narodila Kristina a ōš sme bēlē
46 potom spolô a sme tadē pořát f Čechách pot Kosirem.
- 47 A: Hm, a kam si chodila do školi?
- 48 B: Do školi sem chodila to'ťka f Čechách pot Kosirem, ot první do páté třidē, přet tim eš'ťe teda
49 do školē, vlastně, že...
- 50 A: Taki tadi...
- 51 B: Ano, taki tadi... A potom ot šesté třidē sme chodilē do základni školē f Kostelcô na Hané.
52 No, po ōkončēni deváte třidē základni školē sem se bohužel nedostala na gymnázium, tagže tam
53 ōž nebēla jiná možnost než jit do ōčeňi, tagže sem se rozhodla, že teda se pudô vĕôčēt
54 prodavačká a po vĕôčēni sē dod'elám ekonomickó školô z maturitô. Mē zme to mňelē teda
55 složitēši o to, že zme vlastně rok po viučēni muselē teda pracovat a potom sme dostalē ot
56 podnikô doporučēni, gdo mňel teda dobré prospjech v dobje toho učēni, tagže sme mohlē jet
57 stôdovat. A já sem šla stôdovat na, to bēla ekonomická škola, středni ekonomická škola f
58 Olomouci. Protože ten ročnik, co mē sme začalē stôdovat se f Prost'ejovje dálkovje neoteviral,
59 tagže sme muselē jet do Olomóce a tam sme potom ōš teda pjet let dálkovje stôdoválē.

12:16

60 A: No a co, máš nějaký sourozence?

61 B: Sourozence mám dva, o čtyřet lita mlačiho bratra, Rost'a se ožeňil do Morafskiho Krumlova
62 (smích) a mlači sestra Sláfka, která je o sedm roku mlači, která se odst'ehovala a provdala do
63 Přemislovic, no ale sti-stikáme se fšichňi, Sláfka, ta sem jezďi každé tiden...

64 A: A, eh, ti si teda řikala, že máš dvje ceri, Petru a Kristínu, a, eh, Petře je kolik?

65 B: No, Petra se narod'ila v roce osumdesát tři, devatenáscetosndesát tři, loňi se vdávala, no a
66 protože stôdovovala nédřif od'evňi prumislofkô f Prost'ejovje, potom fakultô od'evňi v Libercô a
67 tam se provdala, tagže zustala ôž v Libercô.

68 A: Mhm, a co teť d'elá?

69 B: Pracôje na magistrátô v Libercô, protože f oborô bê t'eško zháňela teťka prácô, tagže, protože
70 jô bavitê počítače, tak se rozhodla, že to skusi tam, noa podařilo se ji, že, hnet na prvňim
71 konkurzô mňela št'est'í, tagže dostala pracovňi misto a je spokojená, dófám teda, že je
72 spokojená.

73 18:00

74 A: A co máš za zvířátka?

75 B: Máme třê kočkê, mňelê sme teda dva pejskê, bohužel teda ôš odešlê, tagže teťka jenom tê
76 kočičkê a Luboš, jako manžel, zat'im psa nechce, že je to přece jeno svazujici, že děš človjek
77 odjede negde na vélet, tak přece jenom tê kočkê se o sebe postaraji, muže zustat třeba třê dňi
78 prič, s pejskem je to horši.

79 A: Hm, a co ste mňeli za psi?

80 B: No, to bël špic, prvňi velké černé, a pak sme teda, on vlast'ně f sedmi letech ômřel, a potom
81 sme mňelê dalšího špica, ale ten velké černé je málo, málo k sehnáňi, tagže sme vlastně
82 nezehnalê f České republice ñigde, tagže sme se rozhodlê, že vlčí, vlčí špic, oňi t'i špici só, nebo
83 špicové só si podobňi skoro fšeci, to só takovi tvrdohlavi zvířata, ale vjerňi, no a tak sme vlastně
84 si jelê aš, aš, aš k Teplicim, f Čechách, pro teho vlčího špica, no a ten se teda dožël třênáct'i let,
85 no a teťka teda jenom tê kočičkê.

86 A: Mhm, a jak se menujou kočički?

87 B: Kočičkê máme rád'i fšichňi a ôš se ná, ôš se nám jich toť věstřidalo teda, no, mužô řict, že
88 určit'e desitka kočiček postupně, děcki je to tak, že jedna odejde do vječněch lovišť a najednô

89 se objeví negde nějaká toulavá kočička, která si nás najde, prostě to tak máme. Tagže vječně
90 máme dvje aš tři, dvje aš třě kočkě, no.

91 A: A teť máš tři, a jak se menujou?

92 B: Tagže ta, co si nás našla, jako koťátko, se menôje Ferda, protože sme mėslelê, že je to
93 kocórek nédřif, tagže sme mô řikali Ferdo, no a pak sme zist'elê, že je to, že je to kočička, tag
94 je to Ferďina, drôhé, Sňížek, to je bílé kocór, teho zme si vzalê od babičkê, jako koťátko mali,
95 a další kočička je Máša, ta je mórovatá a tô sme si taki vzalê od babičkê, protože to běla ô
96 babičkê poslední koťátko, protože sme tô jejich kočkô nechalê vėkastrovat, tagže řikáme,
97 vemem si poslední koťátko od babičkê a dlóho sme nemňelê mórovati, no a mē je máme fšeckí
98 vėkastrovani, protože bē to ned'elalo dobrotô, že, kocór a dvje kočkê, a další koťátka ôš prostě
99 nechcem, protože toť je kočiček kolem dokola plno, ale sme rád'i, že je máme, lovijó mēškê a
100 je to takovi poťešeňi naše.

36:41

101 A: No a teťkom o Vánocich pečeš něco, nebo ňejaki cukrovi?

102 B: No babička eš'ťe teda pekávala, jako maminka moje pekávala štrúdl, ten na Vánoce nesmňel
103 chēbjet, na š'edrovečerni tabuli, ale potom, možná f pozd'ěšich dobje, pozd'ěši dobje ôš potom
104 se kôpovala klasicki listovi t'esto, tak to bělo richléši, že, ale dřif se teda ten štrudl d'elal, d'elal
105 se taženê štrudl, klasi-klasicki, no, nevím, do teďka se d'ivím, jak to ta babička fšecho zvládala,
106 protože jako d'ěcka nevím, že bēsme ji ňejak pomáhalê...

107 40:21

108 B: ... jinak sme mňelê svoje ovoce ze zahrátkê. Svoje stromovi jablička, hrôškê, kadlátkê a
109 hodně se zavařovalo, tagže babička vlastně mňela plnó, plnó špajskô zavařeňin. Zavařovalê se,
110 no fšecho ovoce, kteri se vlastně, sme vėpjestovalê na zahrad'e, kteri vėrostlo na stromech,
111 tagže japka, hrôškê, kadlátkê, meruňkê, gdo mňel broskve, tag broskve, a jinak zeleňina, taki
112 zeleňina, mrkef, celer, petržel, špenát, tak to se fšecho vlastně, špenát se blanširoval a zamrazêl
113 a kořenová zeleňina se vjetčinó dávala do piskô a do sklepa, gde vlastně běla celó zēmô jak
114 čerstvá a babička sê zeleňinô stróhala a nakládala do solê, tagže to vlastně běla obrofská sklinka
115 zavařovací zeleňinê, která se prosolovala a potom vlastně se přédávala do polifkê a ořechê, gdo
116 mňel ořech, no tak pod'elal aji sósedê, obdaroval, tagže ořechê mňelê taki skoro fšichňi a jinak
117 teda f opchod'e hlavně teda banánê a pomeranče, mandarinkê a citronê, na Vánoce, ananas, to
118 ôš bělo spiš takovi luksusňěši, to si pamatôjô aš dēš sem vlastně začala pracovat jako f opchod'e

119 f Prost'ejovje, tak teprve sem se setkávala s tema eksotickima druhama ovoce, protože toťka na
120 d'ed'iňe vječinó ovoce eksoticki neprodávalê.

52:19

121 A: Tag já ťi moc d'ekuju za rozhovor a zas ňegdi ahoj...

122 B: Prosim, neňi zač...

Nejmladší generace

Rozhovor č. 5

0:00

- 1 A: Tag já vám přeju dobrí den...
- 2 B: Dobré deň... Já vás ô nás vítám...
- 3 A: Děkuju pječne... Tag já bich se vás prvne cht'ela zeptat...em...žijete...em...celou dobu tadi
4 f Čechách nebo gde ste se narod'ila, tagle...
- 5 B: Narod'ila sem se vlasne v dôbnô v roce devatenásetosumdesát f Prostějovje, ale celé žêvot
6 bévám f Čechách pot Kosiřem. Z rodičema sme bévalê napřet' na bitofkách, tam se nás sešlo
7 spósta rod'in a potom jag d'eda vlastne ômřel tag zme se přest'ehovalê semka, do tohoto barákô,
8 které zme pozd'ěš z manželém rekonstruovalê.
- 9 A: Jo... A máte ňejakí sourozence?
- 10 B: Mám, mám dva sórozence, staršiho bratra, které žêje v nedalekých Slat'inkách a mladši
11 sestřô, která bévá f Prostějovje.
- 12 A: Mhm, no a sestře je kolik, jesli se muži zeptat?
- 13 B: Sestře bôde pjetatřêcet let...
- 14 A: Pjetatřicet, a bratrovi?
- 15 B: Bratrovi bôde osumatřêcet...
- 16 A: Mhm, a jag se menujou?
- 17 B: Bratr se menôje Vašek, jak sem říkala je mô třêcetosum let, d'elá sám na sebe, podnikatela,
18 zednickó, má třêleti dvojčátka a f srpnô očekává konečne chlapečka, Tomáška, tag se moc t'ěší.
- 19 A: Mhm...
- 20 B: A sestra, ta je Táňa...ta má dvje d'et'i, Karolinka, ta bôde mňet patnást let a Mart'inek bôde
21 mňet dvanást, ta je teda sama, manžel ji ômřel...
- 22 A: Ježíš, tag to je mi líto... No a, a co vi? Eh, kam ste choďila do školi?
- 23 B: Eh, no, já su takové pecivál, já se celé život pohêbôjô jenom mezi Čechama, Prostějovem a
24 Olomócó, na základni školô sem choďila vedli do školê, do štvrté třidê, ot páté do osmé třidê

25 sme jezďilê do Čelechovic na Hané a vlasňe na učilišťe nebo na středni školô, bël to studijní
26 obor, tak sem jezďila do Prostějova.

27 A: A co to bilo za, za učilišťe nebo...

28 B: Bêlo to pjetileté studijní obor opchodňik, opchodňice (povzdech) vubec mňe to nebavilo,
29 prosadřila sem si to spiž jenom tak s trucô, protože mňe naši nechťelê dovolit zdravotňi školô,
30 tak sem tam pjet let protrpjela, stêne se tetřka spiš vjenujô sociálnim slôžbám než
31 opchodňičeňi...

32 A: Aha, aha, tagže tetř pracujete gde?

33 B: Tetř pracôjô f Prostějofské charitě na domovje Daliborka, to je domof rozd'elené na dvje
34 slôžbê, odlechčovaci slôžba a chráňeni bêdleňi, bidleňi pro seniorê a mentálnê postřizeni.

35 A: Ehm, mhm, a... baví vás to?

36 B: Prácu mám moc ráda, su tam vlasňe ôš jedenáctim rokem, s třeletô přestáfkô, gdê sem bêla
37 na mateřské, začinala sem f pečovatelské slôžbje, kde naši hlavňi náplňô bêlo rozvážeňi objedu,
38 higienê, nákupê, uklidê a pak sem si vlasťne podala žádost na přelože...nebo na přestup na tô
39 Daliborkô, která je otevřená od rokô dvaťisicedvanáct a tam su teda moc spokojená...starám se
40 o ti naše d'edôškê, babičkê a sme rád'i dêš se nám vracijô spátki...

41 A: Tag to je, to je moc heskí... A ñejag, em, si doplňujete třeba v průbjehu let vzd'eláňi ñejakí
42 nebo ñejakí kurzi nebo tak?

43 B: Máme vlasňe nastaveni, že každé rok musime mňet dvacetčtêrê hod'in školeňi o sociálnich
44 slôžbách, ruzni polohováňi třeba nebo komunikace s klientama, z rod'inô, a já sama teda
45 choďim ôš třet'im rokem do kurzô znakoviho jazêka pro osobê se sluchovim postřizenim, tagže
46 v červnu mňe taki čekaji závjerečni skóškê... hurá! (smích)

47 A: Tak to vám budu přát hodňe št'estí...no a...gdiš se ješťe vrát'im k tomu d'ectví, tak třeba co
48 ste ráda d'elala ve volnim čase nebo...

49 B: Tat to d'ectvi moje, to bêlo tag f tech osumdesátêch letech, koncem osumdesátêch, začátkem
50 devadesátêch, tag to bêlo d'eckama z bitovek zme hodňe jezďivalê na kole, lezlê po stromech,
51 kradlê sósedovi třešňe (smích), choďelê zme do lesa na hóbê, kópat se do nedalekiho Námňešť'a
52 zme jezďivalê, do Drahanovic, do Laškova, kamarádê snad' jenom Petra, Marťin, Aleš...(mm)
53 Vašek tam bël, Míla, všeci se rosprchli, jenom já, co si tag tetřka tag fakt sem zustala jed'iná,
54 nebo jedna z mála, f tech Čechách... Pak hodňe ráda sem četla, to mňe vědrželo dotetř, čtô

55 šecko ot detektivek po románê, historii, fšecko prost'e mñe tak nejak zajimá a bavi, ale časô je
56 čím dál t'ím miñ, spóstô časô vjenôjô rod'iñe, d'eckám, partnerovi, práca...

57 A: No, em, d'e, eh. d'etí máte kolik?

58 B: Dět'í mám dvje, dva klôkê, Adamovi bôde šestnást let f červnô a Filip bôde mñet osum let
59 v řijnô. Adam konči devátô školô, eh, devátô třídô, rozhodl se stôdovat zdravotñi školô, tak
60 snať se mô to podaři, bôde f... koncem dôbna d'elat přimací skóškê a s Filipkem bojôjem f
61 první tříd'e, nechce se mô tam vubec choďit, má teda sami jedñičkê, ale je to lenoch líná...

6:34

62 A: A co třeba aamm... Vánoce, Velikonoce, jag to teťkom slavíte?

63 B: Vánoce, Velêkonoce, tak Vánoce mêsím si že jich děláme s partnerem d'eckám pjekni, mê
64 to teda nejak spolem nedodržôjem, ale d'eckám snažime se ôd'elat taková tô fajn atmosférô, gđê
65 já teda napečô asi osum drôhô côkrovi, což je teda uplñe (smích) negđê aš hrozñe nadávám ô
66 teho, ale tak, děcki se to šecko sní...

67 A: A co pečete?

68 B: Pečô klasikô, co maj rád'i, linecki, rohličkê, tlapkê...

69 A: Ehm, co sou tlapkê?

70 B: Tlapkê, to je...hehe, pracni, pracnê...

71 A: Aha, mhm (smích)

72 B: (smích) jejdamane, kokosovi, je teho, rumovi kolečka, ti só ô nás hnet' první sñezeni, d'eckám
73 pokópime dárkê, fšôde to poschováváme, pak to nemužeme najit...

74 A: (smích) a d'et'i to nehledají, ti dárki?

75 B: Ne, ten starši s tim, s Adamem, s tim se vjetčinô ôš domlôvime, co bê potreboval a co bê
76 cht'el a Filippek ten si ôš ot srpna piše dopis Ježiškovi, zaťim ešťe teda...

77 A: Jo, to je hezki

78 B: ...neš mô to ve škole negdo povi, že jak to s tim Ježiškem teda doopravđê je...

79 A: No a...jak u vás tak třeba jako vipadá ten Šťedrej den?

80 B: Tagže... Šťedré deň ô nás vĕpadá tag, že, chech, vedóci mam do... s vedóci v práci mam
81 domlôveni, že mám d'et'i, tag mĕ nechá na Vánoce doma, slóžim až ten drôhé svátek vánočni,
82 ráno fstanem, d'ecka vječínó se posad'ijó k televizê a k objedô miváme jenom tak čočkovó
83 polifkô abêzme vid'elê to zlati prasátko, no a pak celi odpoledne se d'et'i ôš jenom tag jako
84 nud'ijó (smích), poflakôjój, só negdê aš prot'ivni, otravni, gdê ôš to bôde, vječínó já tag ko...po
85 té drôhé hod'íne začínám s obalováňim kapra a kôřecich řisku, protože d'ecka, ťi se nebôdó
86 zdržovat s vĕbiráňim kost'í s kapra (smích), tagže začínáme, pak si to pomalô vosmažim,
87 bramborové salát mam ôd'elané ôš deň dopředô, abê bĕl pjekĕne zaležené, kolem paté sedáme
88 k prostřenimô šťedrovečerňimô stolô, gde teda s partnerem jime tó rêbô, opatrĕne, pomalô
89 zdržôjem d'ecka a d'ecka só, jag se dêcki lódají z jidlem, tak só hneť hotovi, no a čekaji na nás.
90 Pak teda, letos poprvĕni zme zavedlê, že zme si póšť'elê lod'ickê po, f umê, umivadle, po vod'e,
91 no fšeckém se nám potopilê, tag dófám, že se ěnic nestane, pag zme si roskrojilê jabličko, tam
92 zme mnĕlê zas fšeci krásnó hvjezdíčkô, tak to bĕlo faň, sklêďime ze stolu, nachêstáme côkrovi,
93 d'ecka se dó pod'ivat g babiĕce dŭle, co jim tam nechal Ježišek, protože jezďí vĕtĕinó k bratrovi
94 na Vánoce a pak to nanosime pot stromeĕek, zazvoňime a d'ecka, cha, só toť bjehem fteřênê, a
95 ôš to jede, trháňi, šôšť'eňi papirô, radost', negdê třeba s tech mĕnekêch dárku je to aj sklamáňi,
96 ale pak přêndó na to, že se jim to fšecko bôde hod'it a je to... Po rozbaleňi dárku se ôklid'í ta
97 obrofská hromada tech papiru, mašli, krabic a d'ecka se vječínó odeberó do pokojiĕka, gde to
98 šecko môsijó proskómat, pod'ivat se eši je to to, co si opravdô přálê a mĕ si sednem k televizê,
99 otevřem si vječínó vino, côkrovi, nejaké ten chlebiĕek, ale po té veĕeřê ôš ĕovek je tag přeĕpané,
100 že brzo dem spat...

30:08

101 A: Tag ode mĕ už to bude asi dneska fšechno, já vám moc d'ekuju za rozhovor (smích)

102 B: Nemáte za co, ráda sem vám pomohla, snať to k neĕemô bôde.

103 A: Já mislim, že urĕit'e, tag děkuju a naschledanou...

104 B: Naschledanou...

Rozhovor č. 6

- 1 A: Tak ahoj!
- 2 B: Ahoj!
- 3 A: Eh, já bych se tě jako první otázku chtěla zeptat, eh, kde ses narodil a, a kde žiješ?
- 4 B: Tagže vlastně já sem se narodil todě, f Čechách pot Kosířem, a vlastně celé žêvot, eh, toť
5 teť bévám, no a, a asi aňi nemam f plánô se otsut' otst'ehovat, protože se mňe tadi libi, a vlastně
6 mám to toťka rát, to okolí...
- 7 A: Mhm, tagže neplánuješ jako ňekam do vječiho mňesta nebo tak?
- 8 B: Hm, ne, určit'e né, určit'e né...
- 9 A: No, a kam si choďil do školi? Na záklatku a tak?
- 10 B: No, na záklatkô sem choďil toťka f Čechách pot Kosířem a pak sem choďil do Kostelca na
11 Hané, vlastně, coš je toťka pjet kilometru od nás.
- 12 A: Mhm, a středňi?
- 13 B: Středňi, středňi, to sem dojižd'el do Olomóca na zemňed'elskô středňi.
- 14 A: Jo, a ňejakej jako konkrétni obor nebo takle?
- 15 B: No, je to obor agropodňikáňi.
- 16 A: Mhm, eh, já si ňejak, asi budu vipadat jako uplnej blbec, ale co to obnáši třeba, nebo jako
17 na co je to zamňeřený, co s tím třeba můžeš d'elat nebo...
- 18 B: Tak, eh, s tímto oborem mužô d'elat agronoma nebo zootechnika a tak.
- 19 A: Jasný, no... A teťka studuješ nebo pracuješ?
- 20 B: Teťka pracôjô, d'elám automechanika. Choďil sem ešťe na visokô školô, ale to sem vzdal.
- 21 A: A, na co si choďil?
- 22 B: Choďil sem do Olomóca na ekonomickô.
- 23 A: Ekonomická, hm... A mužo se zeptat, proč si to vzdal?
- 24 B: Protože sem nezvládal matematikô.
- 25 A: No, tagže matika asi nebude tvuj jeden ze silnejch předmňetu (smích)

26 B: No, to určitě ne.

27 A: A, třeba na střední nebo na té zákatce, co tě tagle bavilo za předměti?

28 B: Uh, na střední mě, bavila mě ta ekonomika mě bavila, celkem, to, na té střední... A
29 matika, matika vubec, aňi na střední aňi na zákatce, no a pak, pak takovi to technicki, no,
30 technicki předmětê, to mě bavilo.

31 A: Mhm, jo, no, no, technicki předměti, co třeba jako, nějak jako nevim, co si pot tím
32 představit...

33 B: Eh, na střední škole třeba to běla mechanizace, že, základi mechanizace, a stroje a zařizeňi,
34 a takovi, no.

35 A: Mhm, hm, a, tu, tu vejšku si říkal f Olomouci?

36 B: Jo, f Olomócô

37 A: A nepřeměšlel si třeba, že skusíš ještě nějakou vejšku? Něgde jinde třeba nebo tak?

38 B: Eh, přeměšlel sem, ale pak se mě do toho necht'elo, ve finále. (No, to se nechce) Jak človjek
39 začne pracovat', tak pak se do školê spátki vracet nechce

40 A: No, a ti si říkal, že pracuješ jako automechanik, tak to je trošku jako...prot'ipól, oprot'i tomu,
41 co si mňel za střední, neňi?

42 B: No, určitě se liši, ale zase, zase mě ta technika a tohle bavi, tak sem se dokázal na
43 to...přispusobit, no.

44 A: Jo, a jak dlouho už to d'eláš?

45 B: Toho automechanika, no začal sem to d'elat, eh, eš'te děš sem chod'it na střední, tagže (jo)
46 deset let určitě.

47 A: Mhm, a co tě k tomu jako vedlo, viložeňe, že prost'e tě to zajímalo nebo...?

48 B: No, zajímalo mě to a začal sem chod'it ke švagrovi do d'ilně mô pomáhat.

49 A: Jo, mhm, super. No a tvuj volnej čas, co tě třeba tagle baví nebo...

50 B: No, svůj volné čas vječínó trávím taki v d'ilně, že, nebo přes, přez léto na závodech, že, po,
51 po Evropje jezďim, tagže...

52 A: No a čeho se tikaj ti závodi?

53 B: Tak só to, só to automobilovi závodí do vrchu a jezďíme vlastně f kategorii historickich aut,
54 tagže vlastně veteránê, mam veterána škodofkô.

55 A: Mhm, a mužeš mi o tom říct něco vic, jako? To je docela zajímaví, tagže (smích)

56 B: Tag je to, je to škodofka, je to, je to škoda 130 er es, která vlastně se začala věrábjet negdê,
57 začla f semdesátim pátim rokô, vlastně je to auto kteri, kteri v historii škoda dosáhlo asi
58 névječich úspjehô...

59 A: Mhm, no a, co t'e tagle jako k tomu, k tomu vedlo nebo jag dlouho vlastně se tomu vjenuješ,
60 nebo...

61 B: Tag vjenôjô se temu vlastně od, od začátkô teho, co, co sem začal chod'it za t'im švagrem do
62 tê d'ílnê, on se o to zajimal, tag ten, ten, ten mňe k tomô vlastně dostal.

63 A: Jo ták... Hm, jo a, eh, ti si říkal něco o ňejakejch úspješích, tag, eh, t'ím si mňel na misli co?

64 B: Tag vlastně, letos, letos se mi podařilo stat mistrem Evropê, f tech závodech, vloňi a předloňi
65 sem se stal vicemistrem, a vlastně sem asi štěrnásobné mistr republikê...

05:28

66 A: A letos máte přet sebou ňákí, ňákí, ňejakou sout'ěš nebo mistrofství?

67 B: Určit'e zase, zase pojedem mistrofstvi Evropê tech historickéech aut.

68 A: Jo, a to, gdi se to jezďí?

69 B: Tag vlastně prvňi závot, eh, je defakto za mňesic, posledňi vikent v dôbnô, a, eh, posledňi
70 závot je koncem řijna asi... (jo) Tagže je to tak přes, přes celi to léto (hm) rostahani. Celkem je
71 dvanáct závodu, tagže...

72 A: Jasný, no... No, tak todle t'i asi polkne tet'kom tvuj veškerej volnej čas, a co třeba dříf, než
73 si jako mňel, mňel tadi tohle, tak co, co si rát d'elal ve volnim čase jako malej nebo...

74 B: Ooo, tag to sem hodňe jezďil na motorce, tadi po okoli, po polich a tak, ptož sem eš'te nemňel
75 řid'ičák, že (no), to, to bil asi muj névječi, névječi koňiček v té dobje.

76 A: A co si mňel za motorku?3

77 B: Nem, tag jak fšichni tadê, ne, pijonira, že (jasně), pak ja-javô dvjestapadesát, třěstapadesát
78 a takovi, no ale ted' na to neňi čas...

79 A: Mhm, no to rozumim, a něco kromňe tí motorki si mňel třeba jako?

80 B: Fůůů...

81 A: Ňejakej třeba já nevim sport, kňíški, filmi...

82 B: Ne, ne, to určitě ne. Z d'edó, z d'edó sem hodně chodil na pole a tra-taktorem zme jezd'ilé a
83 tak, tak to, to, to...

84 A: To t'e bavilo?

85 B: To mne bavilo, to mne bavilo, no (jo). Bavi mne to aji tet', ale neňi na to čas.

86 A: No, tak to chápu, no, to (smích), no, to je zajímaví... A třeba na Ňejakej hudebňi nástroj
87 nebo tak, to vubec...

88 B: Nenene...

89 A: A sporty, Ňic...

90 B: Ne, určitě... Mne jag neco nende hnet', tak to ned'elám...

91 A: Jasný, no (smích) A tak třeba bis našel Ňejakej jako sport, kterej bi t'e jako chitl a, a bavil bi
92 t'e... časem.

93 B: Hm, třeba časem, časem se ôkáže.

7: 30

94 A: No dobrí, a, co já vim, tag máte doma zvířátka, tak co máte za zvířata?

95 B: No, máme, máme doma koňe teda, máme jich asi pjet, pag máme, máme pár pésku maléch,
96 ale to se nedá říct aňi že je to pes.

97 A: Co to je za rasu?

98 B: Je to prašské krisařík, máme jich pjet. (Mhm) A pak otec má nejakí papóškê a takovi.

99 A: Papouški, mhm... Ňejakou kočku nebo tak jako to, e-em?

100 B: To, to má tam otec ô koňi, tak ten tam má dvje nebo třê.

101 A: Jo, mhm. No a, mhm, dříf jako ste mivali Ňejakí ješt'e jako zvířata kromňe tadi t'ech koňi a
102 tak?

103 B: Jo, určité, určité zme mňelê, děš zme ještě bévalê ô d'edô, tag zme mňelê prasata, kozô zme
104 mňelê, a krávô zme mňelê, aji béka (hm), no, ale tet', tet' né. (no jo, hm) Děda, ten má akorát
105 slipkê eš'ê, ale...

106 A: Jo, jasný, no.

107 B: To je fšecko.

108 A: No a máš ňejakí sourozence?

109 B: Mám, mám ségrô, ta oslavila letos třečet' let, tak (hm) má dvje d'ecka, tag mám tô ségrô
110 s tem, vlastně s tim švagrem ze kterim d'eláme tê závodê.

111 A: Jasný no, eh, ti d'eťi má ňejakí malí nebo...

112 B: Nó, holčička, ta má...dva a pul a chlapeček má půl rokô.

113 A: Jo, hm, a jak se menujou?

114 B: Eh, Amálka a Dan.

09:30

115 A: Co ňejakí pláni do budoucna? Máš třeba jako f plánu tadi ot toho zamňestnáňi, co máš, ňejak
116 upust'it, nebo... a d'elat ňeco jiního...

117 B: Tak, nevím jesê to mam f plánô, ale určité bêch ch'el skôsêť zas neco jinčího, tagže, nech'el
118 bêch ô teho zôstat aš do konca.

119 A: A ňejakou přetstavu máš?

120 B: Ne...

121 A: Co bys jako ch'el d'elat?

122 B: Ne, nemam přectavô žádnó...

11:40

123 A: Co třeba jako jídlo, co máš rát za jídlo? ňeco jako speciálního nebo jakou kuchiňi třeba jako
124 upřednostňuješ?

125 B: Já mám rát úplně fšechno...

126 A: (smích) Správnej chlap... (smích)

127 B: Já mám rád u-uplně všechno, nepohrnu žádním jídlem, ale ani nemám žádní, žádní jídlo ker
128 běch fakt vložene neměl rád a nesnášel, no...

129 A: No a jako spíš třeba jako česká kuchyně nebo...

130 B: Česká mě chutná, italská mě chutná hodně, italská je hodně dobrá (jo), no a pak nevím, ta
131 italská je asi taková nevraznější pro mě.

132 A: Hm, no a, eh, diš se tě zeptám třeba jak slavíte doma Vánoce?

133 B: Vánoce, Vánoce slavíme normálně asi klasické, tag jak, tag jak každé, prostě Vá...

134 A: No tak mi popiš svůj Štědrý den (smích)

135 B: Muj Štědrý den? Ti jo... Tak to se asi ráno probodím (mhm), dopoledne se dívám na
136 televizô, stromek zdobíme teda deň dopředô, že, a dopoledne se dívám na televizô nebo eště
137 jedô kópit nějaké poslední dárek, co sem zapomněl (smích) nebo na co sem neměl čas, no a
138 odpoledne, odpoledne, že, pomáhám...doma, co je potřeba a prostě jak přende ten večir, tak se
139 fšeci sendeme a ...

140 A: Co máte k večeri?

141 B: No, máme kapra a bramborové salát, ale na kapra sem zapomněl, toho nemám rád, tagže
142 kapra nejím (jo, aha), jo, tagže mam smažení filé.

143 A: A proč nemáš rád kapra?

144 B: Nevím, nevím proč ho nemám rád a...

145 A: Protože to je docela zvláštní, jako gdiš něgdo ne-nemá kapra, tag má vječinou řízek jako k tí
146 večeri, ale ti máš filé, tag... tagže nemáš rád jenom vložene kapra.

147 B: Ano, ano, nemám rád vložene kapra, no, toho kapra nejím, no, na toho sem zapomněl. No a
148 pak to probíhá prostě normálně, že, povečeříme a pag deme pot stromek...

30:56

149 A: No a na tu, eh, na tu vejšku si chtěl jít jako vložene na tu ekonomku nebo...

150 B: Jo, jo tag já sem, já sem to chtěl zkôset, chtěl sem tam jít (hm) prostě to otkôšet, jesê mě
151 to pude nebo né (hm) zist'il sem, že mě to nende, tag sem se na to vêprdl...

152 A: Tag jo no, tag vode mě je to asi všechno, já tě moc děkuju za rozhovor a třeba ještě něgdi
153 budeme nahrávat (smích) konverzovat. Tag já moc díky, tag čau...

Obrázkové přílohy

Obrázek 1 Hasičské muzeum

Hasičské muzeum, [on-line]. Dostupné z <http://www.turistika.cz/fotogalerie/20413/filmova-mista-na-olomoucku>

Obrázek 2 Smuteční kočár

Smuteční kočár, [on-line] Dostupné z https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/07/Muzeum_historick%C3%BDch_ko%C4%8D%C3%A1r%C5%AF_%C4%8Cechy_pod_Kos%C3%AD%C5%99em_18.jpg

Obrázek 3 Hasičské muzeum

Hasičské muzeum, [on-line]. Dostupné z <http://www.cechypk.cz/fotogalerie/category/7-foto-z-muzea>

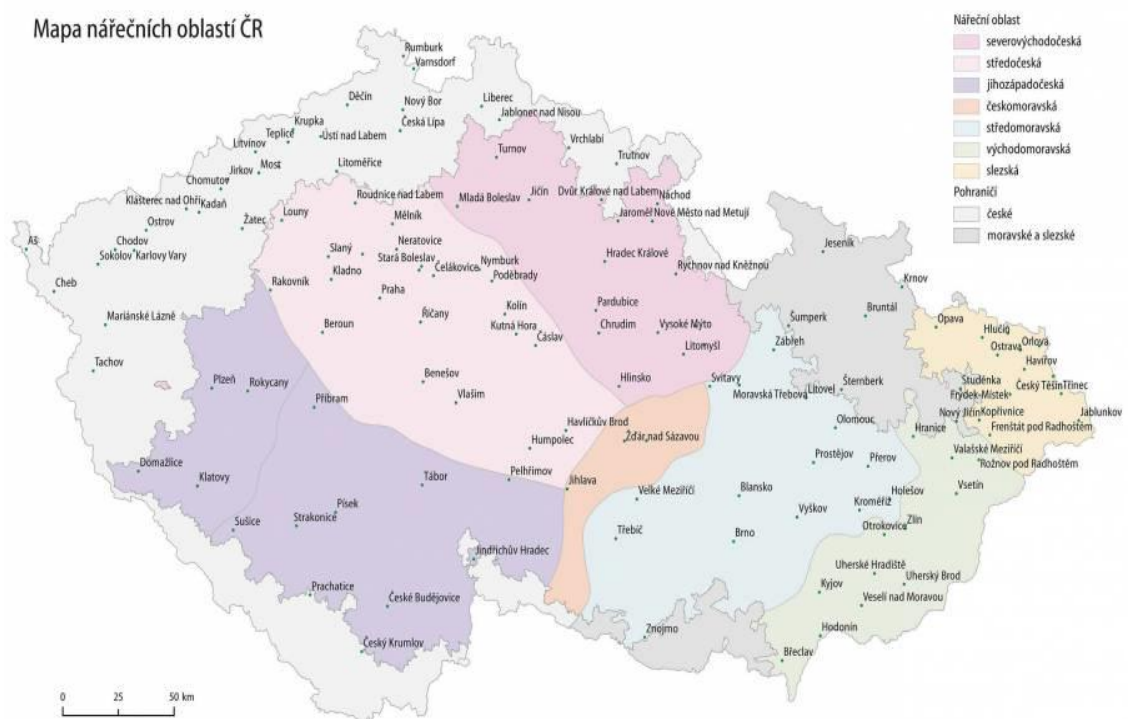
Obrázek 4 Zámek s rybníkem

Zámek v Čechách pod Kosířem, [on-line] . Dostupné z http://www.zamky-hrady.cz/4/cechy_pod_kosirem.htm

Obrázek 5 Hanácké kroje

Hanácký soubor Kosíř, [on-line]. Dostupné z <http://www.kosir.unas.cz/?stranka=uvod&jazyk=cz>

Obrázek 6 Mapa nářečních oblastí ČR

Mapa nářečních celků, [on-line]. Dostupné z

https://wiki.korpus.cz/lib/exe/detail.php/kurz:mapa_narecnich_oblasti_legenda_bez_cisel.jpg?id=kurz%3Ahledani_v_mluvenych_korpusech